

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

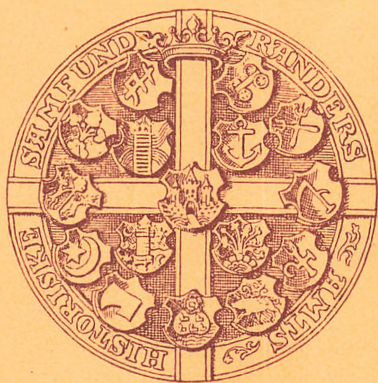
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

1964

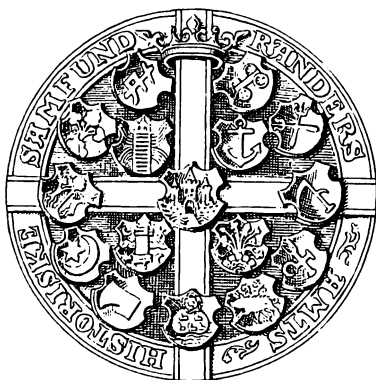

HISTORISK AARBOG FRA RANDERS AMT
LVIII

HISTORISK AARBOG

FRA

RANDERS AMT

1964

LVIII årgang af »Fra Randers Amt« er udgivet af Randers
Amts historiske Samfund under medvirken af Randers
historiske Museum. I redaktionsudvalget: Vagn Riisager,
J. Aa. Søgaard og Ole Warthoe-Hansen.
Trykt i 975 eksemplarer i C. J. Rye's Bogtrykkeri, Randers,
på glittet tryk E nummer 105-12 med Garamond Intertype.

En landsbydegns erindringer

UDGIVET AF LEKTOR AAGE HOUKEN

Min morfar *Niels Sørensen*, førstelærer i Thorsager, Øster Lisbjerg herred, fra 1873 til 1904, påbegyndte i 1884 en beretning om sit liv, »i den Tanke, at intet Menneskeliv er saa fattigt paa Hændelser og Begivenheder, at det jo i det mindste kan interessere nogle af ens nærmeste at erfare, hvorledes det er gaaet hans Fader, Bedstefader eller nærmeste Slægtning, og hvilke Omskiftelser vort Liv har været udsat for«. Dette manuskript foreligger i en indbunden bog, format 20×16 cm, på ca. 180 meget tætskrevne sider — man sparede på papiret i hine tider! Han former sin fremstilling sådan, at han først giver en fyldig beretning i sammenhængende form om sit livs hændelser lige fra barneårene, men fra 1885 går han over til dagbogsformen, så at den Blicherske titel (på titelbladet har han ligefrem kaldt optegnelserne »En landsbydegns dagbog«, men har ændret til »erindringer«) kun har delvis gyldighed. Den sidste optegnelse er dateret 22. juni 1895, og der henvises til en fortsættelse, som desværre synes bortkommet.

En offentliggørelse af disse optegnelser in extenso forbydes af deres omfang, men i det følgende aftrykkes uddrag af dem, som efter mit (og redaktionens) skøn har en vis offentlig interesse. Udeladt er alt af rent privat karakter, oplysninger om hans børns skolegang, uddannelse etc., temperamentsfulde udtalelser om personer, hvis efterkommere muligvis endnu lever, og lignende. Ellers er manuskriptet gengivet nøjagtigt, dog med rettelser af utvivlsomme skrivefejl og med normalisering af tegnsætningen.

Niels Sørensens erindringer rummer en mængde stof, som nok kan interessere nutiden. De er livligt skrevet og forbavsende godt huskede. Det gælder først og fremmest hans beretning om, hvordan han var i snedkerlære i Århus, samt om hans oplevelser i krigstiden 1848. Her findes bl. a. en helt Blichersk kampscene. Optegnelserne viser os en velbegavet, levende mands optagetthed af mangt og meget uden for hans daglige arbejde som lærer, hans tanker om opdragelse, jagt, landbefolkningens problemer, politik (ikke mindst politik! Han var ivrig Estrup-tilhænger). Han havde blik for folks svagheder, men anerkendte de gode egenskaber, hvor han traf dem. Som lærer havde han et godt ry og eftermæle, og så havde han et fromt og ydmygt kristensind. Jeg husker ham fra min barndom som en kærlig bedstefar, der med lune og godt humør tog sig af os børnebørn i hjemmet eller på spadsereture i Thorsagers omegn.

For oversigtens skyld, og fordi utvivlsomt mange endnu husker ham og hans familie, nævner jeg hans familiedata. Han var født på Hjorts-

1852
 høj mark 15. marts 1838 som søn af boelsmand og snedker Anders Sørensen og hustru Ane Johanne Marie Elisabeth, som i kirkebogen for Hjortshøj 1862 i anledning af drengens konfirmation kaldes jordermoder. Hans farfar var vognmand Søren Mikkelsen på Vestergade, Århus, og hans mor var datter af podemand (gartner) Niels Sørensen, Mejlgade, Århus, og hustru Kirsten. De to sidstnævnte omtaler han straks i begyndelsen af erindringerne.

Niels Sørensen giftede sig 3. juli 1866 med Ane Marie Jørgensen, født 3. juni 1841 som datter af sognefoged Jørgen Pedersen Krause, Egå, og Maren Pedersdatter. Niels Sørensen døde 14. januar 1916 og hun 1. oktober 1917. I ægteskabet fødtes følgende børn:

1. Jørgine Marie Krause Sørensen, f. 13. juni 1867 i Kasted s., Hasle h., død 21. juli 1958 som ugift i Thorsager.
2. Johanne Elisabeth Krause Sørensen, f. 19. oktober 1869 i Skæring, Egå s., Ø. Lisbjerg h. Gift med mejerist, senere bogholder Frederik M. Hansen. Død 3. marts 1913. (Udgiverens forældre).
3. Søren Peder Krause Sørensen, f. 22. november 1871 i Skæring. Ansat i DSB, sidst stationsforstander i Assens. Gift med Anna Larsen af Helsingør. Død 15. september 1944.
4. Anna Marie Krause Sørensen, f. 2. juni 1874 i Thorsager. Gift med Theodor Korsholm af Hjortshøj, sidst sognepræst i Smidstrup s., Holmans h. Død 30. oktober 1962.
5. Andrea Sophie Krause Sørensen, f. 18. marts 1876 i Thorsager. Gift med gårdejer Knud Rasmus Knudsen af Hvidtvedgaard, sidst ejer af Følle Strandgård, Bregnet s. Død 4. nov. 1939.
6. Frederikke Louise Krause Sørensen, f. 2. november 1879 i Thorsager. Forskolelærerinde i Lee, Hjerminde s. og sidst i Følle. Død som ugift 26. december 1958 i Thorsager.

Niels Sørensens sprog er levende og friskt, ofte talesprogspræget. Bemærk således, at han jævnlig gentager ord som *og, så, jo og jo da* (f. eks. »jeg bankede jo da på«). Mange andre jyskheder dukker op i ordvalget, f. eks. Bækhøller; han skjældte ud i en ulykkelig Tid (= en pokkers tid); hjem til vort; en Skjefuld Majwelling, stræbe at komme i Hus; tykke, fede Bæster (= heste). Fremmedord staver han ofte forkert, men det var vistnok yderst almindeligt i hans tid.

(Efter nogle indledende skildringer af barndomshjemmet i Hjortshøj fortæller Niels Sørensen om, hvordan hans forældre byggede sig en ny ejendom på Hjortshøj mark).

Mens der blev bygget paa denne Lod, var jeg sat i Pleje paa Mejlgade i Aarhus hos mine gamle Bedsteforældre – min Moders Forældre¹⁾. Disse to gamle Mennesker mindes endnu af adskillige Samtidige for deres store Hjertensgodheds Skyld. Især var da Bedstemor, den gamle Podekone som hun kaldtes, bekjendt i Byen for hendes aldrig svigtende Godgjørighed. Hvor der var syge Folk i Gaden, der

Niels Sørensen c. 1905

var hun altid, som oftest selvbestaltet Sygevogterske. Og døde paa samme Gade en Moder fra sit lille Barn, da tog gamle Kirsten det gjerne med sig hjem »foreløbig«, og saa beholdt hun det som oftest og slap det ikke ganske, før det var kommen saa vidt, at det var konfirmeret, og var det en Dreng, saa blev hun ved at støtte ham, indtil han havde staaet sin Læretid ud, og naar saa Bedstefar, som ogsaa var en god Mand, dog syntes, at hun gik for vidt i sin Godgjørenhed, saa fik han gjerne kun det Svar: »Du veed jo meget godt, lille Fader, at naar Stymperen hjælper Stakkelen, saa er der Glæde i Himmelen«. Saa trak den gamle Podemand paa Skulderen og lod Kirsten raade.

Selv havde disse kjære Gamle 6 Børn. De sad til Leje og havde ikke andre Indtægter, end hvad Bedstefader kunde trække af sin ligeledes lejede Have. Alligevel kom de hverken til at lide Nød eller til at ligge andre til Byrde; og da de blev meget gamle, kom de begge i Aarhus Hospital, der er oprettet for at optage og i Alderdommen pleje saadanne gamle veltjente Borgere. Og der døde Bedstefader efter et langt og retskaffent Liv i sit 75. Aar. Bedstemoder døde af Kolera. Hun vilde som sædvanligt pleje de syge og blev saa smittet. Da man kom med Sygekurven og vilde have hende paa Lazarethet,

blev hun halvvejs vred og spurgte dem, om de ikke troede, at hun kunde gaa, siden de vilde bære hende! Hun gik saa selv derud, og faa Timer efter maatte den stærke, gamle Kvinde dog erklære sig overvunden. Hun blev omtrent lige saa gammel som hendes afdøde Mand. Begge disse gamle vare fødte paa 2 store Gaarde i Truelstrup og Træden Sogne ved Horsens²). Under en Thyfus-Epedemi laa alle af denne Sygdom i Bedstemoders Hjem undtagen hun. Hun plejede de syge, passede Kreaturerne, stod paa Skjæppen og skar Hakkelse til Hestene, og om Foraaret lagde hun Sæden i Jorden ved egen Hjælp, og de levede alle og fik en ret god Høst. Se det kunde en 17 Aars Quinde gjøre den Gang, og saa havde hun endda aldrig været paa Højskole!

Bedstefader var i sine unge Dage en rask Soldat og blev derefter Tjener hos daværende Biskop Birk i Aarhus³), og det var vist i hans Have, at han lærte Gartneri. Da han blev sin egen Mand, var han fredsommelig, arbejdsom og stræbsom, og han havde kun een Passion, nemlig Jagten. Han var en fortrinlig og ihærdig Søndagsjæger i hele Jagttiden. Han havde jo kun denne ene Dag om Ugen til fri Raadighed. Han satte ogsaa sin Kugle saa sikkert i Pletten, at man ved alle Skiveskydninger, hvor han kom, helst betalte ham 5 Rdl for at lade være med at skyde. Man skød den Gang med glatløbende Geværer paa 200 Alen, og man fik den Mening, at hans gamle simple Kuglebøsse maatte være en forklædt Riffel, og den blev undersøgt paa det nøjeste; men da man ingen Riffelgange kunde opdage, maatte man enten tillade ham at skyde eller finde sig i at give ovennævnte Tribut for at lade være. Da gamle Niels Podemand døde i sit 75. Aar, var det kun 1 Aar siden han nedlagde sin sidste Hare. Han gik da nemlig en Dag med Bøssen paa Nakken de 1½ Mil fra Aarhus til Hjortshøj for at besøge os. Paa Hjemvejen til Aarhus blev han samme Aften ledsaget af min Fader. Bedstefader havde Geværremmen helt over Skulderen, en Stilling, hvorfra det tager Tid selv for en øvet Jæger at blive færdig til Skud. Saa springer der en Hare lige for hans Fødder, men den Gamle blev dog færdig, fik Remmen i en Fart over Hovedet og Haren skudt vel paa langt Maal; men den døde paa Stedet. Da den gamle Jægersmand døde, sagde man om ham i Aarhus: »Den gamle Niels Podemand er nu ganske bestemt salig hos Gud; thi han har aldrig begaaet anden Synd end en Smule Krybskytteri, og det tilgiver Vorherre ham saamænd nok«. Foruden af alle sine blev han meget savnet af sine gamle Jagtkammerater, hvoriblandt ogsaa maa nævnes Byens daværende Amtmand, hvis stadige og trofaste Hjælper han stedse var paa Jagten⁴). En af Bedstefaders Brødre oppe i Horsens-Egnen havde ved 1 Hustru 19 Børn, og da hans Broder

døde, ligesom han skulde havt Bryllup med en ung Pige, tog hans Broder det Barn til sig, som denne Pige fødte; thi saa syntes han at 20 var et pænt rundt Tal. Denne Dreng viste sig at være velbegavet og kom derfor i den lærde Skole, og det var da ham, som senere blev adlet under Navnet Høegh Guldberg og blev Minister. Ham der sagde de bekendte Ord: »Dersom Bonden i Danmark bliver fri, maa Riget bæve i sin Grundvold!« Man har jo leet af disse Ord, og dog har der i det Herrens Aar 1884 været Symptomer paa, at Spaadommen maaske endda kunde gaa i Opfyldelse, hvad Gud forbyde⁵).

★

Saa indtraadte der en gennemgribende Forandring i min Tilværelse, idet jeg nu ved 5 Aars Alderen skulde begynde i ABC'en at lære lidt af de 100 Sprog. Idel Fryd og Gammen var dog ej heller dette. En Fætter af os skulde være hos os og gaa til Præst, og for at han kunde have lidt Tidsfordriv om Aftenen, skulde han lære mig at kjende Bogstaver. Dertil havde han imidlertid ingen Lyst; men det vovede han jo ikke aabent at vedkjende sig, og derfor prøvede han at konstatere enten min Uduelighed til Studeringer eller ogsaa sin egen Uduelighed som Pædagog, hvorfor han nappede mig i et væk under Bordet, og det var mig ikke muligt at lære Alfabetet paa denne Maade. Efter lange Øvelser blev jeg da over hele Huset stærkt mistænkt for at være utilladelig dum. For en Dag at faa Vished om, hvorvidt jeg manglede noget paa Forstanden eller ej, tog Fader selv Kommandoen, og Gud ske Lov: dum var jeg ikke, thi hvad jeg ikke hos Fætter kunde lære paa Maaneder, lærte jeg nu til Fuldkommenhed paa en Aften. Og da jeg saa var 6 Aar gammel, kom jeg til at gaa i Skole, og den eneste Erindring jeg havde om min første lærer Christensen er, at han gjennembankede en Dreng. Til ham gik jeg kun i 8 Dage.

Saa fik jeg en Lærer, som hed P. Sørensen, der i Begyndelsen gjorde sig lidt Umage med os, men senere, da han uheldigvis var bleven gift med en slem Kvinde og ved hendes Lyst til Spekulationer indvikledes i allehaande Daarligheder, lod han Skolen saa omtrent skjøtte sig selv. Da jeg var 8 Aar, gav han mig det Vidnesbyrd, at jeg kunde lige saa meget som hans Konfirmanter. Dette var ogsaa – uden Selvros – ganske rigtigt – men jeg skylder Sandheden at tilføje, at Konfirmanterne kunde ingen Ting. Da jeg var 12½ Aar, kunde omtalte Lærer ikke længere nær sig for Rykkere i Hjortshøj, og derfor søgte han bort, og hans Efterfølger Andersen var en helt anderledes Mand. Han var som skabt til Lærergjeningen. Han var ud-

mærket begavet, en gudfrygtig og i høj Grad samvittighedsfuld Mand, der baade kunde og vilde lære os noget. Desværre gik jeg kun hos ham saa kort, ellers vilde jeg sagtens ogsaa i Skoletiden have lært at regne. Hos den forrige Lærer slap vi altid med at fremvise rigtigt Facit; men Andersen vilde tillige være forvisset om, at vi forstode Tingene. Før skrev jeg Naboens Retskrivning, og han regnede mine Stykker. Vi havde altsaa paa en Maade en Slags Fagfordeling, men saa lærte jeg ikke at regne og han ikke at skrive. Da Tiden saa kom, voldte disse Ungdomssynder mig mangt et byrdefuldt og besværligt Arbejde, thi den Færdighed, man faar i en saadant Ting i Skolen, den er svær at erhverve som ældre.

Mens jeg gik i Skole, passede jeg jo i Fritiden vore Kreaturer hjemme, og dertil havde jeg jo ikke overdreven Lyst, men derimod forsømte jeg aldrig at betragte Skibene ude paa Søen. Fra mit Hjem havde vi en dejlig Udsigt over Bugten ved Aarhus og Kaløvig, hvor mange store og smaa Skibe fore frem og tilbage. Og naar jeg da kom til at se paa dem, saa var der kun et lille Skridt til at ønske sig ombord paa et af dem for at rejse rigtig langt bort til fremmede Lande og se alt det Vidunderlige, som jeg allerede da havde hørt og læst meget om. Og saa drømte jeg om dette, og saa glemte jeg at passe Køerne, og saa fik jeg igjen Prygl. Undertiden var det jo ogsaa min Leg, der forhindrede mig i at passe min Gjerning. Og Legen bestod da gjerne i at bygge smaa Skibe, som jeg lod sejle i de store Bækhøller^o) langs vort østre Skel. Jeg havde deri naaet ikke liden Færdighed, saa jeg havde megen Glæde deraf. Jeg havde saaledes uden Undervisning selv udfunden, hvordan Roerets og Sejlens Stilling skulde være, for at mine Skibe kunde holde det krydsende op imod Vinden Dagen igjennem o.s.v.

Undertiden øvede jeg selv den ædle Sømandskunst, idet jeg sejlede i Ballier, Kar og Brøndtruge baade i Bækken og Mergelgrave omkring i Marken. Og mere end en Gang kunde jeg takke Vorherre for, at det ikke blev min Bane. Jeg var f. Eks. en Gang ude i et rundt Bryggerkar paa en 4 Alen dyb Iergrav, der havde 1 Alen høje stejle Bredder paa de 3 Sider. Og ligesom jeg saa vil springe i Land, drejer Karret sig rundt, og jeg vælter ud i det dybe Hul. Jeg kan tydelig erindre, at jeg ikke derover blev en Smule forskrækket, og skjøndt jeg den Gang ikke kunde svømme, reddede jeg mig dog til Land, mens en Kammerat, der stod her og beundrede mine Præstationer, skrigende løb sin Vej uden at yde mig mindste Hjælp. Da jeg kom hjem efter Skibbruddet, fik jeg jo min sædvanlige Ration, men det betog mig dog ikke min store Lyst til at færdes paa Dan-

skens Vej til Roes og Magt. Og en Gang da jeg sammen med en Fætter var til Badning nede ved Skjering Strand, fik vi Lov af Fiskeren til at ro lidt i en af deres Baade inde ved Land; men nu var der i Baaden baade Mast og Sejl. Det tænkte Fiskeren jo nu sagtens ikke kunde hindre noget, da det var aldeles stille Vejr og Søen spejlblank. Vi roede jo da saa et godt Stykke ud og vare vel komne omtrent Halvvejen til Mols, da det pludselig begyndte at blæse dygtigt fra nord, og nu kom min surt erhvervede Sømandskunst mig til Nytte. Havde jeg ikke lært den, saa havde vi havt al Udsigt til at drive ud i Aarhus-Bugten og mulig derefter ud i Kattegat. Nu derimod tabte jeg ikke Hovedet; men ved Fætters Hjælp rebede vi først Storsejlet og rejste derefter ved forenede Kræfter Masten og stævnedede for en rask Kuling fra Styrbordsside ind mod Skjering Strand, hvor Fiskeren stod i stor Vaande for os, og vred var Manden. Han skjældte ud i en ulykkelig Tid⁷⁾, først fordi vi vare sejlede for langt ud, og saa fordi vi havde haft den Dristighed at sætte Sejl til. Jeg forsvarede mig jo med, at for os var det dog i dette Tilfælde den eneste rigtige Manøvre; thi dersom vi vilde have tænkt paa at ro ind, vare vi sagtens dreven af mod Syd; men nu forstode vi jo at benytte den prægtige Kuling af Nord, og vi forsikrede, at vi havde moret os udmærket. Dertil svarede han vrissende: »De ka wal vær; men men Bod foe do it mie!« – Naa, saaledes gik det mig jo bestandigt. Naar jeg med allerstørst Ihærdighed havde studeret det eneste Fag, som jeg brød mig noget om, saa var min Løn i Almindelighed en god Lusing eller meget knubbede Ord. Saaledes ogsaa her. Jeg var den Gang omtrent 10 Aar gammel.

★

Ved samme Tid indtraf der noget for mig som for hele Landet mærkeligt, nemlig Aaret 1848, da det slesvig-holstenske Oprør udbrød. Jeg var temmelig udviklet for min Alder, og jeg kunde allerede begynde at være med paa, hvad det egentlig var, der skete paa den Tid, hvilket vel atter kom deraf, at min Fader, der altid var en god Patriot, var i Stand til at læse og forstaa en Avis og holdt af at fortælle, hvad han læste, for os andre og for Bymændene, som gjerne vilde hen til ham for at høre ham fortælle, hvad de ikke ret selv kunde læse sig til. Og naar man nu taler om Aanden fra 48, da er denne Aand med alle dens Ytringer ikke for mig noget ukjendt og fremmedt. Denne Aand havde grebet os alle, store og smaa, unge og gamle, og meddelt os alle sin uforsagte Frejdighed, Fædrelandskjærlighed og Offerberedvillighed. Nye Tanker vældede frem ogsaa

i Drengehoveder, og min Beundring tilhørte ikke længere udelukkende den kjække, uforfærdede Sømand; nu maatte han smukt dele med den tapre Landsoldat.

Saa hændte det en Morgen tidlig Kl. 3, at min Fader vækkede mig med de Ord: »Naar du nu stræber at staa op og faa Køerne i Marken, de ere malkede, saa maa du gaa ned til Kankbølle og se Fyenske Dragoner, de ere komne i Nat«. Jeg kom jo op i en Fart, og det var jo en stor Fornøjelse for mig at betragte Soldaterne, og det varede jo ikke længe, inden de bleve min daglige Omgang, baade de, der laa i Kvarter hjemme, og de, der laa i Byen, og ude paa Marken som Feldvagter eller som Forposter. Soldaten skal snart opdage sine Venner. Og mine gode Forældre vare i Sandhed efter Ævne gode imod Soldaterne. Jeg kan endnu minde, hvor min Fader kunde blive vred, naar det hed sig om en Gaardmand, at han lod sin Indkvartering betale i dyre Domme for, hvad han leverede den. Men aldrig kan jeg minde, at en Soldat har faaet mine Forældre til at modtage nogen Betaling for den Vederkvægelse, de nød hos os, enten det saa var Befalingsmænd eller Menige. De sidste vidste meget godt, at naar de blot gav mig et lille Vink, saa kom jeg strax springende for at høre, om der var noget, jeg kunde tjene dem med. Og det var der jo tidt. Saa løb jeg ind til Moder, og hun var altid parat til at yde Hjælp til vore Fædrelandsforsvarere, enten det saa var Spise eller Drikke, enten det var seent eller tidlig. Og hun har tidt i de Dage maattet gjøre Ild paa igjen, naar hun lige havde den slukket. Fader havde dette Aar en Del Havre paa Loftet, hvilket han havde gjemt til Hestene. Mens vi havde fyenske Dragoner i Indkvartering, stjal en af dem af Havren. Det blev opdaget af en anden Dragon, og han og de øvrige Kammerater kom da trækkende med den stakkels Synder og spurgte min Fader, om han vilde have ham meldt til Straf. »Thi«, sagde han, som førte Ordet, »Vi andre stjæle jo ogsaa til vore Heste, det forstaar sig. Dyrene maa jo leve; men vi stjæle aldrig, naar vi blive saadan behandlede som i dette Kvarter. Og derfor skal han meldes, dersom De forlanger det«. Sagen blev imidlertid grumme let afgjort i Mindelighed, idet Fader sagde, at han fuldstændig tilgav ham. Og han indrømmede ham, at man under saadanne Omstændigheder maa sørge godt for sin Hest, samt at han i et lignende Tilfælde maaske vilde have gjort det samme.

Hjem til vort kom i dette Aar mange af Officiererne og mange af de Frivillige af den dannede Klasse; thi den var der jo adskillige af i den danske Hær. Og Samlivet mellem dem og de andre menige Soldater var jo i Almindelighed smukt og godt; men dog kunde det

falde Jensenne ind at ville drille Greverne og Baronerne lidt i al Godmodighed. Saaledes skete det en Dag, at en Baron Haxthausen, frivillig Menig med en Infanteribataillon, gik og lapsede sig lidt med hvide Glacéhandsker paa. I Nærheden uddeltes Naturalforplejning, hvilket forestodes af en rigtig skjælmisk Vesterjyde. Han greb med sin fidtede Haand om en af Baronens behandskede Hænder og sagde: »Kom du kun her hen, min Baan! Du ska' sku it wæ Stebaan, faade din Hæner æ saa hwid«, og med sin anden Haand greb han saa et Stykke Flæsk, klaskede det ned i Haanden paa ham, tog saa den anden af Baronens Hænder og lagde den oven paa Flæsket og sagde med et i bogstavelig Forstand fedtet Grin: »Go no hen og kog dæ en Skjefuld Majwelling«⁸). Baronens taug og saa ængstelig paa sin mishandlede Handske, men Jensenne lo og tiljubede den tykke Proviantforvalter deres Bifald.

Ogsaa smaa Krigsscener blev jeg Vidne til. Der holdt saaledes en Gang en tysk Forpost bestaaende af 2 af de ynkelige tydske Husarer, som man den Gang sendte imod os, oppe paa en Eng i Hjortshøj, da en Deling fyenske Dragoner kom travende ned gjennem Hulvejen fra Hesselballe til Hjortshøj. Foran Delingen red, som sig hør, nogle Blænkere. Tydskeren vinkede til den forreste af disse og raabte: »Kom mahl hier!« og gestikulerede heftigt med Sabelen. Fyenboen var hurtigt betænkt. Han sporede den tykke Brune i Karriere ind paa Tydskeren, der imidlertid havde faaet travlt med at vende sin spinkle Blodshest. Dette fik han imidlertid ikke fuldført, thi da han fik Bredside til, var Fyenboen inde paa samme Bredside med Bringen af Brune, saa baade den tydske Hest og den tydske Mand sprællende laa i Græsset. Den ene Tydsker havde faaet vendt sin Hest og var langt borte. Fyenboen sendte ham en Pistolkugle til Afsked, og med sin Fange red han saa nord paa og stødte til Eskadronen. – En anden Gang foregik der i Nærheden en mindre heldig lille Tildragelse: En dansk Dragon var bleven afskaaren fra den Deling, som han var redet ud med. 10 preussiske Husarer spærrede ham Vejen. Han betænkte sig dog intet Øjeblik paa at slaa sig igjennem, men red i Karriere løs paa Tydskerne, men ligesom han hæver sig i Stigbøjlerne for at lange Tydskerne nogle af vore bekjendte drøje Kavallerihug, springer uheldigvis hans Sadelgjord, og han gaaer rundt med Sadelen og maatte nu gaa i tydsk Fangenskab. Dog har det vist været ham en Trøst, at de ikke fik hans gode Hest. Den løb, saa stærkt den kunde, i Retning af Vorre.

En Gang var jeg hjemmefra og til Grøttrup et Ærinde. Da jeg red derfra, saa jeg, at den danske Forpostkjæde stod paa Vejen til

Hjortshøjlund, som jeg skulde passere paa Tilbagevejen, mens Tydskerne vare i Fremrykning fra Todbjerg Mølle. Nu vidste jeg af Erfaring, at det ikke altid var saa let at faa Lov til at passere disse Forpostkjæder. Jeg besluttede mig altsaa klogelig til at ride den lidt længere Vej om ved Hesselballe. At Tydskerne vare i Fremrykning, havde man allerede hørt i mit Hjem. Og min Fader fik da travlt med at komme paa Ryggen af den anden Hest, og han galoperede da efter mig. Derved kom han til at passere vor Kjæde lidt ovenfor Hjortshøjlund og det endda i Galop ud efter Fjenden til. Det varede da heller ikke længer, end til han var kommen hen til Huset og havde faaet at vide, at jeg var taget en anden Vej hjem, saa havde han en Ordonnants hos sig med Befaling, om han strax vilde følge med til Forpostkommandeuren. Der blev han da halvvejs sigtet for Spionering, men da den Erklæring, han havde afgivet til Ordonnansen, og den han afgav til Commandeuren, stemmede vel overens, saa slap han bort mod at afgive det Løfte, at han aldrig mere skulde gaa gjennem den danske Kjæde uden Tilladelse. Det varede dog ikke længere end til samme Aften, saa vare vi paa Spil igjen, og Fader kom ganske uskyldig til at bryde sit nylig givne Løfte, idet baade han og jeg kom gjennem Kjæden ud efter Tydskerne til. Det var en stormfuld Aften. Jeg gik udenfor og drev lidt omkring, idet jeg gik og betragtede 2 Soldater af 1ste Jægerkorps, som nylig paa en lang March vare komne paa Forpost lidt fra min Faders Gaard. De vare vel baade sultne og trætte, og det varede jo da heller ikke længe, inden jeg fik det velbekjendte Vink af dem, og da jeg godt forstod denne halvkvædede Vise, gik jeg strax ind til Moder og fortalte hende, at der oppe ved Diget stod 2 sultne Jenser og vinkede af mig. Skjøndt hun lige var ved at begive sig til Ro, gik hun dog ud og kogte noget Mælk og skar en dygtig Portion godt Smørrebrød, og med dette begave Fader og jeg os trøstig paa Vandring; men nu bød det sig saa forkert, at Captain Carroch^o) m. fl. Officierer havde besluttet at inspiciere Forposterne. Soldaterne saa kun dem paa den ene Side og os paa den anden. Hvad skulde de gjøre? De grebe til det dummeste og sagde til os, at vi kunde blot gaa om paa den anden Side af Diget, til Officiererne vare borte; men Ulykken var, at for at komme der maatte vi igjen udenfor Kjæden. Carroch opdagede os jo da strax og sagde ganske høflig til Fader, at der maatte vi ikke gaa. Og derefter begyndte han at skjælde de 2 Syndere saa forfærdeligt ud, at jeg vendte mig for at beundre den Virtuositet, han havde i at bruge Mund. Naa, Mælken maatte jo da igjen lidt til Ilden, og da den igjen var varm, var Carroch igjen borte, og vi gik igjen op til dem med

Maden, og de havde en ypperlig Appetit, som de nu tilfredsstillede kun afbrudt af de gyselige Ønsker og Forbandelser, som de nu sendte efter Carroch, den røde Hund, som de kaldte ham. Før maatte de jo staa ret og æde Harmen i sig, men nu kunde de jo uhindret bande ham. Fader spurgte dem saa, om ikke Carrok var en dygtig Officier, og da gave de ham dog det Lov, at han baade var modig og forstod at føre dem saavel i som ud af Ilden, men de tilføjede: »Han ka aalle li', te vi foe nue aa ed!«

Paa samme Sted blev Forpostkjæden kun staaende til næste Dags Eftermiddag. Ved samme Tid fik jeg igjen et lille Vink; der var nemlig en Soldat, der gjerne vilde have fyldt noget paa sin Feldtflaske, men i samme Øjeblik begyndte den tyske Kjæde sin Fremrykning under en lille livlig Skydning, som vor Kjæde besvarede. Jeg løb jo da nordpaa efter den danske Soldat. Han vinkede afværgende med Haanden og raabte, at jeg skulde endelig stræbe at komme i Hus. Det hjalp dog ikke. Det var jo den eneste Gang, jeg havde lugtet Krudt, og jeg havde en Skamplet paa min Ære at afvadske. Jeg var nemlig i en af vore Drengelige blevet nødt til at flygte, og det havde Fader uheldigvis faaet at see, og han kaldte mig tidt for en Cujon for denne Afaire. Nu vilde og maatte jeg see at vadske Pletten af ved at bringe Flasken, og det gjorde jeg, skjøndt jeg baade paa Hen- og Hjemvej befandt sig mellem en dobbelt Ild, og Kuglerne baade fra Venner og Fjender fløjtede mig om Ørene. Fader tog jo imod mig naturligtvis uden at rose mig en Smule; men jeg lagde dog Mærke til, at han aldrig mere gav mig det forhadte Cujonnavn.

Saa var der endelig en Dag, at store, tætte preussiske Kolonner kom væltende ned fra Skaarupgaard og trak sig frem ad Skjødstrupvejen, hvor den gjorde lidt Holt, formodentlig mens det foranliggende Terrain blev afsøgt, og da der sagtens blev fundet, at der var Danske i Segalt, kastede de nogle Granater derop. Dette saa jo lidt krigerisk ud, for os ialfald, og Vognen stod forspændt for at bringe os lidt af Vejen ned til Stranden. Der var der gjerne fri for Tydskerne, der havde stor Respekt for »Hekla« og vore Kanonbaade. Men saa skete det Vidunderlige, at hele den store Masse af Tydskere paa en Gang fik Ordre til at gjøre omkring og afmarchere mod Syd. Vi kunde fra vort Hjem tydelig see Ordenantser fare hen langs de tydske Colonner og strax tiltraadte de Tilbagetoget. Det var Efterretningen om Slaget ved Fredericia, der naaede dem der, og vi spændte igjen Hestene fra Vognen og aandede friere.

Jeg kunde endnu fortælle mange smaa Træk fra den Tid, men Folk, der ikke selv, som jeg og mine Samtidige, have glemt den Tid,

have maaske mere end nok af det her anførte. Vi vare jo alle saa begejstrede for den gode, retfærdige Sag og for de kjære Soldater, der kæmpede for den, at vi endnu holde af at tale derom. Jeg havde i denne Tid faaet mig nogle helt nye Legekammerater, nemlig de smaa Tambourdrenge, som fulgte Batajlonerne, og naturligvis var jeg strax parat til at bede, om ikke jeg maatte gaa frivillig med i Krigen og blive Hornblæser, men mine Forældre sværmede hverken for Søen eller for Soldaterstanden. Jeg maatte saa nøjes med at tage Del i Krigen paa Afstand og saa øve mig sammen med Kammeraterne i det ædle Krigerhaandværk. Saa borede vi et Hul ned i en Trækjævla, stor nok til at optage en ladt Patron, og paa tværs borede vi et Fængsul. Det var som en Kanon. Den ladede vi saa og skød med den efter den tyske Flaade, som vi havde lagt ud paa en Mose. Det vedbleve vi da med, indtil den sprang, heldigvis uden at gjøre os Skade. Saa satte vi Sporer i Træskoene, og naar Husbond ikke var hjemme, fægtede vi med Træsabler, og mangfoldige vare de Træfninger, der stode mellem Skolens Drenge, hvorved det svageste Parti altid maatte finde sig i at være Tydske, da de naturligvis skulde flygte. Det eneste Argument, der kunde bringe dem til at overtage den forhadte Rolle. – Sluttelig skal jeg saa endnu kun tilføje, at Erindringen om hin Tid mange Gange siden har været mig til Trøst, naar jeg fortvivlede over den store Mangel paa Enighed og Sammenhold, der har været over det danske Folk, idet jeg har haabet, at den Tid maaske endda kunde komme igjen.

Med Hensyn til den fri Forfatnings Indførelse, da erindrer jeg tydeligt, hvor gruelig umoden Folket den Gang var til den, idet største Parten slet ikke vidste, hvad det var. Og mange af Mændene omkring os kom til min Fader og spurgte: »Hvad er det da egentlig, vi skal have?« Gaardmændene troede, at de nu skulde være frie for at betale Skat og Tiende, og mange Tjenestekarle mente, at nu kom det kun an paa dem selv, om de vilde bestille noget eller ikke. Og min Fader var jo der i Stand til nogenlunde at forklare dem, hvori Friheden skulde bestaa, men naar de saa fik dette at vide, saa kunde han tidt faa det Svar: »Naa, er det ikke andet?« Ligeledes var det komisk at se, hvilke maadelige Repræsentanter man den Gang fra Landkredsene sendte til Thinge. Jeg mindes endnu, at jeg var tilstede ved et Møde, hvor vor Rigsdagsmand, Gmd. Chr. Christensen af Hørning¹⁰), vilde gjøre Rede for sin Virksomhed paa Thinge. Det var i Løgten Kro. Og Manden kom da kjørende i en smuk Fjedervogn med et Par tykke, fede Bæster for. Og ind kom han jo da med sin Skræppe i Haanden. Jeg mente, at den indeholdt vigtige Doku-

menter. Han begyndte da med at indkræve en Dram og et Glas Øl. Da dette blev sat paa et Bord, tog han Plads ved Bordet og begyndte sin Redegjørelse med at drage 2 Rundtenommer op af Skræppen, og imellem han tyggede dem, fortalte ham saa os Bønder lidt Rigsdagssnak, og dertil nød han saa sin Dram og sit Øl. Og da alt var fortæret, sluttede han sin Tale saaledes: »Aa da a no haa faataal jer, hwa vi haa lawet, sa vel a no sej jer Faawal aa tak jer, faade i haa gin mæ Mandat«. Saa lukkede han Skræppen, gik gravitetisk ud og satte sig paa Vognen, slog Smæld med Pidsken, og bort rullede den værdige Mand. Men hans Efterkommere sidde fremdeles derinde!

*

Omsider naaede jeg da saa vidt, at jeg kom til at gaa til Confirmation hos vor Provst C. U. Boesen i Hjortshøj¹¹). Hos ham gik det mig altid godt. Efter min Konfirmation var jeg endnu omtr. 2 Aar hjemme. Saa kom jeg i Snedkerlære i Aarhus, og jeg glemmer aldrig, hvad glad jeg var, da jeg rejste ud i Verden, bort fra Fædrenehjemmet. Dette plejer for mange Børns Vedkommende at være drøjt nok, men for mig, der var vant til at faa dygtig Prygl, var det saare let. Jeg tænkte som saa: Værre end her kan det neppe blive, og det bliver ogsaa nok bedre. Det blev ogsaa bedre, hvad Pryglene angik. Jeg var jo saa godt instrueret i Lydighed og Ydmyghed fra Hjemmet, at jeg nok kunde undgaa dem i Læren, men i mange Henseender var jeg dog bedre vant hjemmefra. Der, hvor jeg lærte, var nemlig et temmelig smalt Madsted. Madammen var en lille Kjøbenhavnerinde, der sagtens slet intet Begreb havde om, hvormeget en Dreng, der voxer og maa arbejde haardt, behøver til Føden. Ellers vilde hun bestemt have givet os noget mere. Om Morgenen Kl. 6 fik vi nemlig 1/2 Portion Smørrebrød til 1 Kop Thee med Kjøbstadfløde i og uden Sukker. Til Middag en lille, temmelig flad Tallerken med Suppe, hvori der var en Bolle, en Kartoffel og en Gulerod. Dette var Formaden. Til Eftermad fik vi saa et lille Stykke Kjød og et lille Stykke Brød. Kl. 4 om Eftermiddagen fik vi igjen 1/2 Portion Smørrebrød og ligesaa om Aftenen Kl. 8. Øl vankede der ikke. Derimod fik vi som Vederlag 8 sk om Dagen til at kjøbe Øl for. Derfor kunde vi kjøbe 1 Flaske daglig af ringeste Sort. Forøvrigt maatte vi nøjes med Pumpenhejmer¹²), hvoraf vi konsumerede en Mængde. Det var en smal Kost, og dog klagede vi aldrig. Naar vi ellers passede vor Dont om Dagen, der i de første Aar mest bestod i at gaa Ærinder for Svendene, hjælpe til paa Værkstedet, rykke i Klovsaugen¹³) og saa i den

øvrige Tid gaa for Bærebøren med Møbler o.s.v., saa kunde vi med temmelig Frihed raade over den øvrige Tid. Og den nyttede vi saa godt, at vi tjente mange Penge; og samtidig lærte vi at bruge Næverne flittigt samt at holde Hus med de fortjente Skillinger. Naar vi saa hver Uge havde 1 Daler til Hjælp til Kosten, saa behøvede vi ikke at gaa sultne i Seng; men var det knapt med Arbejde, og vi som Følge deraf ingen Mynt havde, saa maatte vi mangan god Gang sulte, saa Maven skreg Ak og Ve derved. Alligevel klagede vi ikke, for vi vilde saa nødigt miste Friheden. Naa, det havde jo sine gode Sider, dette Sultesystem. Vi kom til at skjønne paa, hvad et Stykke Brød duede til. Vi lærte, at vi hjemme hos Moder havde det godt i saa Henseende. Og da vi jo som oftest tjente nogle Skillinger, saa hørte det jo dog ikke til Dagens Orden at sulte, saa vi bleve dog alle meget kraftige og stærke. Det var forbausende, hvad 2 saadanne 16–17 Aars Dreng kunde transportere paa en Bærebør. Da jeg var omtr. 18 Aar gammel, kunde jeg saa godt bære 1 Tylvt 6 Alens Brædder af dem, vi satte ud i Solen til Tørre og altsaa af dem, som ikke endnu vare ganske tørre.

Det var ellers en stor Forandring for mig at komme fra det stille, ensformige Landliv og ud til Aarhus i al den Tummel. Jeg mærkede snart, at jeg aldeles ikke var anlagt for Kjøbstadlivet. Stadig savnede jeg baade den friske Luft og den dejlige Horisont, som jeg havde hjemme paa Hjortshøj Mark, og samfulde 5 Aar længtes jeg hver Dag efter Landet. Jeg erindrer endnu, hvor jeg kunde snappe efter Vejret, naar jeg en Gang imellem kom uden for en af Portene, som man endnu kaldte dem. Aldrig glemmer jeg den første Gang det forundtes mig at gaa hjem at besøge mine Forældre. Jeg havde ikke været hjemme eller uden for Byen fra Foraar til Pindsen, og da pludselig at faa Øje paa Sæd og Græs, der, saa forekom det mig, pludselig var bleven saa stor. Det sang og jublede i mig om Kap med Fuglene i Riisskov og med Lærkerne ude paa Markerne over mit Hoved.

Værkstedlivet var jo baade saa og saa. Vi vare ialt 20 Mand der, 16 Svende og 4 Dreng. Yngste Dreng var Dreng for de 19 af dem, altsaa ogsaa Drengs Dreng. Svendene vare den første Tid alle danske, altsaa drak de allesammen dygtig Brændevin. Og jeg skulde jo hente det. Hver Morgen før Frokost var det min Pligt at gaa fra den ene Høvlbænk til den anden for at spørge hver enkelt Svend, om han skulde have noget hentet til Frokosten. Saa skulde 1 have et Brød, en en Spegesild, en et Stykke Flæsk til 4 sk, en 5 Æg, en et Stykke Ost o.s.v. Og de fleste $\frac{1}{2}$ eller 1 Pægl Aqavit. Og naar saa endda Smagen

havde været lidt mere ens; men nogle vilde have Lottrups Aqavit, og en anden syntes bedst om Anfeldts o.s.v., saa al den Sprit maatte slæbes sammen fra alle Byens Ender og Kanter. Og der løb jeg arme Stakkel i et Par Trætøfler, Bluse og blaat Lærredsforklæde med en Masse Kugleflasker stoppede ned ved Forklædet i Lommerne og i Forklædet den forunderligste Blanding af Brød, Ost, lybsk Pølse og Smør, hvilket alt jo maatte ligge omtrent, som det kunde bedst, dog var jeg strengt foreskrevet, at de Gjenstande, som ikke taalte stærkt Tryk, skulde ligge øverst. Underligt nok at jeg aldrig kuldsejlede eller fik Slagside. Kun en Gang var jeg nær kommen galt afsted. Jeg havde nemlig ved Ankomsten til Byen en lille Pibe af Merskum, og Kjøbmd. Lottrups Dreng vilde gjerne bytte med mig, og en Handel kan jo tage mere eller mindre Tid. Saa biede jeg for langt med Flasken, og min Lærkammerat kom mig i Møde paa Hjemvejen med et meget bekymret Aasyn. Han sagde mig, at dersom jeg gik op paa Værkstedet den Aften, saa vilde Seidler slaa mig fordærvet om ikke ihjel. Men Rudolf vilde saa gaa op til ham med den fatale Flaske, og saaledes undgik jeg at møde den vrede Mand den Aften. Næste Morgen tog Hr. Zeidler mig i Ørene og saa paa mig med sine gnistrende sorte Øjne, og saa holdt han omtrent følgende Tale til mig, mens hans store Ørenringe dirrede under det Raseri, der havde bemægtiget sig ham: »Dersom dit jyske Kvajhoved en eneste Gang til understaar daj i at komme for sent med min Flaske, naar jeg sender daj, saa ska jaj Faen hente maj sla daj fo Pannen, saa du aldrig ska rajse daj mere, forstaar du?«. Og nu fik jeg en tydelig Beskrivelse af, hvilke Pligter jeg havde overfor hans dyrebare Person. Foruden de alt nævnte almindelige Pligter mod Svendene fordrede han nemlig, at jeg hver Dag skulde børste hans Støvler og hans Klæder, vadske hans Stegepande og pudse den, naar han vilde have noget braset, underrette ham om, naar Mester vilde bruge mig i sin Tjeneste, »thi«, sagde han, »det kunde jo være muligt, at han selv vilde have mig i Byen, og saa kan Mester behage at ventek«. I mine egne Ærinder turde jeg endvidere aldrig gaa, før jeg havde spurgt hr. Z., om han vilde have mere hentet den Dag. Han blev i Almindelighed paa Værkstedet til Kl. 10½ om Aftenen, og var han ikke i meget godt Lune, slap han mig aldrig løs før. Jeg havde lige saa meget med den lille, storsnudedede, fordrukne Kjøbenhavner at gjøre som med alle de andre Svende tilsammen. Saa kunde han ikke tale reent og ikke udtale Bogstaverne B, P og F. Saa skulde jeg da en Gang hente Snustobak til ham. Han raabte da: »Niels! Hent mig for 1 sk Ramé!« Jeg svarede: »Ja vel, Hr. Zeidler! Men hvem sælger Ra-

mee?» Saa stak de andre Svende i at le, men Z. greb en Plankeafsnit og vilde give mig i Hovedet. Jeg undløb, og en af Svendene var saa flink at raabe efter mig, at jeg skulde bare købe for 1 sk Snustobak hos Schmalfeldt. Jeg afsted og kom snart igjen med et lille Kræmmerhus fuldt af brunt Rapé, hvilket jeg nok saa ydmygeligt præsenterede min Plageaand. Men aldrig saa snart saa han i Kræmmerhuset, før han raabte i fuldstændigt Raseri: »Saa skulde da Maen hente dig, Dreng, det skulde jo være sort Ramé, og dit satanste Mæ har kjøbt mrunt«. Saa maatte jeg jo afsted paa mit Ho'de for at bede, om man vilde bytte det.

Endelig kom der en Tid, hvor der var lidt mindre Arbejde og flere ledige Folk at faa, og Mester havde i lang Tid ikke havt Hunds Ret over for Hr. Z. og mange flere andre gamle Rødder blandt Svendene. Han havde længe havt den største Lyst til at afskedige en god Del af dem, men det kunde ikke gaa an; thi skjøndt de ikke bestilte ret meget, saa kunde han ikke let faa nogen i Stedet, og saa blev de, indtil den Tid kom. Den første af disse Tyranner, der kom afsted, var da Hr. Zeidler, og det traf ham som et Lyn fra en klar Himmel. Han var nede hos Mester at modtage Penge for et Arbejde, og da han havde modtaget dem, præsenterede Mester ham hans Afsked. Hvilket han modtog med de Ord: »Saa skal jeg altsaa være mørste Mand, der skal rykke ud af den røde Mule!« Og da han tog Afsked med Kammeraterne oppe paa Værkstedet, spurgte han mig, om jeg var meget bedrøvet over hans Mortrejse. Dertil svarede jeg: »Min Moder har sagt, at jeg aldrig maa lyve«. »Jeg tænkte det Maen hente mig nok!« Og med det samme laante han mig et Par grimme Øjne. Siden den Tid gik det Slag i Slag med at faa de værste Rødder bort. Og sandelig, der var stor Trang til en virkelig Udrensning. Af de 16 Svende var der ingen, som drak mindre end $\frac{1}{2}$ Pot Aqavit om Dagen, og ved festlige Lejligheder, f. ex. naar der kom en fremmed Svend i Besøg, da sad de hele og halve Dage omkring en Høvlebænk og drak og sølede med Brændevin, saa Værktøjet var nær ved at flyde i Biladen¹⁴). Kom det over dem, blev der ogsaa tidt spillet temmelig meget Kort, og det var ikke sjældent, at de begyndte at spille Løverdags Aften, spillede saa Løverdags Nat, Søndagen helt ud og undertiden meget af Natten med. Kort sagt, saalænge man kunde holde Øjnene aabne. Og kunde man saa ikke ret holde ud længere, saa skulde man jo stives af med dygtig Brændevin. Og kom saa Mester og vilde fremme Arbejdet ved at foreholde dem det urigtige i deres Handlemaade, saa blev han, hvad han saa indvendte, sat paa Døren. Undertiden udartede dette Uvæsen ogsaa

til Slagsmaal, og enkelte af disse kunde være morsomme nok.

Engang havde vi saa istedet for danske faaet Arbejdere af flere Nationer: Svenskere, Nordmænd og Tydskere. Ja, vi havde endogsaa en ungarsk Adelsmand, som hed Tschernikoff. Disse forskellige Nationaliteter kunde jo ikke altid enes. Især vare Nordmænd og Svenskere altid i Totterne paa hinanden. Saa stod da 2 saadanne engang Side om Side og arbejdede, og imens politiserede de. Svenskeren var en lang, tynd Person ved Navn Mejer og Nordmanden en middelstor, bredskuldret og bomstærk Mand ved Navn Faber. Paa en Gang kom Bersærkergangen over Svenskeren, og han sprang over sin Høvlebænk for endnu snarere at faa Tag i Nordmanden. Denne greb ham med den ene Haand i Farten lige ind i Maven og holdt ham der til Kammeraternes Moro og til evige Løjer for vi Drengene, som ikke kunde lide Svenskeren. Der hang saa Hr. Mejer en liden Stund og sprællede. Saa satte Nordmanden ham ganske forsigtigt ned igjen, og Svenskeren gik ganske slukøret hen og tog Frakken paa og forsvandt foreløbig fra Skuepladsen. En anden Gang var der kommen vel mange Tydskere paa Værkstedet, 12 Tydskere mod 4 Danske. De første begyndte jo naturligvis snart at ville regjere hele vor lille Stat og ved enhver Lejlighed at ville sige, hvor Skabet skulde staa. Det vilde Danskerne jo ikke finde sig i, og i et Raad blev det enstemmig besluttet, at nu skulde Tydskerne have Prygl. Og vi Drengene bleve paa Grund af, at Overmagten var saa stor paa Tydskernes Side, betroede til at danne en saakaldet Reserve. Vi havde lovet, at naar Tydskerne igjen samlede sig som Separatister i deres egen Ende af Værkstedet, saa skulde det tydske Lys gaa ud og Nøglen til Døren blive borte. Saaledes skete det ogsaa. Danskerne sadde om en Høvlebænk i den ene Ende af det lange Værksted og Tydskerne i en anden. Paa en Gang var saa en af vi Drengene saa uheldig at vælte Tydskernes Lys. Dette var jo nok til at fremkalde en heel Strøm af tydske Skjældsord, og Synderen skulde jo saa have nogle tydske Hug; men Skjællmen bøjede sig behændigt og undgik Slaget af en Afsnit, som i det Sted slog et stort Hul i et poleret Møbel, som en af Tydskerne lavede. Og nu vilde han jo forfølge Drengen. Men saa kom en af Danskerne Drengen til Hjælp, og saa havde vi Spillet gaende. Tydskerne havde jo en stor Overmagt, og den stode de ogsaa den Gang paa. Og havde vore Svende ikke tilkaldt Reserven, saa kunde det have seet galt nok ud for de Danske; men saa rykkede den unge Garde frem til Undsætning, og nu vare vi 8 Danske mod 12 Tydskere, og saa kan det nok være, at de arme Tydskere fik Prygl. Ja, der var saadant Forslag i Pryglene, at jeg endogsaa syntes, at der var flere end

Tydskerne kunde bruge, og jeg havde af den ene af Danskerne faaet lige saa mange Lussinger som af nogen af Tydskerne, og inden han selv havde bemærket mig, sørgede jeg retskaffent for, at ogsaa han fik sine tørre Hug. Det kunde jo saa dejligt lade sig gjøre i det dejlige Halvmørke. Og da Tydskerne mærkede, at Krigslykken gik dem imod, saa vilde de jo gribe Flugten, men Døren var jo lukket, og ud kunde de ikke komme, før Nøglen fandtes. Og de maatte finde sig i at bede ynkelig om Naade. Naa, da saa Danskerne syntes, at de vare tilstrækkelig møre, saa fik de jo da Lov at slippe. Og efter den Tid skyndte de sig at komme bort fra Værkstedet. Saaledes begav det sig, at vi Drengene fik Lov til at slaa et Slag for Fædrelandet sammen med Svendene, hvilket jo var imod alle Laugsartikler. Og den samme Svend, som jeg havde meddelt hans rigelige Andel i Pryglene, han kom da ogsaa bagefter hen til mig og sagde: »Hør, Niels, Du maa ikke tale om, at I have hjulpet til«. Dertil svarede jeg jo ganske tørt: »Nej, vil Du ikke selv omtale det, saa skal jeg nok tie!« Men jeg var nær bristet i Latter ved at tænke paa, hvor morsom den Situation i Grunden var.

★

Naar en af vi Drengene holdt Fødselsdag, var det Skik og Brug, at han burde gjøre et Gilde og indbyde Kammerater og Venner. Gildemaden var Finbrød og Drikken Rompunch. Og af sidstnævnte Drik kunde jeg den Gang taale et meget stort Quantum. Saa hændte det sig en Gang til min Fødselsdag, at vi havde faaet Punch en hel Aften, og min Skaal var bleven drukken mange Gange, ja saa tidt, at ingen af os kunde holde ud længere. Og saa gik vi da en Tur bag om Byen og gjennem den for dog ogsaa at gjøre Natvægterne delagtige i vor Glæde. For at gjøre dette maatte vi jo sætte os i Forbindelse med dem, og det skete jo saa derved, at vi gik hen til en af dem og sagde: »God Aften, Hr. Justitsraad!« Denne Titel holdt de mærkværdig nok ikke af og vilde strax annamme os. Dog fik de os aldrig fat. Derimod skete det ikke saa sjældent, at Justitsraaden maatte finde sig i at sætte sig lidt ned paa Gaden, mens vi kom lidt af Vejen. Da vi den omtalte Aften havde gaaet vor Tour, havde vi ved Hjemkomsten endnu en svingende Bolle Punch staaende, og ingen vilde have mere. Saa blev jeg og en anden slem Dreng enige om, at vi vilde drikke den for at prøve, hvordan det var at være fuld, thi, som vi viselig bemærkede: er det saa rart, saa kunde vi jo prøve det igjen, og er det grimt, saa kunde vi jo lade være. Vi drak den. Vi havde dog Forstanden og kunde endog gaa lige, men Dagen efter

vare vi begge to fulde for Alvor, og jeg lovede mig selv højtideligt, at jeg aldrig skulde gjøre det mere. Nu har jeg holdt det Løfte i 29 Aar og agter ikke nogen Tid at bryde det.

*

Efter 5 Aars Forløb var jeg saa da endelig naaet saa vidt, at jeg snart kunde sige Drengelivet Farvel og komme til at prøve det frie, herlige Svendeliv. Jeg var nu blevet en nogenlunde god Snedker – og var snart træt af at være Træl; thi saadan en stakkels Dreng holdtes i en stram Tøjle. Der var saa mange Ting, som vi ikke maatte. Vi maatte ikke ryge Tobak; paa Værkstedet maatte vi ikke tale højt, uden naar vi bleve tiltalte. Vi maatte ikke fløjte og ikke synge, naar nogle af Svendene vare tilstede. Vi maatte ikke unnlade at hilse nogen Svend af Lauget, naar vi mødte ham paa Gaden. Og paa ingen Maade give vort Besyv med i Svendenes Samtale – en meget praktisk Maade at kvæle Oppositionen paa – og saadan var der saa meget, som vi ikke maatte, men langt mindre, som vi maatte. Dette indskrænkede sig kun til dette: Adlyd blindt og hold din Mund, Hvalp! At Hvalpen var 21 Aar, gjorde intet til Sagen. Men saa lærte vi dog Lydighed. Og med al vort 19de Aarhundredes udskregne Klogskab glemmer man mere og mere den Kunst at »lære Lydighed af det man lider«. Da den længe og længselsfuldt ventede Tid kom, at jeg skulde være Svend, saa mødte jeg hos Oldermændene og meldte mig, og han anviste mig og 6 andre haabefulde unge Snedkersvende-Aspiranter hver 2 Skuemestre; thi da bestod jo endnu det gamle Laugsvæsen i al sin Herlighed, og da mange nu ikke kjende, hvordan det gik til, at en Dreng blev forvandlet til Svend, saa vil jeg her omtale det.

De omtalte Skuemestre paategnede Papiret paa vort Tegnebrædt, thi vi skulde nu tegne det Meubel, som vi agtede at lave til Svendeprove. Deres Navne skulde staa paa Papiret, for at vi ikke skulde ombytte Papiret. Tegningen skulde vi lave hos Oldermændene. Møblet set forfra og fra Siden og ovenfra. Og saa med forskellige Gjennemsnit. Deri, som i Frihaandstegning, vare vi gennem Læretiden øvede ved om Vinteraftenerne 2 Gange om Ugen at møde til Undervisning i Prinds Ferdinands Tegneskole¹⁵). Naa, Tegningen bleve vi da alle færdige med, uden at faa den kasseret, og saa maatte vi da begynde paa Svendestykket, for mit Vedkommende en mahognifineret Komode med skraa Hjørner, finerede Gesimslister og stukne Løvefødder under. Det lykkedes mig da ogsaa at frembringe et ganske ordentligt Svendestykke. Da det var færdigt, kunde jeg sætte en Finger paa hver af Skufferne og trykke dem ind med denne, medens de dog overalt

vare ganske tætte. Naar en Skuffe er saadanne, gaar let og sikkert ud og ind, saa er den, som den skal være i saa Henseende. Kort sagt, der var ikke noget, der puslede. Og da Dagen saa endelig kom, saa spændte jeg mig for sidste Gang for Bærebøren og bar saa det blanktpolerede Møbel hen til Oldermænden. Og da den ældste Dreng ved Børen altid gik bagerst, kunde jeg tydeligt gaa og se dets blanke Flade afspejle det meget tilfredse Billede af en glad og frejdig vordende Snedkersvend. Derefter gik vi hjem og hængte Bærebøren paa sin Plads, den Plagebøre, hvorpaa vi havde baaret saamange Tusinde $\frac{1}{2}$ mange Gange, saa Knæene rystede under os. Paa denne havde vi hentet Møbler hjem fra Mindet¹⁶⁾, hvilke vare komne fra Kjøbenhavn til Forhandling fra vort betydelige Magasin. Til denne Bør knyttede sig mange smaa Minder, og mangan høj civil og militær Person, der til daglig ikke værdigede os bluseklædte Dreng et Øjekast, naar vi pustende og svedende og balancerende paa den ujevne Bro trippede forbi, maatte tidt for en Gang tage til Takke med Børen, ja mangan Justits- og Cancelliraad har saamænd ligget tværs over samme og fundet sig godt deri. Naar vi havde lavet en Ligkiste, faaet Kisten bragt pr. Bærebør til Hjemmet, taget Liget paa sit Lagen og lagt det i Kisten, saa bleve vi gjerne anmodede om næste Morgen Kl. 4 at bære Liget hen i Domkirkens Kapel. Nu stod jeg foran Børen, tog min Hue af for den og sagde under min Kammerats Bifaldsytringer et bevæget Farvel til den for aldrig mere at give mig af med saa plebejisk Arbejde som at være Stanghest for en Bærebør.

Efter at Svendestykket var afleveret hos Oldermænden, pyntede vi os og tog Pengepungen til os, hvorpaa vi spadserede i de nye Svendeklæder hen til samme, hvor alle Byens Snedkermestre vare forsamlede for at bedømme Prøverne. Der bleve Skuemestrene saa udspurgte, om vi ogsaa egenhændig havde lavet Tegning og Svendeprove. Disse sidste bleve tagne i Øjesyn, og naar de bleve befundne antagelige, blev dette os betydet, og vi bleve overrakte et Lærebrev, hvormed vi saa gik ned til Snedkerkroen eller Herberget, hvor Svendene vare forsamlede for at holde Raad om, hvorvidt de unge Mænd, der nu ønskede sig optagne i deres Samfund, havde opført sig vel i Læretiden; thi var det modsatte Tilfældet, blev Optagelsen jo vel ikke nægtet, men vedkommende maatte da bøde adskillige Boller Punch. Efter at have ventet ydmygeligt $\frac{1}{2}$ Times Tid i et Forværelse bleve vi indladte til Doms. Oldgesellen stod for Bordenden med en tung, smukt udarbejdet saakaldt Skafferstok i Haanden, og han saa saa barsk ud, som om det var et Bøddelsværd, han holdt, og ikke en Stok til at slaa til Lyd med. Det gjorde han, og der indtraadte nu stor

Stilhed blandt de før saa højrrøstede Grupper. Han holdt derpaa en Tale, hvori han først forkyndte, at da det havde vist sig, at vi alle 7 havde opført os saa nogenlunde skikkeligt, saa skulde vi slippe med hver at give en Bolle Punch til en Specie. Der var rigtignok lidt Pusleri med Drengen Niels Sørensen, der en Gang havde budt den tydske Snedkersvend Christoffer Pank indenfor i sit Kammer og lovet ham, at han saa skulde faa en god dansk Dragt Prygl; men da Tydskeren havde været en usselig Cujon, at han ikke strax havde hevet sig, og da det jo desuden kun var en Tydsker, saa vilde han foreslaa, at man ogsaa optog mig uden videre Vrøvl, saameget mere som 7 Boller Punch jo vist var alt, hvad man den Aften kunde drikke. Disse Ord fandt Gjenklang hos hans Kammerater. Og derefter kom Herbergsøster med 7 med Silkebaand omvundne Kridtpiber og gav os hver en, hvorfor hun af hver modtog en Rigsmark. De vare stoppede, og efter at hun havde bragt Fidibusser, tændte vi dem, og skjøndt ingen af os før havde havt Tilladelse til at ryge, smøgede vi nu trods de bedste. Piberne vare et haandgribeligt Tegn paa, at nu maatte vi ryge. Midt paa Bordet stod Velkomsten. Det var et lille, alenhøjt Sølvbæger rundt om behængt med blanke Specier, der vare skjænkede til Lauget af en eller anden eller flere Velyndere. Denne Velkomst var fyldt til Randen med Citronøl. Af denne drak Svendene os til, og derpaa fik vi Novicer Lov til at tømme Velkomsten, og saa snart vi havde opnaaet denne Udmærkelse, saa kom den første Bolle, og vi drak da Dus med de ældre Svende. Og saa vare da alle de mange Gjenvordigheder glemte, som vi havde havt med disse vore forrige Tyranner. Nu vare vi Ligemænd, og nu havde vi Lov til upaatalt at slaa ethvert Tydsk Uhyre ned, som vilde fornærme os. Nu maatte vi fløjte, synge, le, snakke o.s.v Kort sagt, vi havde pludselig faaet Lov til saameget. Saa sang vi og drak Punch til Klokken 12 den Nat og gik saa hjem »som fire muntre Svende« – visse paa, at nu vare vi komne Lykken, med alt hvad den har i Følge, saa nær, som nogen Dødelig kunde komme den.

Denne Nat sov jeg naturligvis fast og godt, men næste Morgen vaagnede jeg dog tidlig og hørte ovre fra »Drengenes« Seng en underlig undertrykt Stønnen, og hermed begynder den eneste Spøgelses-historie, som jeg nogentid har oplevet selv.

Jeg spurgte den yngste Dreng, hvad der fejlede ham; thi ham var det, der stønnede. Han svarede med Hjerterangst malet i hvert et Træk, at det havde spøget derinde om Natten. Der havde været en Skikkelse derinde, som havde gaaget rundt om i Kammeret, havde bøjet sig over vore Senge og var saa lydløs forsvunden ud af Døren.

I Førstningen lo jeg ad hans Fortælling og hans Angest, men da han vedblivende forsikrede, at han talte Sandhed, og jeg saa hans For-skrækkelse, fik jeg den Idee, at det muligvis var en Tyv, der havde stjålet mine nye Klæder, og derfor foer jeg jo og saa efter, men de vare der alle, og derved blev Historien jo endnu mere forunderlig. Mester var i Kjøbenhavn paa en Forretningsrejse, og jeg kunde derfor kun berette Sagen til mine nye Kammerater paa Værkstedet. De lo jo ad Historien og forklarede den derhen, at jeg havde været fuld, og Drengen var pludselig bleven gal. Den gamle Svend, som stod og lavede Ligkister, var den eneste, som ikke lo. Han sagde ganske alvorlig, at snart vilde vi faa Oplysning i den Sag, thi det hele betyder kun dette, at jeg snart kommer til at lave den Ligkiste, som den Skikkelse bestilte i Nat. Og at Skikkelsen viste sig for Drengene kom kun deraf, at Mester ikke er hjemme. Saa lo man ad ham, og nogle forklarede Sagen saaledes: Nej, det er ingen Ligkistehistorie, men vi kjende jo Mester og vide, at han er en gjerrig Mand. Nu er han formedelst Forretninger nødt til at opholde sig i Kjøbenhavn langt fra Værksted og den hele Bedrift herhjemme. Og nu lader Tanken om Hjemmet ham ingen Ro. Han er maaske en af de saakaldte Dobbeltgængere. Og mens hans lille Krop ligger ovre i Kjøbenhavn, gaaer nu Resten af Mennesket og pusler herovre i Jylland for at see, hvordan Sagerne staa herhjemme. Mens vi endnu stode og samtalede om, hvilken af de 2 Forklaringer vi skulde give Fortrinnet, kom en af Svendene ind ad Døren og fortalte hæsblæsende, at en af vore Kunder, Kjøbmd. Søren Jensen paa Lille Torv, om Natten var bleven myrdet ude i Marsilisborg Skov. »Naada!« sagde den gamle Ligkistemand, »troer I saa ikke endnu, at det har været Søren Jensen?« Og med Blusel over deres tidligere Vantro omvendte han i en Haandevending Flertallet til sin Anskuelse.

Denne Dags Eftermiddag skulde jeg i Følge gammel Skik i Skoven med Svendene. Og ude i Risskov fik vi da nogle Boller Punch og morede os til hen paa Aftenen. Da jeg kom hjem og gik til Ro, var Klokken 11. Jeg tog da det Løfte af min Lære-kammerat, at dersom Skikkelsen atter skulde vise sig, saa skulde han øjeblikkelig kalde paa mig.

Jeg har nemlig altid interesseret mig meget for saadant Pusleri og altid meget ønsket, at det en Gang maatte forundes mig at see noget, om saadant virkelig var til. Imidlertid sov jeg da ind, og haardt sov jeg, formodentlig som Følge af Punchen; men da jeg havde ligget en Tid, fik jeg pludselig et vældigt Ribbensstød, og min Sovekammerat hvidskede ængstelig: »Nu er han her!« Og forunderligt! Da

jeg slog Øjnene op, saa jeg ganske tydelig en Mandsskikkelse glide ganske lydløs over Kammerets Gulv forbi det af den klare Maane oplyste Vindue gennem Døren, som lydløs aabnede sig. Allerede mens Skikkelsen eller Spøgelset, hvad det nu var, gik efter Døren, sprang jeg ud paa Gulvet, og ligesom Døren igjen lukkede sig efter det, slog jeg den op paa vid Gab. Men skjøndt Døren gik umiddelbart og ud til den af Maanen fuldstændig oplyste Gaard, der var fuldstændig aflukket og sammenbygget i alle 4 Hjørner, saa jeg ikke en Smule til Spøgelset, der var fuldstændig forsvundet ved dets Udtrædelse af Døren, hvilken jeg som sagt aabnede i samme Nu, som den faldt til efter det. Nu kunde jeg jo fristes til at ansee det Hele for et Sandsebedrag, dersom ikke mine 3 lysvaagne Stuekammerater havde set det selvsamme. Næste Morgen kunde jeg altsaa opvarte med nok en Historie, da jeg kom paa Værkstedet, hvor den gamle Svend trøstede mig med, at dette nok skulde vedvare, indtil Ligkisten blev ordentlig bestilt.

Samme Dags Aften kom Mester fra Kjøbenhavn. Jeg gik da over og fortalte ham, at alt var gaaet godt og vel med Svendepøven, men at det spøgede saa voldsomt i Kammeret, at jeg havde ondt ved at faa Drengene til at sove deri for Fremtiden. Han mente: »Det er vel Jer selv, der spøger?« Men da jeg fortalte ham Sagen, mente han, at det vel sagtens var en Tyv, der paa en for os begge ubegribelig Maade var kommen ind i den tillukkede Gaard. Han bad mig derpaa gjøre sig den Tjeneste at holde Vagt næste Nat sammen med den stærkeste af mine Lærekammerater, for at vi kunde gribe den formentlige Tyv og fastholde ham, indtil vi kunde faa Bud efter ham. Dette gjorde vi i 2 Nætter indtil Kl. 2; men der kom aldrig mere noget Spøgelse, og jeg naaede aldrig det interessante at favne Luften istedetfor Kjød og Blod. Og nu, kjære Læser, overlader jeg ganske til Din Fantasi at udfinde, hvordan dette kunde gaa til, eller hvad det var; men saaledes som her beskrevet skete det i det Aar 1858!

★

Saa var jeg da altsaa kommen til mine daværende Ønskers Maal. Jeg var Snedkersvend. Virkelig zümphti Svend¹⁷⁾, og nu skulde jeg jo efter gammel Skik og Brug i det Fremmede. Min Lærekammerat, der 2 Aar tidligere var bleven Svend, arbejdede i Berlin, og han skrev mig til, at nu skulde jeg bare komme derop, nu var der et godt Værksted til mig; men 8 Dage efter modtog jeg igjen Brev fra ham, at jeg endelig ikke maatte komme. Der var pludselig indtraadt en stor og farlig Pengekrise, og mange Hundrede Svende gik ledige.

Niels og Ane Marie Sørensen

Fot. antagelig i 1870'erne

Dermed maatte saa Rejsenykkerne hvile. Og det varede ikke længe, inden Krisen ogsaa snart øvede sine fordærlige Virkninger og standsede Handel og Vandel herhjemme. Ogsaa vor Mester maatte afskedige flere Folk; men jeg, hans Lærling, kunde jo blive ved at være paa hans Værksted, saa længe jeg vilde. Man vil nemlig gjerne beholde sine Lærlinger, da man jo kjender dem ud og ind, og jeg var jo altid glad ved at have Beskjæftigelse. Jeg mærkede imidlertid snart, at den gode Mester vilde benytte sig af min Ungdom og Uerfarenhed, naar vi skulde akkordere om et nyt Arbejde. Jeg arbejdede derfor kun en kort Tid som Svend og tog saa hjem til Hjortshøj Mark og begyndte at lave mig noget Værktøj. Og da jeg snart modtog Bestilling paa noget Arbejde, varede det ikke længe, inden jeg var en stor Landsbyfrimester¹⁸). Men heller ikke paa Landet var der noget at fortjene undtagen for en kort Tid, men jeg tog jo, hvad der forekom; mere kunde jeg jo ikke.

Niels og Ane Marie Sørensen

Fot. 17.5. 1910

Paa den Tid hændte der mig noget, som fik en stor Indflydelse paa hele mit Liv. Jeg kom ned til Nabosognet at arbejde hos en Gaardmand. Og inde hos Naboen var der en ung Pige, Ane Marie Jørgensen, Datter af afdøde Gmd. og Sognefoged Jørgen Krause. Hun var hos sin Søster, og vi havde Lejlighed til at see hinanden ofte i de ca. 14 Dage, jeg var dernede. Og det varede jo ej heller længe, inden mit unge Hjerte var tabt. Og Tabet kunde ikke alene have været værre, men jeg har aldrig faaet nogen bedre jordisk Gave, end da hun gav mig Haand og Hjerte. Nu har hun været min kjære Hustru i ca. 19 Aar, og i den Tid har hun været mig den bedste og kjærligste Hustru, jeg ret kunde ønske mig. Jeg var den Gang 22 og hun 19 Aar gammel. Nu var jeg altsaa forlovet, men vi tænkte naturligvis ikke paa Giftermaal. Dertil havde vi ikke Raad, og jeg turde ikke gifte mig som Snedker, da jeg under Krisen havde erfaret, hvor usikker et Menneskes Eksistens var, naar han var givet Penge-

kriser i Vold. Jeg gik altsaa paa Sessionen for at see, hvordan det vilde gaa mig der. Siden vilde jeg bestemme mig til, enten jeg vilde søge at bryde mig en ny, bedre og sikrere Bane.

Jeg kjørte da en skjøn Dag med min Fader ad Aarhus til for at blive behandlet paa Sessionen, som man siger. Der lod det til, at jeg kunde bruges til Soldat, og jeg blev strax erklæret tjenstdygtig, og da jeg var 65½ Tomme høj og saa for Resten havde et par stærke Arme paa et Par brede Skuldre, saa skulde jeg først være Dragon. Saa opdagede Ritmester Brock, at jeg havde et fremstaaende Ar i min Pande, der vel ikke just var vansirende, men en Smule synligt. Saa kasserede han mig som Dragon, fordi jeg af den Grund ikke kunde bære Hjælm. Saa skulde jeg være Infanterist, men saa havde jeg en høj Vrist paa højre Fod. Derfor kunde man ej heller bruge mig til denne Vaabenart, da jeg, sagde man, ikke kunde bruge Støvler. Enden paa alt dette blev saa til, at jeg skulde være Militærarbejder, og derefter maatte jeg trække. Jeg trak Nr. 298, og det var højt nok til at fri mig. Da det jo var Fredstid, og Fædrelandet altsaa ikke i Fare, var jeg glad og taknemmelig for min Frihed, thi det er just ingen Spøg for en Haandværker at ofre al den Tid, som Soldaten maa ligge inde.

(Fortsættes).

Dagbog fra Krigen 1864

VED OLE WARTHØE-HANSEN

Når Historisk Samfunds årbog netop i hundredåret for den sidste slesvigske krig er i stand til at bringe en krigsdagbog, er det naturligtvis ikke nogen ren tilfældighed. Thi hvad var mere selvfølgeligt, end at bedstefar just i dette år halede *sin* bedstefars slidte bog frem og viste den til sit barnebarn, der i en historietime kunne fremlægge den som primært historisk kildekrift? Ja, således gik det til, at den gamle soldats dagbog nu er sikret mod forsvinden og gjort tilgængelig for krigshistorikeren.

Disse notater fra krigen 1864 er nedskrevet af Anders Gregersen, senere tømmer i Bælum sogn, Ålborg amt. Anders Gregersen var født omkring 1840. Han var altså knap 25 år gammel, da han blev indkaldt til krigstjeneste ved 11. bataillon (senere 11. regiment). Hans lille notesbog i simpelt sort bind er slidt af stadig brug under felttoget. Den er ført regelmæssigt, ofte dagligt; i begyndelsen sirligt, grundigt og med blæk, sidenhen mere rutineret med ganske korte oplysninger og med blyant. Snart er den ført under rolige forhold, til andre tider under felttogets mere omskiftelige vilkår. Enkeltheder i den gengivne tekst kan på grund af vanskelig tydning være unøjagtige, og nogle ord mangler helt; men helhedsindtrykket står fast. Læseren får en levende fornemmelse af den menige soldats kår under krigen: hans daglige tjeneste, hans bekymringer og opmuntringer.

Den fordringsløse dagbog bringer jo ikke væsentligt nyt til bedømmelse af krigens forløb, men der er gode detaljer at hente om krigens dagligdag: den daglige tjeneste, forplejning, indkvarteringsforhold, sundhedsforhold, befolkningens sindelag overfor soldaterne. F. eks. får man gennem Anders Gregersens regelmæssige notater grundig besked om postgangens effektivitet fra hjemmet i Nordjylland til soldatens kvarter.

En soldats dagbog er et historisk dokument og burde som sådant egentlig gengives, som det er nedskrevet. Samtidens skrivemåde med evt. fejl og mangler hører med til den korrekte overlevering. Men af hensyn til læselighed og forståelse er teksten forsynet med en del tegn i parentes — undertiden med deraf følgende stort begyndelsesbogstav. Bortset derfra er forfatterens skrivemåde bibeholdt.

Anders Gregersens dagbog tilhører nu hans sønnesøn, fhv. mejerist P. C. Gregersen, Søren Møllers Gade 9A, Randers. Redaktionen takker hr. Gregersen for tilladelse til at aftrykke dagbogen i nærværende årbog.

En væsentlig del af de oplysninger, der bringes i noterne, skyldes Det kgl. Garnisonsbibliotek i København. Redaktionen retter hermed en tak til hr. major, bibliotekar S. A. Mathiesen, der på bibliotekets vegne har stillet de gode oplysninger til rådighed.

Anders Gregersen og hustru, Katrine, født Nielsen

Denne Bog tilhører Anders Gregersen Lillebrøndum f.t. Soldat Ved 11 Regiments 6 Compagni No 138, Kjøbt den 23de Januar 1864 i Slesvig¹(.) Den 29de November 1863 rejste jeg bort fra mit kjære Hjem og mødte i Randers²) samme Dag, hvor jeg modtog Mundering samt skarp Amunition.(.) Natten imellem den 2den og 3de December kom Jeg med Jernbanen til Aarhus omtrent Kl 6. Samme Morgen kom Jeg ombord paa Dam(p)skibet Dania til Kiel, hvor Jeg landede samme Aften Kl. 10. Den Aften Jeg oplevede paa dette Dampskib var bedrøvelig. Vi var omtrent 100 Mand ombord og vi frygtede hvert Øjeblik, for at forgaae men vi kom alle lykkelig i Land, hvem Gud vil bevare han er uden Fare. Denne Nat blev Jeg indquarteret i Kiel hvori Jeg fik varm Aftensmad og sov godt denne Nat. Dagen efter Kl. 10 mødte Jeg igjen og kort efter kom jeg paa Jer(n)banen fra Kiel til Elmshorn¹) hvor Jeg blev indquarteret samme Dag hos en Landmand, der havde Jeg det meget godt.(.) Vi var 2 Mand Indquarteret der, Vi sov hver i sin Seng om Nat-

ten(.) og den var meget god, Middagsmaden blev os leveret i Qvarteret hvorfor vi blev fradraget 12 sk. daglig af vor Lønning(.) Men vor gode Qvarter Vert gav mig selv Kosten og den var meget god. Gode Spise Kartøfler fik Jeg og Hvedebrød, desuden alt det Kaffe Jeg vile drikke 2 Gange om Dagen(.) Der fik Jeg den beste Kost jeg nogensinde har faaet(.) Denne gode Mand hedte Bornemann(.) der var Jeg omtrent een halv snees Dage, men saa fik Compagniet Ordre til at Marsere til Uetersen en Miil længere Syd.

1864, den 5te Februar lod Jeg mine nye Støvler blive i Slesvig da Jeg synes Tonisteren var tung nok alligevel, men netop denne Aften Kl. 10½ forlod vi Dannevirke stillingen og fik ikke lov at passere igjennem Byen, Men min gode Ven Lillebrøndum som denne Dag var upasselig var bleven tilbage i Slesvig(.) Han viste mine Støvler var i Byen og han fik fat paa dem og leverede mig dem i Sønderborg paa Als. Jeg havde ogsaa en skidden Skjorte som blev der, men den duede ikke meget(.)

Paa Marsen mellem Flensborg og Sønderborg blev mine Vanter borte(.) I Elmshorn³) købte Jeg et par nye Støvler som kostede 22 mk og lod mine andre forsaale, og nye Sinker som kostede 7 mk(.) Den Aften Jeg kom til Uetersen³) blev Jeg indquarteret hos en Hattemager som havde en gammel Svend som kunde tale dansk(.) Ham blev der straks sent Bud efter og han spurgte mig om Jeg var Sulten eller Tørstig. Jeg svarede Jeg var Tørstig(.) Der blev strax sat Øl og Brændeviin, der købte Jeg et par Filtsaaler til at læge inden i Støvlerne som kostede 12 sk. Han gav mig ogsaa hele Kosten(.) Men Jeg var der kuns 2 dage saa blev jeg omquarteret hos en Hestehandler(.) Der levede Jeg ogsaa meget godt.

I denne Bye havde vi det meget strængt med Vagten. Den 20 December melte jeg mig til Lægen da jeg havde Smerter i Fødderne saa jeg ikke kunde taale at masere(.) Lægen erklærede Jeg skulde blive hjemme i Qvarteret og bade Fødderne i koldt Vand i 3 til 4 dage, men da Compagniet ventede paa Ordre til at trække sig tilbage for at give Plads for Exkutionshæren⁴) kunde det ikke tillades at blive i Byen(.) hvorfor jeg med Jer(n)banen blev ført til Rendsborg(.) Vi var 8 Mand(.) der var Jeg i 2 Dage saa blev Jeg ført med Jer(n)banen derfra til Flensborg Sygehus(.) hvor Jeg igjen melte mig Rask den 25de s.m.

Mine Fødder var dog alligevel ikke Raske(.) men Jeg var kjed af at lige der hele Julen. Dagen efter blev jeg udskrevet af Sygehuset. Den 27 skulde Jeg masere til Slesvig, og der selv sørge for Qvarter(.) Denne Nat og Dagen efter masere til Rensborg og melde

mig der til Commandantskabet for at modtage nærmere Ordre(.) da Regimentet allerede var paa Marsen her ned(.) Men da Jeg ikke var rigtig Rask og jeg havde selv min fulde Bepakning tog Jeg med Jer(n)banen fra Flensborg til Rendsborg(.) Dette kostede mig 8 mk 8 sk og saa gik jeg i Rendsborg i 2 Dage og saa melte Jeg mig paa Commandantskabet men de kunde ingen rigtig Besked sige mig men bad at blive indtil Regimentet kom til Byen(.) Dagen efter Jeg havde været paa Commandantskabet kom Regimentet og Jeg meldte mig strax hvor Jeg Øjeblikkelig maserede med til Slesvig(.) men da Jeg havde gaaet omtrent godt et par Miil blev jeg meget træet(.) saa det ikke var muligt for mig at gaae længere, men saa kom Jeg op at kjøre og kjørte omtrent til Slesvig(.) Den 29 December om Aftenen kom jeg til Slesvig og blev indquarteret samme Aften. Der fik Jeg ogsaa et godt Quarter. Men den 10de Januar 1864 blev vi omquarteret(.) Dette Quarter var ikke godt(.) Vi kom 6 Mand om paa et usselt Tagkammer hvor vi skulde ligge i det bare Sengehalm(.) men efterat have meldt det til Løitnanten blev det noget bedre(.) Vor Vert her holder ikke af den danske Soldat. Den 18de Januar 1864 blev jeg foreløbig udskrevet fra al Millitair Øvelse og blev Udkommanderet hver Dag paa Arbeide som Tømmermand(.) Jeg møder om Morgenen Kl. 6 og kommer hjem igjen om Aftenen ved samme Klokslet. Jeg har omtrent en Miil til Arbeiespladsen(.)

Den 19 Januar paa Arbeide

den 20 " " "

den 21 " " "

Samme Dag modtog Jeg et Brev fra min Kone(.) Den 22de skrev Jeg igjen et Brev til min Kone og sente hende mit Visitkort(.) Denne dag fik jeg ikke Arbeide da jeg modtog Verktøi. Den 23de Regnede det stærk saa Jeg maatte gaae hjem denne Dag uden Arbejde(.) Jeg afbenyttede Eftermiddagen til at skrive Breve for mine Kammerater. For hver Dag jeg arbeider haver jeg 2 mk 9 sk om dagen foruden min Lønning(.) Den 24 Januar paa Arbeide 1 Dag. Den 25de paa Arbeide 1 dag. Samme Dato modtog jeg et Brev fra min Kone dateret den 21de Januar(.) Den 26 Januar paa Arbeide 1 Dag. Fornævnte Dato skrev jeg et Brev til min Kone(.) Den 27 Januar paa Arbeide 1 Dag(.) Den 28.s.m. mødte Jeg til Arbeide, men da det regnede gik (jeg) Hjem denne Dag uden at tjene Dagløn.

Den 29de Januar paa A 1 Dag

den 30de Januar paa " 1 Dag

den 31de " " " 1 Dag

den 1ste Februar 1 Dag

Den 30 Januar modtog Jeg et brev fra min Kone(.) Jeg skrev igjen den 1ste Februar og lagde et Visikort inders(t)(.) Den 2 Februar paa denne Aften fik vi Ordre til at møde om Natten Kl 21½ og møde Fjenden(.) Gud veed hvordan det vil blive(.) men Jeg haaber til det beste(.) Jeg mødte til den bestemte Tid og stod ude paa en Skanse til Kl. 2 om Eftermiddagen(.) Den 3 Februar blev Jeg afløst da Fjenden ikke lod sig see. Men næppe een Time efter blev der atter blæst Allarm(.) og vi maatte rykke frem. Denne Nat var meget kold. Lidt hen paa Aftenen blev Kompagniet kommanderet hen mod Fjendens Forposter(.) Vi kom dem temmelig nær og der blev fyret nogle faae Geværskud paa os uden at ramme nogen af os(.) Den 4de sendte Vi Fjenden nogle 84 pd. Kranatter⁵) som gjorde god Virkning(.) men Fjenden sendte os nogle Kranat Skud igjen, dog uden at saare nogen af os heerved(.) Kl. 3½ kom vi igjen denne dag og blev i Slesvig til om morgenen(.) Kl. 5½ den 4de Februar modtog Jeg et Brev fra min Kone(.) Den 5 Februar maserede vi til Store-danevirke og forblev denne Dag til henved Kl 9 netop som vi skulde spise Middagsmad, men Tiden tillod ikke at faa det(.) Vi maatte gaae med vor tomme Maver og henved Kl. 10½sa. Aften begynte vi at forlade Dannevirkestillingen(.) Henved Kl.2 den 6te kom vi først en Miil nær Flensborg, Men Fjenden vilde ikke tillade os at ved blive at pasere med vor bagase vogne, saa maatte vi stanse Fjenden. Det var 1ste og 11te Regiment som havde Forposter. Denne Træfning varede omtrent en 3 Timers Tid, den var frygtelig, thi vi var meget udmattet.

Vi Maserede hele Natten og en stræng Vei var der og næsten uden saameget Hvile, at vi kunde komme til at spise saameget som et stykke Brød(.) maatte vi dog standse Fjenden og saa retirere til Flensborg og strax efter igjen Masere derfra uden Hvile til Sønderborg paa Als hvor Jeg blev denne Nat men frøs dygtig om natten de 7de Februar(.)

Den 8de Februar henved Kl 12 Middag gik vi atter bort fra denne Bye og gik henved 2 Miil(.) Der blev jeg tillige med 3 Kammerater Indquarteret paa et lille Sted(.) der lader det til at Jeg faar det meget godt(.) Denne Bye hedder Asserballe Skov. Den 9de og 10de var jeg der i dette Huus(.) Den 9de skrev jeg et brev til min Kone(.)

Den 11 12 13 laae Jeg i Sengen da Jeg led meget af en stærk Forkølelse, men Jeg frygter Jeg ikke kommer mig der, da Jeg savner alt for mange Nødvendigheder(.) Desuden ligger en 40 Mand ind-quarteret paa samme gaard(.)

Den 14 s.M. kom Jeg til Lægen(.) Han erklærede Jeg skulde paa

Laserettet(.) Siste Nat var jeg meget Syg(.) Den 15de blev jeg i Forening med omtrent nogle og 30 syge Kammerater kjørt til Sønderborg og skulde paa Sygehuset der(.) men der var kuns Plads til 6 af de daarligste(.) altsaa var Jeg af dem der kom tilbage igjen(.) Gud være Lovet Jeg er ogsaa bedre(.) idag den 16de skal Regimentet reise til Frederits(.) Vi Syge vi skal med(.) Vi bliver naturligvis kjørt, det vil sige naar vi ikke er til søs. Denne dag ankom Jeg til Faaborg og skal blive der om Natten(.) Vi kjørte til Sønderborg og seilte derfra til Faaborg(.) Den 17 Februar kjørte Jeg igjen derfra Kl. 8 og gjorde holt i en Landsbye $2\frac{1}{2}$ Miil borte(.) Der gik Jeg tillige med en anden Kammerat ned i en Gaard for hver at kjøbe et $\frac{1}{2}$ pd. Smør(.) Konen der gav os Middagsmad og Kaffe og Smørret ovenikjøbet(.) Sidste Nat led Jeg meget af Hoste(.) Derfra kjørte Jeg til Sullingsted^o) hvor Jeg tilligemed 20 andre Syge blev ind-quarteret i en stoer Bondegaard(.) hvor vi strax blev beværtet med gode Mellemmadder og Æbleskiver samt Kaffe ovenpaa(.) I samme Bondegaard kom en Time efter 30 friske Mand og blev ind-quarteret der(.) Alle vi syge kom i Seng om Natten og denne Nat sov jeg godt(.) Dagen efter den 18 Febru kjørte vi derfra til Middelfart og ankom der Kl 4. hvor Jeg tillige med en anden Kammerat blev ind-quarteret hos en Ølbrygger(.) der sov Jeg nogenledes godt denne Nat(.) Mit helsen bliver bedre(.) Jeg har faaet en god Abbetit(.) Den 19 kom Jeg til Odense og blev samme Dag indlagt paa Feldt-laserettet. Den 21 Februar laae Jeg i Sengen og skrev et Brev til min Kone, inat havde jeg igjen mange Hoste(.) men jeg vedbliver at have god Abetit.

I Dag den 22 ligger Jeg ligeledes i Sengen og læser Fortællinger. Den 23de stjæler jeg mig en smule op; thi Jeg bliver træt af at ligge i Sengen.

Den 24de Februar Hosten har forladt mig en Deel men jeg er noget mat, men Abbetitten er god.

Den 25de Februar(.) Jeg befinder mig bedre men inu faaer Jeg Mellemkost(.) Jeg har været oppe i dag og skrevet et brev til min Svoger Peder Christian i Skibsted(.) Den 26de s.m. Jeg synes Jeg befinder mig omtrent Rask men Lægen har inu ikke sagt Jeg maa staae op(.) Disse Mediciner Jeg har faaet her er Lakrismiktuur flere gange om Dagen(.) Den 27de Februar(.) I dag har Lægen sagt jeg maae staae op(.) Jeg befinder mig ogsaa bedre(.) Den 28de Februar(.) Paa en Smule Mathed nær befinder jeg mig Rask(.) I dag har Jeg sendt et lille Brev til min gode Ven Lillebrøndum og et til Peder Bundgaard samt et til min Kone. Den 29de Februar har Jeg

været lidt mere upasselig, Endskjøndt Jeg dog har god Abbetit. Den 1ste Marts 1864 spurgte Lægen om Jeg kunde spise Fuldkost hvortil Jeg svarede Ja(.) Fra i Morgen af faar Jeg Fuldkost. Den 2den Marts. De sidste Nætter har Jeg haft en stærk Sveed. Forplejningen her ved Lasserettet er meget god. Den 3de s.m. nogle Hoste har Jeg haft igjen, men Abbetitten er god. Den 4de. Jeg befinder mig bedre. I dag her paa Stuen blev uddeelt nogle Sager fra Kammerherre Berling⁷⁾ hvoraf Jeg fik en god Hørgarns Skjorte(.) Samme Dag sendte Jeg min Kone et lille Brev, den 5te Marts(.) Den 6te Marts, i Dag har Jeg Mavepine. Den 7de Marts i dag er Jeg bedre. Den 8de Marts blev Jeg udskreven(.) I Morgen afgaaer Jeg herfra(.) med Tilladelse har Jeg været et par Timer ude i Byen i Eftermiddag. Den 9de Marts i dag udgik Jeg fra Lasarettet, men blev indquarteret her i Byen foreløbig. Jeg har været i St. Knuds Kirke og der seet Levninger af St. Knud og hans Broder Benedict. Samme Dato kostede Jeg 2 mk 10 sk paa mine gamle Støvler(.) Den 10s.m. om Eftermiddagen Kl. 11½ Maserede Jeg tillige med Een deel andre Kammerater fra Oden-se til Nyborg hvor vi ankom om Aftenen Kl. henved 7. Den 11te om Formiddagen Kl 4, kom Jeg ombord og ankom til Korsør Kl. 6½. Derfra ombord kl. 10½ Samme Dag til Aarhus hvor Jeg ankom lidt før Aften og blev indquarteret hos General Juul og fik det meget godt(.)

Den 12te Marts kørte Jeg derfra til Randers og ankom Kl 2 om Eftermiddagen, det var udmærket som vi blev modtaget i denne Bye, der modtog Jeg en Pakke fra mit kjære Hjem. Samme Dag sendte Jeg min kjære Kone et lille Brev og en Pakke som jeg godt kunde undvære. Den 13de kørte Jeg fra Randers til Viborg og kom med Jernbanen derfra til Skive(.) Samme Dato modtog Jeg 2 Breve fra min Kone og 1 fra min Broder Jens med indlagt 2 R dateret den 25 Februar(.) Dette fra min kone dateret den 16 Februar og 28 Februar(.)

Den 14de Marts skrev Jeg et Brev til min Broder Jens hvori et lille Visitkort var indlagt og et brev til min Broder Frederik. Den 15 Marts i Formiddag været paa Arbeide ved Jer(n)banegaarden(.) Eftermiddag til Lønning. Den 16de om Formiddagen Kl 7 blev der blæst Apel, hvorpaa vi maserede bort fra Skive og kom til Salling-sund(.) Blev sat over til Morsø og samme Dag blev kørt en 3 Miil ud paa Øen og blev om Aftenen indquarteret i Byen Syndby. Denne Dag i sær ved Sallingsund Gik Hs. kongelige Høihed Kronprinsen og taledes saa venlig og kjærlig med os menige Mand(.) Det gjorde et godt indtryk paa den danske Soldat.

Den 17de Marts kl. 12 stillede vi til Apel(.) I dag skrev jeg et Brev til min Fader og et til min Kone, den 18 Marts modtog Jeg et Brev fra min Kone dateret den 3de Marts. Den 19de Marts til Lønning den 20 Marts til Doctor, visitation og Eftersyn af Geværerne(.) Samme Dag var Jeg i Kirke, den 21 om Eftermiddagen paa Felt Vagt. Den 22 Marts om aftenen af Vagt(.) Den 23de Marts i dag skal vi bort her fra Øen men hvorhen veed Jeg ikke(.) Lidt før Aften gjorde vi Landgang i Løgstøer og blev indquarteret der om Natten. I nogle store bygninger blev vi henviist Qvarteer og ligge i lidt Halm, men Borgerne sørgede for vi alle blev henviist udmærkede Qvarterer(.) Jeg for min Person levede saa godt som nogen kunde ønske sig(.) Den 24. Marts ombord og ankom til Aalborg Kl 4 om Eftermiddagen(.) Der traf Jeg min Broder Andreas.

Den 25de Kl 9 ombord og ankom til Frederits den 26 omtrent Kl 4 om Eftermiddagen, der traf Jeg mange Kammeratter fra min Hjemegn. Byen er en stoer Deel spoleret af Fjendens Granater. Den 27de Marts i dag er blevn uddeelt en stoer Deel frivillig Gaver til 11te Regiment bestaaende af Levnetsmidler der er skjænket fra Aalborg. Den 28de s.m. var Jeg i Kirke, Denne Dag skrev Jeg et Lille Brev til min Kone og et til min Broder Andreas. Den 29. Marts gik jeg og saa mig lidt om paa Volden. Den 30 Marts Kl. 7 blev Regimentet blæst Apel, og vi blev strax efter sat over til Strib hvor vi maserede henved 4 Miil til Landsbyen Skiby og der indquarteret 18 mand. denne Nat i en Bondegaard og blev godt beværtet uden Mindste Betaling(.) Den 31. Kl 8 $\frac{1}{2}$ maserede vi igjen bort derfra en 4 miil og blev indquarteret en Miil nær Faaborg og der havde Jeg det ogsaa godt. Den 1ste April om Formiddagen Kl 4 mødte vi igjen og maserede til Faaborg(.) kom til Søes(.) blev sat i land en Miil nær Sønderborg(.) maserede omtrent et par Miil og blev indquarteret der tæt Sammenpakket. Denne landsbye som jeg her kom til kaldes Kjær. Den 2 April (.) nu er jeg meget nær Fjendens Forposter(.) Denne Dag modtog jeg et Brev fra min kjære Kone, dateret den 22de Marts(.) et fra min Fader dateret den 28de Marts hvori Jeg saae min Kone Natten imellem den 27de og 28de Marts kl. 12 lykkelig blev forløst med et smuk og velskabt Drengbarn(.) Den 3de April skrev jeg et Brev til min Kone(.) Mine Kammerater var paa Arbeide(.) Jeg blev hjemme og lavede Mad til dem(.) Den 4de April kom jeg paa Vagt(.) Den 5 April kl 8 kom Jeg af Vagt igjen for at gaae hjem og koge Grød til mine Kammerater og stege Flæsk til dem(.) Samme Dag modtog jeg et Brev fra min Broder Frederik dateret den 26de Marts(.) Den 6te April har Jeg forholdt mig Hjemme(.) Om

Natten bliver Compagniet samlet paa en Gaard thi Fjenden ventes at ville gaae over Vandet(.) Den 7de April var Jeg hjemme og kogte Grød(.) denne dag skrev jeg et Brev til min Broder Frederik. Den 8de April idag skydes der stærk fra vore Skanser ved Dyppel(.) Denne Dag kom Jeg paa Feltvagt(.) Den 9de April om Morgenen blev jeg afløst fra Vagt for at gaae Hjem og lave Mad til mine Kammerater(.) Jeg laver Mad til 20 Mand daglig(.) denne Dag lavede Jeg Sop.

Den 10de April i dag er det fygtelig som Fjenden bombarderer Dyppel og nogle Skanser her paa Als. Denne dag fik Jeg et Brev fra Fader. Den 11 April Formiddag Kl 3 faldt der mange Geværskud i vor Forpostkjæde og En deel Kanonskud fra vore Skanser veed Dyppel. Fjenden maatte igjen efter en Time trække sig tilbage(.) I dag sendte Jeg min Kone et lille Brev(.) Inat var Jeg paa Arbeide paa Batteriet Suerlykke^a(.) Den 12te April idag paa Vagt. Kl. 2½ Eftermiddag. Den 13de April tidlig om Morgenen begyndte Fjenden at beskyde den Gaard som vi havde vor Feltvagt (ved) hvorpaa vi Retirerede ud, et par Timer efter brændte Gaarden(.) Henved Kl 4 om Eftermiddagen kom Jeg hjem men her fyres der ogsaa med Granater(.) Vores B(a)rakker der ligger tæt her ved er nu ved at brænde(.) Den 14de April i dag har jeg været paa Arbeide men der fyrer Fjenden efter os med Granater saa vi slet ikke kan have roe til at arbeide(.) er vi hjemme er vi ogsaa stærkt udsat for Granater(.) Jeg ved næsten ikke hvor der(er) best at være(.) Den 15 April i Nat paa Arbeide(.) I Dag har Jeg lagt og sovet i digegrøft, den 16 April i dag har Jeg været hjemme(.) kl. 7½ i Aften skal Jeg paa Vagt ved et Magersiin i forening med 2 Andre(.) det vil Jeg dog hellere end komme paa Feltvagt, thi Fjenden skyder efter os med deres Granater, endog efter engelte Mand. Og vi har ingen steder der at gaa i Ly I. Nætterne ere inu kolde. Denne Aften kom Jeg dog paa Feltvagt thi Magasinet blev forflyttet(.) Vi har lavet os en lille B(a)rak(.) Der har vi vor Feltvagt. Fjenden har sendt mange Granater henover den men inu ikke Rammet den(.) Den 17de April gik Vagt paa – – – ogsaa om Natten(.) Den 18de April om Morgenen lidt før Solens Opgang blev Jeg afløst fra Vagt(.) Et par Timer før dag blev vi Allarmeret og kom tæt op til Løbegravene(.) I Øjeblikket er der en stærk Kanonade baade paa Dyppel og herover paa Als(.)

I dag Erobrede Fjenden Dyppel det var en gruelig Dag den 19 April. I Nat var Jeg paa Arbeide og i dag har jeg været i Løbegravene ved S – – – den(?) Kl. henved 7 Eftermiddag blev vi af-

løst og maserede henved 3 miil og kom til en Landsbye som hedder Svenstrup⁹⁾ Kl 2 om Natten(.) Den 20de April i Dag modtog Jeg et Brev fra min Kone og et fra min Broder Andreas. Den 21de I Nat paa Pikjetvagt¹⁰⁾(.) I dag sendte Jeg min Kone og Broder Andreas hver et Brev(.) Kl 2 Eftermiddag paa Vagt(.) Den 22 April om Eftermiddagen henved kl. 3 kom Jeg af Vagt(.) dette var den herligste Vagt Jeg længe har havt thi her gik Jeg i Fred og Roe(.) Om Aftenen da Jeg kom hjem forlystede Jeg mig tillige med nogle andre Kammerater et par Timers Tid med Puns og Cigar(.) Samme Aften modtog jeg et Brev fra min Kone og et fra min Svoger i Skibsted(.) Den 23 April i dag sendte Jeg min Kone et lille Brev(.) Kl 8 I Eftermiddag skal Jeg paa Pikjetvagt(.) Den 24de April I morges ved Solens Opgang kom Jeg af Vagt(.) Om Eftermiddagen kl. 2½ mødte jeg til Feltvagt og kom af Vagt den 25de om Eftermiddagen henved kl 4. Den 26de April Kl 8 mødte Jeg til Afmars og kom til en Landbye som kaldes Stolbroe(.) Omtrent kl 10 der fik vi ordre til 24 Timer at ligge færdig til hurtig udrykning(.) Den 27 April laa Jeg stille til om Aften(.) Kl 8 mødte Jeg til Pikjetvagt(.) Den 28de April ved Solens Opgang kom Jeg af Vagt. Denne dag laa Jeg stille, Jeg sendte min Svoger i Skibsted et brev(.) Om Aftenen kl 8 mødte Jeg til Feltvagt(.) Den 29de s.m. om Aftenen kl 10 kom Jeg Hjem igjen af Feltvagt(.) Den 30 April lae Jeg stille(.) Jeg skrev et brev for Peter Rønberg den dag til Axel i Bælum(.) Den 1ste Mai denne dag modtog Jeg et Brev fra min Kone dateret den 26 April (.) I aften kl 8 til Pikjetvagt(.) Den 2den Mai i formiddags Kl 6 kom Jeg af Vagt(.) den dag sente Jeg min Kone et lille Brev(.) Aften kl. 8 til Feltvagt(.) Den 3 Mai om Eftermiddagen Kl 6 blev jeg afløst(.) Kl 7 stille færdig til Afmars fra Byen(.) Henved Kl 10 ankom vi til en bye som kaldes Lambjerg(.) Den 4de Marts¹¹⁾ Kl 4 Eftermiddag maserede derfra og kom til Kjer der som vi først havde lagt(.) Den 5te Mai vi ligger færdig til hurtig Udrykning(.) Om Aftenen Kl 9 til Forpost(.) Den 6te mai om Aftenen Kl 10 afløst af Vagt og kom til en Gaard hele Compagniet og lae der den nat - - - -(.). Den 7de Mai laa Jeg stille(.) om aftenen rykkede vi ud i Skoven og laa Pikjet(.) Den 8de Mai ligger vi her i Skoven(.) om Aftenen Kl 9 paa Forpost. Den 9de Mai om Aften henved Kl 9 blev Jeg afløst(.) kom endeel tilbage i skoven til en Gaard hvor vi blev(.) Den 10 Mai laa vi stille(.) Om Aftenen kl 8½ Rykkede vi væk til Pikjetvagt(.) denne Nat troede vi sikkert Fjenden vilde gaaet over Vandet(.) Den 11te Mai i dag ligger færdig til hurtig Udrykning(.) I Eftermiddag fra

Kl 4 til 8 paa Arbeide og derfra paa Forpost. Kl 12 at regne Natten imellem den 11te Mai og 12te Mai begyndte der en Vaabenhvile foreløbig 4 Uger. Den 12te Mai henved Kl 4 om Eftermiddagen blev vi afløst af forpost og Maserede til Ulkebølle Nørmark og laa der denne Nat(.) Den 13te Mai om Morgen Kl 4½ maserede vi derfra og kom til Nordsiden af Agustenborger Fjord og forblev i en Bye som kaldes Miels(.) der gik vi henved 4re Miil(.) Vi er 20 Mand indquarteret(.) Der kom Jeg ud paa en lille Gaard(.) Den 14 Mai Appel Kl 9, igjen Kl 6. I dag blev 3 aars Mandskab af den ælste Forstærkning Permitteret(.) Den 15te Mai idag har Jeg været i Kirke i Oxbølle(.) Den 16tende Mai Appel Kl 9(.) Afmars Kl 1½ fra byen og kom til Landsbyen Holm ½ Miil længere Nord(.) I dag sendte Jeg min Kone et lille Brev(.) i dag har Jeg været i Nordborg og seet mig lidt om. Den 17de Mai idag sendte Jeg min Broder Frederik et Brev(.) i formiddag været til Exis(.) Den 18de Mai I Eftermiddag Kl 1 mødte Jeg til Strandvagt og maserede næsten 2 Miil (,) den 19de Mai henved Kl 6 Eftermiddag kom Jeg tilbage igjen til Holm(.) Den 20de Mai Formiddag Exis(.) Eftermiddag til Amertur¹²) Eftersyn(.) Den 21 Mai baade Formiddag og Eftermiddag Exis en stiv Time(.) Den 22 Mai Strandvagt, Kl 1½ Eftermiddag omtrent 1 miil(.) den 23 Mai Afløst af Vagt omtrent Kl 3 Eftermiddag(.) Den 24de Mai Kl 2¼ Formiddag afmarts til Vagt i Nærheden af Sønderborg henved 4 Miil. Denne Dag Læste jeg et Brev som Kaaring herved Regimentet fik fra Hjemmet hvori jeg saa, hans broder Rasmus var Fangen og Christians søn af Lillebrøndum og Niels Sørensen af Bælum, Vi opholdt os i nogle barakker(.) Den 25de Mai i dag gaar Strandvagt(.) Den 26de Mai Strandvagt(.) den 27 Mai Formiddag Kl 2 Afløst og kom til Fonsmarks¹³) barakker(.) I dag modtog Jeg et brev fra min Kone dateret den 23 Mai(.) Kl 9 Formiddag Afmars og kom til Høruphav og kom ombord Omtrent Kl 12 Middag(.) Vi landede samme dag lidt før Aften i Kjøbstaden Svendborg paa Fyen. Vi blev 4 Mand der som Jeg var Indquarteret hos byens Redaktør(.) og der lader det til vi faar det meget godt(.) Den 28de Mai Rastdag blodt om Eftermiddagen Appel(.) Denne dag sendte Jeg min kone et Brev(.) Den 29 Mai Rastdag(.) Den 30te Mai 3 Gange Appel(.) den 31te Mai i Formiddag byttet Geværer med et Compagni af 12 Regiment(.) nu har vi allesammen Taprifler¹⁴.) Den 1ste Juni i Eftermiddag Exis(.) i dag sendte jeg min broder Jens et lille Brev(.) Den 2 Juni i dag modtog Jeg et Brev fra min broder Frederik(.) Exis den 3 Juni Exis Formiddag(.) i dag sendte Jeg min Kone et Brev hvori mit

Visitkort var indlagt(.) I Eftermiddag doktorvisitation(.) den 4de Juni formiddag Exis eftermiddag Frihed(.) Den 5te Juni i Dag har Jeg været i Kirke(.) Middagsmad spise vi i Forening med Vor Vært hvortil der Blev drukket nogle Flasker Viin(.) Apel Kl 8, denne dag sendte Jeg broder Frederik et brev(.) Den 6te Juni formedest Regnveir blev vi fri for Øvelse i Formiddag. Eftermiddag Kl. 5 til Exis(.) den 7de Juni i Formiddag Exis(.) i Eftermiddag Frihed(.) i dag modtog Jeg et Brev fra min kone dateret den 31 Maj. Den 8de Juni i dag Frihed(.) vores frihed skal vi afbenytte til at pudse vort Tøi(.) I dag har Jeg sendt min Kone et Lille Brev(.) Den 9de i dag har der her i Byen været Dyrskue og i dag har der vi havt Frihed(.) Den 10de Formiddag Kl 8 Afmaserede vi herfra Byen(.) I 14 Dage var Jeg Indquarteret hos disse gode Folk(.) Siden Jeg drog bort fra mit kjære Hjem har Jeg ikke nogensinde havt det saa godt som der(.) det var ikke alene den gode Kost han gav os men alle mine Bespisningspenge blev mig udbetalt af ham selv(.) desuden gav den gode Frue mig min Smør Daase Fuld af Smør og desuden forærede mig et Nytestamente(.) Denne dag Maserede vi henved 3 Mil og blev indquarteret i en Landsbye Espe¹⁵(.) Dagen efter den 11 Juni omtrent Kl 6 Afmars derfra og kom til en Landsbye som kaldes Brylle hvor Jeg blev indquarteret hos en Snedker paa Brylle mark, og har det der meget godt, denne dag da Jeg havde Maseret omtrent 1 $\frac{1}{2}$ Miil i den stærke Hede blev Jeg meget upasselig(.) saa Jeg tilligemed 2 andre Kammerater blev tilbage hvor vi straks leide en lille smuk En spændervogn for 2 mark hver og kjørte den øvrige deel af veien omtrent 2 miil(.) Denne dag styrtede der 5 mand af Regimentet og 3 mand tvivler man om at kunne Redde da de var meget Daarlige(.) Den 12 Juni i Eftermiddag Apel Kl 4. Den 13 Juni Formiddag kl 9 Appel(.) Eftermiddag Apel Kl 6. I dag modtog Jeg et Brev fra min Kone dateret den 7 Juni(.) den 14tende Juni i Formiddag Kl 3 Afmars her fra Brylle og kom til en Landsbye som kaldes Høime og blev indquarteret ude paa Høime Mark(.) Disse 3 Dage Jeg var Indquarteret paa Brylle Mark havde Jeg det meget godt(.) det var meget gode Folk. Her lader det ogsaa til Jeg haver det meget godt(.) Her er vi 4 Mand Indquarteret(.) Vi har omtrent $\frac{3}{4}$ Miil til Odense. Den 15de Juni i dag sendte Jeg min Kone et Brev(.) I Eftermiddag var vi paa Exserpladsen ved Odense til Brigade Eftersyn af vort Tøi, den 16de Juni i dag kl 7 til Exis(.) men $\frac{1}{2}$ time efter fik vi ældre Mandskab Lov at gaae Hjem. Vi stiller igjen i Eftermiddag til Apel Kl 8. Den 17de Juni i Formiddag Exis(.) I Eftermiddag Apel Kl 8. Den 18de Juni i Formiddag Exis(.) Efter-

middag Doktorvititation Kl 5(.) Apel Kl. 8(.) I dag modtog Jeg et Brev fra min Kone dateret den 12te Juni(.) Den 19 Juni i dag sendte jeg min Kone et Brev(.) Apel Kl 8 i Eftermiddag(.) den 20 Juni i Formiddag Exis. Apel Kl. 8 Eftermiddag(.) den 21de Juni I Formiddag har Jeg været til Alters i Dalum Kirke(.) en Feltpræst forrettede Tjenesten. I Eftermiddag Apel Kl 8, den 22. Juni Kl 7 Formiddag mødte med fuld Oppakning(.) strax efter Lov at gaae hjem(.) Kl 12 Middag stillede igjen i samme Paaklædning(.) denne Dag paa Odense Exerplads havde vi en lille Præsentation for General - - - - -¹⁰). Den 23 Juni Formiddag Kl 5½ stillede vi i hvide Klæder(.) men det Regnede dygtigt saa vi ordre til at gaae hjem og tage blaae Tøi paa og stille igjen Kl 7. og gik til Exerpladsen ved Odense for at faae vor Amunision Efterseet(.) Saaledes at hver Mand skulde have 60 gode skud hos sig(.) men strax efter vi kom paa Pladsen blev vi igjen beordret til at gaae hjem igjen uden nogen Eftersyn(.) Eftermiddag Apel Kl 8(.) den 24de Juni Formiddag Ordre til Exis Kl 5½ men paa Grund af Regnveir kom vi strax Hjem igjen(.) Apel Kl 8 i Eftermiddag(.) Den 25de Juni i Formiddag afmars kl 4 og kom ved Middagstid til en Landsbye Hekeboe¹⁷.) hvor vi blev indquarteret(.) Der I Høime havde Jeg det meget godt(.) det var Gode Folk som Jeg der var indquarteret hos(.) de gjorde alt hvad de kunde for at gjøre os det saa behagelig som muligt(.) Hos denne gode Mand lod Jeg et par Støvler en Ulfskjorte og 2 par Vandter et gammelt Mundklæde blive som Jeg kan skrive Efter naar jeg synes jeg trænger dertil. Den 26 Juni Afmars Formiddag Kl 4 og kom til en Bye som kaldes Kustrup lidt før Middag(.) Apel Kl 8 Eftermiddag, der modtog Jeg et Brev fra min Kone dateret den 19de Juni. Den 27de Juni formiddag Apel Kl 8(.) Eftermiddag Kl 2 Eftersyn af Geværne Apel Kl 9. Denne Dag modtog jeg et Brev fra min Fader med 5 R Indlagt dette Brev var dateret den 22de Juni, den 28 Juni Formiddag Kl 9¼ Afmars og kom I Nærheden af Strib og laae i en stor Gaard som Pikjetvagt. Den 29de Juni Eftermiddag Kl 5 paa Forpost(.) Den 30 Juni Eftermiddag Kl 7 afløst og kom blot tilbage og laae færdig til hurtig Udrykning(.) Den 1ste Juli Eftermiddagen Kl 9 Afmars til Herregaarden Billeshave¹⁸) hvor vi laae Pikjet(.) Denne Nat den 2den Juli lidt før Solens Opgang kom vi igjen tilbage her til Røile(.) Eftermiddag Kl 5 Afmars til Catrineberg hvor vi forrettede Forposttjeneste(.) Den 3de Juli Afløst Kl 8 Formiddag og kom til en Landsbye som hedder Causlunde(.) Denne dag sendte jeg min Fader og Kone et Brev(.) Apel Kl 8, den 4de Juli Apel Kl 9 Formiddag(.)

Appel Kl 2 og Kl 9 Eftermiddag(.) Den 5 Juli Appel Kl 9 Formiddag, stille til Afmars kl 12½ Eftermiddag hvor vi (gik) paa Forpost i Nærheden af Middelfart henad Snoghøi til(.) Den 6te Juli Eftermiddag Kl 6 Afløst af Forpost og laae Pikjet om Natten tæt bag ved Kjæden(.) Det regnede stærkt hele Natten(.) den 7de Juli om Morgenen Kl 3½ Afgik Jeg fra Kompagniet til Tømmerarbeide(.) Vi var 5 Tømmerer ved 6 Compagni(.) Vi arbejder omtrent en $\frac{3}{4}$ Miil Sydøst for Middelfart paa Barakker(.) Vi er i det hele henved 100 Mand paa Tømmerarbeide. Den 8 Juli(.) Vor Arbeids Tid er fra Morgenen Kl 6 til om Aftenen Kl 7. Arbeidet er meget let(.) Vi 5 Mand af Compagniet gaar ned til Landsbyen Svenstrup et Bøsseskud østen for Barakkerne(.) der sover vi om Natten(.) Vi har det dog saadant vi kommer af Klæderne om Natten(.) det er dog langt bedre end forrette Tjeneste ved Compagniet(.) Den 9 Juli paa Arbeide(.) den 10de Juli paa Arbeide. Denne dag modtog jeg et brev fra min kone. Da det er Søndag og vi var flinke til at Arbeide blev vi fri Kl 4 om Eftermiddagen(.) Den 11te Juli paa Arbeide(.) vi blev idag fri ved samme Klokslet som igaar(.) Idag sendte Jeg min Kone et Brev(.) den 12 Juli paa Tømmerarbeide og kom hjem igjen Kl lidt over 4. Den 13 Juli Tømmerarbeide Fyraften imellem Kl 3 og 4(.) Denne dag var Jeg i Middelfart og fik mine Støvler repareret(.) Den 14de Juli paa Tømmerarbeide Akort, blev færdig lidt før Middag(.) Den 16 Juli paa Tømmerarbeide Fri lidt over Middag(.) Den 17de Juli paa Tømmerarbeide Akort, færdig til Middag(.) Den 18de Juli Akort færdig lidt før Middag(.) Men en lille Tid om Eftermiddagen maatte Jeg dog gaee deroppe paa Pladsen da Kollektøren¹⁹⁾ ikke turde lade saa mange Folk blive hjemme om Eftermiddagen. Jeg bestiller dog ikke noget(.) den 19de Juli paa Tømmerarbeide fri om Eftermiddagen Kl 5. Den 20de Juli idag gik Jeg til Compagniet efter Lønning til mig og mine 4re Kammerater(.) Compagniet laae i Skrellinge en $\frac{1}{4}$ miil borte. Idag Kl 12 Middag begyndte foreløbig en Vaabenhvile til 1ste August. Den 21 Juli paa Tømmerarbeide færdig Kl 5 Eftermiddag(.) Den 22de Juli paa Tømmerarbeide Akort, fri ved samme Klokslet som igaar(.) Den 23de Juli Akort færdig Kl 4 Eftermiddag. Den 24de Juli færdig til Middag(.) den 25de Juli Tømmerarbeide(.) Af Mangel paa Bredder blev vi fri midt paa Formiddagen. Den 26de Juli paa Tømmerarbeide færdig til Middag(.) Den 27de Juli færdig midt paa Formiddagen, den 28de Juli Tømmerarbeide færdig til Middag(.) Den 29de Juli i dag blev 30 Mand udtagen hvoriblandt Jeg var til Tømmerarbeide ligeledes paa Barakker i Nærheden af Landsbyen Røile(.)

Den 30te Juli Tømmerarbejde færdig Kl 5 Eftermiddag. Den 31te Juli paa Tømmerarbejde(.) Kl 9 Formiddag blev 20 mand af os udtagen og kjørt til Fænø og Er ifærd med at lave en Retiradebroe over paa Fænø(.) Fyraften Kl 7 der foreløbig med Vaabenhvile i 48 Timer altsaa til Natten imellem den 2den og 3 August(.) Den 1ste August paa Tømmerarbejde(.) Sidste Nat laae Jeg her paa Fænø og sov meget godt ved siden af en stoer Bakke(.) Fyraften Kl 7. I nat gik Jeg op og sov i lidt Høe i et Huus(.) Den 2den August paa Tømmerarbejde(.) Fyraften Kl 7. I nat tog Jeg over til den anden Side og gik ind til Middelfart da her paa Øen næsten hverken kan leveres Spise eller Drikkevarer(.) Jeg modtog idag et Brev fra min Kone dateret den 10de Juli. Der er sluttet en Vaabenstiltand foreløbig i 3 Maaneder(.) Den 3de August mødte Jeg igjen ved Overfarten til Fænø(.) Kl 6 om Morgenen paa Tømmerarbejde paa Fænø(.) færdig lidt før Middag, og lidt før Aften blev Jeg igjen afgivet til Compagniet og meldte mig samme Aften, og blev ind-quarteret i Middelfart(.) Tømmerarbejdet er foreløbigt ophørt. Den 4de August Appel Kl 11 Formiddag, paa Vagt Kl 5. Eftermiddag(.) Idag sendte Jeg min Kone et lille Brev, den 5te August afløst fra Vagt Kl 6 Eftermiddag, Appel, Kl 7 den 6. August Formiddag Exis(.) Kl 8½ Afmars fra Middelfart Eftermiddag Kl 6 og kom til Landsbyen Staurbye ¾ Miil Nordøst. Vi er 12 Mand ind-quarteret paa en Bondeggaard(.) der ligger vi Alle i nogenledes gode Senge. Men vi maae betale natuerligviis hvad vi faar. Den 7 August Appel Kl 8(.) Idag blev Jeg tilsagt om at blive snart Permitteret(.) Vi skal alle selv skaffe os Klæder at reise Hjem i(.) uden dette bliver ingen Permitteret(.) Den 8de August Appel Kl 7 Formiddag i dag var Jeg i Middelfart og kjøbte en Hue. Jeg har ogsaa kjøbt en gammel Blus(.) Appel Kl 12, Jeg har i dag sendt et Brev til Høime efter den Pakke som Jeg har ladet blive der, Appel Kl 8(.) Den 9de i dag har jeg kjøbt et Par Buxer i Middelfart til 3 R(.) Appel Kl 8 Eftermiddag(.) i Aften fik vi at vide at vi ikke bliver Permitteret før den 14 August(.) Den 10de August Appel Kl 6 Formiddag(.) I dag sendte Jeg min Kone et lille Brev(.) Appel Kl 8 Eftermiddag(.) Den 11te August Appel Kl 9 Appel Kl 12½ Appel kl 6(.) Nu fik vi Ordre til at aflevere i morgen den 12 August(.) møde Kl 7 til Aflevering af Tornister Læddertøi Gevær og Requisitter. Afleveret Kl 10 i Middelfart, møde til Aflevering Kl 2 af det øvrige af Kongens Tøi(.) Afleveret Kl 4 Eftermiddag i Staurby. Appel Kl 6 den 13(.) møde til Afregning Kl 8(.) modtaget Afregning Kl 12(.) til Doktorvisitation Kl 5(.) Kl 7 taget afskjed med vor brave Regiments Commandøer Oberstløjtnant Røst ²⁰⁾ samt

modtaget Permissionpasset og sat over til Snoghøi Kl 8, der Passen Paategnet Kl 10(,) Maserede derfra til Veile og kom der Kl 3 den 14de Agust i forening med Andre(,) leiede en Vogn til Horsens for 4 mark hver derfra til Aarhus for 5 mark hver, ankom til Skanderborg Kl 1. Ankom til Aarhus Kl 7, Maserede derfra til Randers og kom der den 15tende Agust om Formiddagen Kl 5. Fri Befordring derfra til Hadsund. Jeg kom Hjem samme dag Kl 8 $\frac{1}{2}$ Eftermiddag.

Den 15tende Agust 1864

Anders Gregersen.

En inventarieliste fra Støvringgaard Kloster

VED FØRSTELÆRER SV. AA. JENSEN, STØVRING

Støvringgaard Klosters oprindelige inventar

Herregaarden Støvringgaards hovedbygning, den nuværende 4-fløjede klosterbygning, indrettedes i 1740erne til bolig for 1 priorinde og 12 damer.

En meget omfattende istandsættelse blev foretaget; bygningen blev endog udvidet og delvis ombygget, før den i 1760 kunne indvies til sit nye formaal.

Det var baronesse Christine Fuiren, en ualmindelig begavet dame, godgørende tillige, som til sin død i 1735 ejede Støvringgaard, og som ved oprettelse af sit testamente gjorde sig til stifterinde af det kloster, som nu i over 200 aar har fungeret efter hendes ønske.

Baronesse Fuiren ejede flere gaarde, men af hendes brevveksling med den lærde rektor Chr. Falster i Ribe véd man, at hun ofte og paa alle aarstider har opholdt sig paa Støvringgaard; men da saa godt som alt hendes løsøre – ogsaa det, som var paa Støvringgaard – blev solgt paa auktion efter hendes død og efter hendes ønske, ser det af inventarielisten ud til, at det kun var enkelte genstande, der forblev paa stedet og indgik i det nystiftede klostrets bohave.

De med * mærkede genstande i efterfølgende fortegnelse eksisterer endnu og er i klosterets eje.

Inventarium

Over de Meubles, Huusgeraad og hvis viidere, som til Støvringgaards Iomfrue-Closters Brug ere anskaffede, og Priorinden Velbaarne Frøiken Elisabet Bille RosenKrantz overleverede.

Sølv

En forgyldt *Kalk, samt *Disk og *Viin-Kande til Closter-Kirken, som tilsammen har vejjet 61 Lod¹). –

- 2 Dosin nye *Sølv Skeer²⁾ } har tilsammen veyet 253 Lod 2½
 1 *Potage Dito³⁾ } Quint og ere med Geheime Raadinde
 3 Par *Sølv Lyse-Stager⁴⁾ } Harboes Vaaben paa. –
 1 *Sokker-Bysse⁵⁾ }
- 1 *Jagt-Skildt med Geheime Raadinde Harboes Vaaben paa, af gl. Inventarium⁶⁾. –

Kobber

- 1 stor Bouilons-Keddel med Laag
 5 stk mindre, een mindre end en anden der til 2de Loge
 5 Casseroller een mindre end en anden med Loge til
 1 stor Kobber Potte med Log
 2de mindre Dito uden Log
 1 lang Steege-Saae⁷⁾ med Log
 1 stor Tærte-Pande. –
 1 Huul-Fad
 1 *Dørslag. –
 1 *øsere
 2de *Skum-Skeer⁸⁾. –
- 1 æble Skive Pande med 7 Huller. –
 12 *Postei Former. –
 1: Torve Spand. –
 1 stort Fyr Fad til at anrætte Mad paa. –
 1 *Fyr Bekken. –
 1 stor Thee-Kedel med en støbt Hane. –
 1 *Thee Machine. –
 1 Vadsker Kedel paa 1½ Tønde. –
 1 Fjerdings Dito⁹⁾. –
 1 stor Brygger Kedel paa 3 Tønder⁹⁾
 1 stor Thee Kedel
- } Altsammen
} fortinnet.

Tinn

En Bord-Service bestaaende af

- 6 Dosin flade Tallerkener
 2 Dosin dybe Dito. –
 20 stk runde Fade af differenter Størrelse
 4 Oval Dito nembl: 2de store og 2de smaae. –
 2de Oval *Tariner¹⁰⁾. –
 2de store runde Skaaler med Deksel
 6 smaae *Dito¹¹⁾. –

- 1½ Dosin flade Tallerkener.
 1½ Dosin dybe Dito
 4re flade Fade. –
 2de dybe Dito. –

Messing

- 1 stor Messing Kedel med Jern Greb. –
 1 mindre Dito med Jern Greb. –
 1 Vægt Skaale med Ballance, der til 1 stk Dansk Kiste Vægt¹²).
 1 Dobbelt Bakkelse Rulle¹³). –
 6 stk differenter Spæk Naale. –
 1 Rive Jern. –
 13 Lysse Plader. –

Malm

- 1 *Morter Vægtig 11 pund
 2de stryge Jern, et stort og et mindre Dito, hver med 2de Jern Bolter.
 1 *Mad Klokke af det gl. Inventarium. –

Blick-Tøj.

- 1 stor Deksel og 2de mindre Dito. –
 1 Fisk Huul-Fad. –
 1 Skum-Skee. –
 1 Øsere. –
 1 Muckat River
 2de Tragter
 1 Dito til Bakkelse
 1 Sprutte med 2de Stierner¹⁴)
 1 Sokker Brød Form med løs Bund
 6 stk Stafeer-Former¹⁵). –
 8 stk Egost Former
 1 Lyse Plade til at hænge paa Væggen. –
 1 grøn Salat Spand. –
 1 grøn Sokker Daase. –
 1 Strøe Sokker Dito
 1 Potte maal, 1 halv Dito og 1 Pægel. –

Jern-Tøj

- 1 lang Brad Pande. –
 2de runde Dito een stor og en liden.
 1 Dito til Caffè-Bønner. –

- 3de Rister een mindre end en anden. –
 1 dryppe Skee. –
 1 Madgaffel. –
 2de Kokke Knive. –
 1 rund skiære Kniv. –
 1 Køkken-Kniv. –
 2de store Dito med Hiorte Taks Skafter. –
 1 Haand Øxe –
 1 lidet Vaffel Jern. –
 1 Stege Vender¹⁶⁾ med 2de Spidde og 2de Naale, samt med Lod
 Trisser og Snorer. –
 1 lidet Spid paa Foed med 2 smaae Naale. –
 1 stor Ild Skuffel¹⁷⁾ og Klemme til Køkkenet. –
 1 *Bismer Vægt paa 2 Lispund¹⁸⁾. –
 1 Dito paa 4 Lispund. –
 1 stor Jern Gryde med Log. –
 1 Dito med Jern Greb udi. –
 1 Dito
- } altsammen af gl.
 } Inventario. –

Brygger-Redskab.

- 1 Støbe¹⁹⁾ Kar paa 12 Tønder. –
 1 Tappe Kar paa 3 Tønder. –
 1 Svale Kar paa 5 Tønder. –
 1 Vadsker Kar paa 4 Tønder. –
 1 lang Tap-Ballie. –
 2 lange Ballier. –
 2de runde Dito. –
 1 lang Dito paa Foed. –
 4re Byg Saaer, hver paa 1½ Tønde, med et Jern Baand om hver. –
 2de Tylle²⁰⁾ Saaer, hver paa 1½ Tønde. –
 2de heele Øll Tønder. –
 4 halve Dito. –
 1 Øll Tragt og 1 Øll Kande. –
 1 Spand med Jern Greb. –
 2de Dito. –
 2de Stripper. –
 2de Malt Roere. –

Træ-Boeskab.

- 1 stor Indlagt *Drage Kiste, ziiret med forgylt Billethuggerarbeide,
 og forgylte Lister. –

- 2de smaae Dito af samme Facon. –
 dertil 3de *Marmor Blade at legge oven paa. –
 3de Ordinaires *Drage Kister af Furre Træ, hver deelt i 3de Parter,
 og 1 Par fortinnet Haandgreber i hver Part, destineret til at for-
 vare reent Linnet udi. –
 10 stk *Speile-Borde til Forgemaker indlagt med Valdnød Træe, og
 med forgylte Lister²¹). –
 13 stk Nat Borde af Furre Træe til Frøikenernes Sove Kammere. –
 8 stk Dito ringere, med slet²²) Kryds-Foed til Folkenes Kammere. –
 1 stort Spiise Bord til Frøikenerne med dreyede Piller under. –
 1 Dito til Folkene deelt i 2de Parter. –
 1 stor Bing²³) til at forvare skident Linnet udi.
 1 mindre Dito til samme Brug. –
 2 Dosin Stoele og 4 Lehne Stoele, betrokne med forgyldt Lædder paa
 Sædderne og Rygstykker, destineret til Spiise Sahlen.
 2 Dosin Dito og 4re Lehne Stoele, betrokne paa Sædderne med
 Blaaf Blommet Plyds, og destineret til Priorindens Værelser. –
 4 Dosin og 8 stk andre Stoele, neml: de 8te deraf Lehne Stoele til
 Frøikenernes Værelser, betrokne paa Sædderne med Rys-Lædder²⁴).
 2 Dosin Ordinaire Dito til Folkenes Kammere, ligeledes betrokne
 paa Sædderne med Rys-Lædder.
 2de smaae *Skamler betrokne med Rys-Lædder til Skrifte og Præ-
 dike Stoelene i Closter Capellet.
 6 stk andre løse Skamler i samme Capel til Sæde for Dome-
 stiquerne²⁵). –
 1 stort Eege Skrifver Chatoll, til at forvare Closterets Papiirer og
 Penge udi, staaende hos dets Directeur i Aarhus. –
 1 fransk Sængestæd til Closterets Directeur, naar hand kommer til
 Gaarden. –
 2de andre nye Sængestæder med Stolper og Carnis²⁶) oven over. –
 2de gl. Dito som ere reparerede og tagne af gl. Inventarium.
 3de nye Sængestæder med korte Stolper. –
 1 Dito repareret og tagen af gammelt Inventario.
 1 Serviet Præsse²⁷) med Skab under. –
 1 stor Køkken Morter af Pockenholtz²⁸). –
 1 Sængestæd med Himmel, rød mahlet med guule Lister, af det gl.
 Inventario. –

Speile

- 2de store *Speile med forgyldt Ramme til Spiise Sahlen.

Skilderier

Afgangne Frue Geheime Raadjnde *Harboes Portrait i fuld Corpus med en stor forgyldt Ramme omkring, og med Billedsniderie udarbejdet. –

6 andre gamle Skilderier. –

Tapezerier eller Betrækninger.

1. udi *Spiise Salen*

1. Eet Betræk af nyt Guldlædder med blaae Bund. –

2. udi *Priorindens Værelse*

2. Eet mahlet Betræk med Historiske Skilderier, som betegner de 8te Saligheder²⁹), og imellem hver Historie en Pillase³⁰) med Blomster-Værk omkring. –

3. Eet Dito Betræk, hvoraf hver anden Bande³¹) malet med grøn Bund, i Lignelse af Damast borderet med Sølv, og hver anden Bande paa hvid Bund, med skildret³²) Blomster, efter Parisisk Damast. –

3. udi *de andre Frøkners Logementer.*

4. Een Betrækning mahlet efter blaae vattret Mohre³³), med hvide Bandille Rander need ad Sømmene paa forsølvet Bund. –
5. Eet Dito mahlet efter Chinæsiske Meuble Damast, blaåt i blaåt, med lys Bund og mørke Blommer. –
6. Eet Dito Betræk af Damastes Mynster med Perlefarvede Blommer, paa en aske farved Bund. –
7. Eet Betræk mahlet udi Architectura med Fontainer efter Prospect af Fontainebleau i Frank-Rige. –
8. Eet Dito mahlet som blaåt Damast med mørke blaae Bouqetter.
9. Eet Dito mahlet som Meuble Damast med guule Landskaber i Ovaler forhøjet med hvide Farver.
10. Eet Dito mahlet med Chinæsiske Positurer udi Perspectiv af Chinæsiske Biugninger. –
11. Eet Dito mahlet blaåt i blaåt med store Landskaber og forgyldte Rander imellem Afdelingerne paa en mørke brun Bund. –
12. Eet Dito mahlet i Lignelse efter guult Chinæsiske Damast. –
13. Eet Dito efter grønt Chinæsiske Dito. –
14. Eet Dito Betræk, mahlet i Lignelse efter blaåt trykt Plyds med forsøvede Rander need ved Sømmene. –
15. Eet Dito i Lignelse af Damastes Mynster med røde og blaae Blommer paa Perle farvet Bund. –

16. Eet Dito mahlet som blaat og hvidt Damast. –
17. Eet Dito ligeledes efter guult og blaat Damast med hvide Blomster i Bunden. –
18. Eet Dito i Lignelse med rødt trykt Plyds. –
19. Eet Dito mahlet efter blaat Damast af Pariser Mynster med alle Couleurer. –
20. Eet Dito efter brunt og guult Damast med Ovaler, udi hvilke ere skildrede Fugle og Frugt.
21. Eet Dito skildret med Moralske Deviser, samt Blomster og Fugle.
22. Eet Dito mahlet efter Meuble Damast med graae Landskaber udi Ovaler og forhøiet med hvidt. –
23. Eet Dito mahlet med store Landskaber udi, rødt i rødt, samt med forsølvede Rander imellem Afdelingerne paa blaae Bund.
24. Eet Dito mahlet efter mørk rød Chinæsiske Damast.
25. Eet Dito mahlet efter blaae Chinæsiske Dito. –

Kakkelovne

- 1 stor Iern Vindofn af 3 Etager med enkelte Rør, staaende i Spiise Sahlen, der til en Ildskuffe og Klemme. –
- 1 mindre enkelt Dito i Priorindens Kammer, staaende paa Messing Fødder, samt med 8te Messing Knaper, forsiunet med dobbelte Tromler og Rør af Kobber, og der til en Ildskuffe og Klemme ziiret med Messing.
- 19 stk Dito nye Kakkelovne, allesammen forsiunede med nye Kobber Rør og dobbelte Tromler. –
- 4 stk Dito Kakkelovne forsiunede med Kobber Rør og Tromler, undtagen den Eene som er med Iern Rør og Tromler, her til 4re nye Ildskuffer og Klemmer. –

Vindue-Gardiner

- 62 stk store hvide Cartuuner-Gardiner $7\frac{1}{4}$ Al: i hver, og forsiunet med slyngede Litzer til at optrække dem med. –

Omhæng til Sængene

- Eet Omhæng til Directurens Sæng, af fiint hiemgiort Linnet Tøy i smukt Tafle Mynster med dobbelte Kapper til, og stafferet med blaae og hvide Silke-Snorer. –
- 5 stk andre hiemgiort Dito til nogle af Domestiquernes Sænge, bestaaende af 4re Breeder i hver med enkkelte Kapper oven over. –

Altar-Tøj til Kirken

- En rød *Fløiels Mæsse-Hagel } beklæd med Guld Galuner
 1 Dito *Altar Klæde }
 1 Mæsse-Skiorte } af fiint Lærridt
 1 Altar Dug }

Sænge-Klæder

Til Directeursens Sæng

- En fiin Rødtribet Olmerdugs Overdyne med Gaase-Duun udi. –
 2de Dito Hoved Puder ligeledes med Duun udi, – her Observeres:
 at da Sængen blev omgiort, og giort viidere, kunde over-Dynen
 ei passe, men dend maatte tilsettes og gøres breedere, hvor til
 den Eene Olmer-Dugs Pude blev forbrugt, og følgelig er nu
 ikkon Een Olmerdugs Pude til Sængen. –
 2de fiine blaastribede Bolster under Dynen. –
 2de Dito Hoved-Puder. –
 1 Kram Olmerdugs Matrasse. –

Til Domestiquernes Sænge

- 10 stk hiemgiort Olmerdugs Over-Dynen. –
 5 Dito Hoved trække-Puder³⁴). –
 20 stk blaastribet Bolster under-Dynen
 20 stk Dito Hoved Puder
 1 skippund³⁵) 5 lispund Gaase Fyld, hvor med nogle Sænge Klæder
 vare fyldte. –

Dekke-Tøj og andet Dreil

Til Frøkenernes Bord

- 4 fiine Drejels Duge 14 al: i hver. –
 8 Dusin Dito Servieter der til. –
 4 andre fiine Dreils Duge 7 al: lange med Sømme-Rom³⁶).
 8 Dusin Dito Servieter der til af samme Slags Dreil.
 40 stk grovere Dreils Duge til daglig Brug 6½ Al: til 7 allen lange,
 af 2de Breeder. –
 80 Dosin og 4 stk Servieter der til af samme Slags Dreil³⁷).
 40 stk Skænk-Duge, hvær af de 35 stk omtrent er 7 quarter lange,
 og de øfrige noget kortere. –
 25 stk overblevene smaae Stuver³⁸) og Stumper af differenter størrelse,
 destinerede til Viske og Haand-Klæder. –

Til Domestiquernes Bord

- 10 stk grove Hiemgiort Dreils Duge, hver 5½ al: lange bestaaende af 2de Breeder. –
 2 stk. længere Dito hver paa 7 al: i hver Brede. –
 3 Dosin Dreils Haand-Klæder, ligeledes til Domestiquernes Brug. –
 Lagner og Pudes-Vahr til Directeurs Sæng.
 3 Par fiine Hørlærreds 2de Breeds Lagner 4⅞ al: lange med Sømme Rom i beregnet. –
 2 Par Dito Pudes Vahr. –

Til Domestiquernes Sænge

- 20 Par Blaargarns Lagner 14 al: i hvert par.
 5 Par Hørlærreds Pudes-Vahr til 5 Sænge. –

Vogne og Heste-Tøj

- 1 ny Chaise³⁹⁾ overtrukken indvændig med grønt Blommet Plyds, og med en Skammel til forsæddet, samt med 6 beslagen Hiul. –
 Heste-Tøj til 4re Heste med Messing Plader Beslagne.

Adskilligt andet.

- 11 Plader Guldlæder, som er bleven til overs fra Spiise-Sahlens Betrækning, og de med forgyldte Lædder betrokne Stoele. –
 1 gl. Rulle som behøver Reparation. –
 1 Dito. –
 1 stor Bielægger Kakkelovn til Køllen⁴⁰⁾. –
 1 Iern Vindovn til Folkenes Spiise-Stue med nye Iern Trommel og Rør, og Ildklemme. –
 47 stk Gardiner af u-blegget Hørlærredt, hængende for Closterets Vinduer. –
 18 stk røde Leer-Krukker til Nat Skriine. –
 14 stk Fur Nat Skriine.
 1 Fur Skak-Sæng⁴¹⁾
 3de Sækker Islandsk-Fyld, hvorudi var 56 Lispund 4 æ , hvormed de øfrige Closterets Sænge Klæder alle ere fyldte.
 Eet Skillerum i Kielderens afdeelt til Spiise Kammer med Dør laas og Hengsler. –
 4re Fyr Hylde i Spiise Kammeret. –
 1 Real til Tiin i Køkkenet. –
 2de Fyr Hylde. –
 1 *Bord i Kiøkkenet med Foed, samt Hylde under. –
 1 liden Tiin-Stoel. –

- 1 Oval Bakkelse Bret. –
 3de Spæk-Fiele. –
 1 Vadske Bænk med Foed. –
 1 Bord med Sæng under. –
 1 Bord til Bagstuen. –
 1 stor Bag-Trug. –
 1 mindre Dito. –
 1 stor Bøge Salt Trug med Log. –
 1 Salt Bord. –
 2de Bøge Hakke-Bretter. –
 2de heele Salt Tønder. –
 1 halv Dito. –
 2de salt Fierdinger. –
 3de heele Tønder til Gryn. –
 4re halve Dito til Gryn. –
 4re Bøtter. –
 2de Spande med Iern Grebe. –
 2de Stripper. –
 8te Saldt-Kar med Loge til, af 4re Oxehoveder⁴²⁾ som er overskaaren. –
 3de lange Iern Keddell-Kroge til Skorsteenen i Køkkenet. –
 3de Iern Tre Fødder. –
 2de Iern til Steege venderen, hver med 4re Tridser udi. –
 1 lidet Bord i Kiøkkenet med Skab under. –
 2de Fur Bænke i Spiise-Stuen, hvor Folkene Spiiser.
 2de Fur Hylde i samme Spiise-Stue. –
 248 Iern Maller og Kroge til 62 store Gardiner i Closterets Vinduer.
 *Een Afdeling i Kielderen til at sætte Viin udi, opført af Bredder med Dør, Laas og Hengsler. –
 Eet Flue-Skab. –

Kreature

- 2de sorte Hester. –
 8te Kiør. –

Forestaaende Meubles og Vahre ligesom de mer Specificerede haver Closterets Directeur høyædele og velbaarne her. Stiftsbefalingsmand de Schauboe⁴³⁾ ved forvalteren Andres Lungbye⁴⁴⁾ ladet mig underskrevene rigtig leveret, som Ieg lover at være ansvarlig for, og hermed for annammelsen vedbørlig quiterer

Støvringe Closter d. 4 febrourari 1761.

E. B. RosenKantz⁴⁵⁾.

Efter forestaaende Inventarii og Qvitterings Datum, er mig end viidere til Closterets Brug leveret efterskrevne:

- 1 *Sølv Sukker-Bysse⁴⁶⁾ merket med Sal: geheime-Raadinde Harboes Vaaben vog: 13 Lod
 - 1 *Dito Potage-Skee⁴⁷⁾ ligeledes merket, vog 16 Lod 3½ Quint
 - 1 Lyse-Bord⁴⁸⁾ med 20 stk Brikker⁴⁹⁾
 - 2 Par Hørgarns Lagner
 - 1 Kobber Terte-Pande med Log
 - 1 stor Iern Gryde
- Disse 2de stk er af mig betalt, og
 anført i Regnskabet i Huushold-
 ningens Hoved-Bog. –

For hvilke Vahre ieg bliver ansvarlig ligesom for det forrige, og for annammelsen vedbørlig qvitterer.

Støvring Closter d. 30te May 1763

E. B. RosenKrantz

*

Ovenstaaende fortegnelse over Støvringgaard Klosters inventar fylder 15 foliosider. Den overvejende del af de nævnte ting bruges jo ikke mere og kendes kun fra museer og samlinger; men fortegnelsen er vel tillige et nogenlunde rigtigt udtryk for, hvad man paa den tid brugte og ejede i et herskabshus i by og paa land; men genstandenes navne og den brug, man gjorde af dem, lader tydeligt fornemme tidsafstanden, og for yderligere at understrege denne er den originale skrive- og staveform bibeholdt.

Klosterets mange gamle og sjældne ting er enkeltvis fotograferet af Nationalmuseet i 1956.

(Til forklaring i noterne er væsentlig benyttet: Dahl og Hammer: Dansk Ordbog).

Blichers Boghandlerregning

AF F. ELLE JENSEN

Den 1. December 1840 tilstillede Boghandler Smith¹⁾ i Randers Amtets Forligskommission en Skrivelse, hvori han anmodede om, at pastor Blicher i Spentrup, der efter en til Dato foretagen Opgørelse var ham 35 Rbd. 16 Sk. skyldig, og som trods flere Erindringer ikke havde betalt, maatte blive indkaldt til et Møde, for at Sagen derved muligt kunde blive ordnet i Mindelighed.

De to Mænd havde ellers tidligere haft det bedste indbyrdes Forhold, og Smith havde været Forlægger for nogle af Blichers Publikationer, i 1838 den Prædiken, han havde holdt ved Ophængningen af et til Spentrup Kirke skænket Kirkeskib, Visen om »En Kromand og hans Søn« og Digtsamlingen »Trækfuglene«, men nu var der kommet kold Luft imellem dem. Det sidste Aars Tid havde i økonomisk Henseende været meget vanskeligt for Blicher, der i December 1839 endog var blevet truet med Tvangsauktion for ubetalte Skatter, saa der maatte en Landsindsamling, iscenesat af Venner af hans Digtning, til for at redde ham. Den indbragte ca. 1.000 Rbd.²⁾, hvormed han kunne dække de værste Gældsposter; men alt blev dog ikke betalt, og blandt dem, han stadig skyldte Penge, var Boghandleren, som nu, da han ikke mente at kunne faa dem paa anden Maade, altsaa søgte Rettens Hjælp dertil.

I Overensstemmelse med Smiths Anmodning tilsagdes da Blicher til den 9. December at give Møde paa Randers Amtshus, hvor Kommissionen, hvis Formand var Amtmand Lorentz³⁾, havde sit Lokale. Der blev dog ikke sluttet noget Forlig den angivne Dag, idet kun Boghandleren havde indfundet sig, mens Blicher var udeblevet; saa det eneste, der skete, var, at Kommissionen nu maatte henvise Smith til at søge Sagen afgjort ad Rettens Vej⁴⁾.

Den Vej gik han da ogsaa, og Følgen var, at Herredsfoged Wesenberg⁵⁾ paa hans Vegne den 16. December udfærdigede en Stævning til Blicher om den 24. December at møde for Retten for dér at overvære Sagens Behandling og ved Dom modtage den Kendelse, der

S. T. Hr. Boghandler N. Schmidt
i Randers

Som Forskud paa fremtidigt Honorar
for mine til Dem afgivne Digtsamlinger
»Vinterbestilling 1842—43 1ste og 2den Deel«
har jeg modtaget 30 skriver og 30 Rigsbankdaler,
og overlader jeg til Dem, hvad De fremtidige
kunder seer Dem istand til at give mig deerfor.
Jeg renoncerer hermed paa nogen-
sommelst Fordring fra min Side.

Spentrup 28. August 1843

Ærbødigt
St. Blicher

Fornævnte min Ejendomsret til afdøde
St. St. Blicher Vinterbestilling 1842—43
i 2 Bind udkomne paa mit Forlag
transporteret forrest til Hr. C. A. Reitzel
i København.

Randers 1. Sept. 1862

N. Schmidt

S. T. Hr. Boghandler N. Schmidt i Randers.

Som Forskud paa fremtidigt Honorar for mine til Dem afgivne Digtsamlinger »Vinterbestilling 1842—43 1ste og 2den Deel« har jeg modtaget 30 skriver trediv Rigsbankdaler, og overlader jeg til Dem, hvad De fremtidige kunde see Dem istand til at give mig deerfor. Jeg renoncerer hermed paa nogen-
sommelst Fordring fra min Side.

Spentrup 28. August 1843.

Ærbødigt St. Blicher.

Fornævnte min Ejendomsret til afdøde St. St. Blicher Vinterbestilling 1842—43 i to Bind udkomne paa mit Forlag transporteret hermed til Hr. C. A. Reitzel i København. —

Randers 1. Sept. 1862.

N. Schmidt.

ville blive afsagt⁶). Men da Stævningsmændene Dagen efter indfandt sig i Spentrup Præstegaard, kunde de ikke træffe Blicher; derimod var hans Datter Christiane til Stede, og hende paalagde de da at meddele sin Fader deres Ærinde. Men Blicher udeblev ogsaa fra Retsmødet den 24.; derimod mødte paa hans Vegne hans hjemmевærende Søn Charles Christian⁷), der overleverede Herredsfogden følgende Skrivelse fra sin Fader:

Velbyrdige Hr. Krigsraad, Herredsfoged Wesenberg! Af Boghandler Smith er jeg indstævnet for en ringe Pengefordring at møde i Dag i Retten. Jeg er Præst, har tvende Tjenestedage efter hinanden. Jeg veed ikke, om Smiths Fremgangsmaade er lovlige; men jeg føler, at den er ubarmhjertig. Jeg har helligere Pligter at opfylde. Jeg har aflagt Embedsed, og jeg vil holde den. Skulde jeg tilsidesætte mine præstelige Forretninger for at strides om et misligt Krav? Jeg anholder om Udsættelse til i Dag 14 Dage.

Spentrup, 24. Dec. 1840.

S. S. Blicher.

Heroverfor er imidlertid at bemærke, at Forligskommissionen slet intet Møde afholdt den nævnte Dag, saa det var ikke saa sært, at den unge Mand ikke saa noget til Smith. Formentlig har han overværet et Retsmøde eller ventet udenfor i den Tro, at det var Kommissionen, der arbejdede her. Da han kom på sin Faders Vegne, forstaaer man ogsaa, at Blicher maa have taget fejl af Dagen, da han skulde møde for denne, og at det var derfor, han ikke var til Stede den 9.

Paa sin Side fremlagde Smith ved Retsmødet den 24. til Støtte for sine Krav en Opgørelse over hele sit Mellemværende med Blicher i Aarene 1836—40, og da det kan have sin Interesse at se, hvad denne har købt hos ham, anføres den nedenfor.

Velærværdige

her pastor St. St. Blicher i Spentrup

Datum		til	
1836			<i>I. F. Smith, Randers.</i>
Febr. 26	An	Porto af en pk. bøger	0—3— 8
19	„	2 Psalmebøger 10 Mk., 1 Lærebog 24 Sk.	1—5— 8
		1 bog bikube	0—3— 0
May 18	„	Molbechs Dialect Lexicon 3 H	0—4— 4
Octob. 1	„	Neckelmann om Kommunevæsenet	1—3— 0
Nov. 5	„	12 Ries valset Bikube	4—1— 8
		12 „ „ Propatria	2—2— 0
		1 Catechismus	0—0—10
Decb. 7	„	Molbechs da. dialect Lexicon 4 H.	0—4— 4
		1 Almanak	0—0—10

1837			
Febr.	15	An 1 Ries (??)	4—4— 0
Juny	19	„ De jydskse Zigeunere	0—2— 8
	25	„ 1 Æske Oblater 24 Sk., 1 Blyant 8 Sk.	0—2— 0
		1 Stk. rødt Lak	0—0—12
	29	„ ½ Ries Musketpapir	2—0— 4
Septb.	15	„ 1 Billed(?)	0—1—12
Novb.	28	„ ½ Bog Post (papir) 24 Sk., 12 Penne 20 Sk.	0—2—12
Decb.	3	„ Christian den Syvendes Reise	0—4— 0
1838			
Jan.	9	„ 1 Bog Concept 1 Mk., 1 bog Propatria	0—2— 8
		25 Penne 2 Mk., gummi elast. 4 Sk.	0—2— 4
		3 Blyanter 30 Sk., 1 (?) 4 Mk., 1 Lomme- bog 24 Sk.	1—2— 2
Marts	7	„ Papiir 2 Mk. 4 Sk., Blyanter og Lak 16 Sk. ...	0—3— 4
April	11	„ Høsts Fremmedordbog uindb.	2—3— 0
		Papir 20 Sk., Penne 3 Mk., Pennekniv 3 Mk.	1—1— 4
	28	„ 1 Pennekniv 3 Mk., 1 Lommebog 2 Mk.	1—4— 0
	29	„ 1 Weilands (?) om Kør	0—0—12
May	28	„ Rest paa en Violinstreng	0—0—12
Septb.	18	„ Porto af 3 Ex Trekfugle, der bleve sendte med Posten	0—3— 8
Novb.	1	„ Do. af en Bog til Dr. Raundrup (?)	0—1— 1
Decbr.	29	„ 3 Bøger Papiir	0—4— 8
1839			
Jan.	4	„ 1 Stk. Lak og 1 Almanak	0—1— 2
		8 Papiir 8 Sk., 1 Staalpen 5 Sk.	0—0—13
Febr.	2	„ Papier og Penne	0—0— 9
		1 Lommebog	0—3—12
	9	„ 4 Ark Post	0—0— 8
	16	„ Post for 16 Sk., Penne 3 Sk.	0—1— 3
	28	„ Porto	0—0— 8
Marts	2	„ Penne 24 Sk., 1 Notesbog 8 Sk. (?)	0—2— 0
	30	„ 1 Blyant 1 Mk., Trekfuglene 36 Sk. (?)	0—2— 0
April	3	„ 1 Blyant 4 Sk., 25 Penne 24 Sk.	0—1—12
May	4	„ Blomstersproget	0—2— 4
Juny	10	„ 1½ Bog Papier	0—2— 2
		Cramers Regnebog	0—1— 8
Novb.	24	„ Lesecontingent fra 20. April til 6. Juny	0—2— 0
1840			
Febr.	18	„ Porto for en Pk. Bøger fra Kbh.	0—1— 8
		Fra Skolekommissionens Conto overføres herved	
		Molbechs Julegave for 1838	3 Mk.
		Halders Smaahistorier	4 Mk.
		2 Ex. Stahls do.	3 Mk.
		Schaldemoses Fabler	2 Mk.
		Emilie (?)	1 Mk. 4 Sk.

July 30	An	Hjorts (?) (?) Grammatik, brugt	0—3—0
		Riis (?) (?) Lesebog	0—4—8
		1 Staalpen i Fouteral.....	0—0—8
Aug. 6	„	Bjørns Arithmetik	2—2—0
		Bentziens da. Gramatik	0—3—12
		1 Staalpen med Skaft	0—0—4
Octb. 2	„	Ingerslev en Geographie	0—2—6
		Breeseemanns Parleur	1—0—0
		Meislings Cornelius Nepus	0—3—0
		Bentziens d. Gramatik	0—3—12
		Borgens lat. Lesebog	0—4—8
		Krossings poet. Lesebog	0—4—12
		Kofods fr. Historie	1—0—12
Octb. 3	„	1 Skrivebog	0—2—0
5	„	Ingerslev en Geographie	0—2—6
6	„	2 Octaver og 2 Staalpenne	0—1—12
8	„	Ursin: Regnebog	0—5
		2 Notabøger	0—1—0
20	„	Linial og 1 Staalpenne	0—1—6
21	„	1 Pengepung og 1 Æske St.	
Nov. 25	„	Porto af en Pk.	0—0—4
			52—0—14
Pr. Dem tilgode for det paa Hr. Barfoed anviste Beløb			17—0—0
Igjen mig tilgode			35—0—14

Randers den 22. December 1840.

De 17 Rbd., Blicher kunde anvise paa Litteraten Barfoed⁸⁾, har antagelig været det Honorar, der tilkom ham for den Selvbiografi, han netop i 1840 havde faaet offentliggjort i Barfods Tidsskrift »Børge og Ydunk«. Forøvrigt kan man vel sige, at de 52 Rbd., som han var kommet til at skylde Smith for hele 5 Aars Handel, ikke er nogen større Sum, men af Regningen fremgaar da ogsaa, at han i den Tid ikke har ekstravageret i sine Indkøb med Anskaffelse af dyre Værker; tværtimod har han stort set kun holdt sig til, hvad han mente at have Brug for. Saaledes har han forsynet sig rigeligt med Skrivematerialer, men det har han i sin dobbelte Egenskab af Embedsmand og Forfatter anset for nødvendigt. Ligeledes lægger man Mærke til de mange Skolebøger, han særlig i det sidste Aars Tid har bestilt. Det kan imidlertid umuligt have været for sin egen Skyld, han har hjemtaget Cramers og Ursins Regnebøger eller hele tre Eksemplarer af Ingerslevs Geografi; det kan næppe betyde andet, end at han maa have brugt dem til Undervisning af sine hjemmeværende mindreaarige Børn⁹⁾ — maaske kan han ogsaa have overladt de to til Skolelærerne, og man forstaar heller ikke, hvad han har villet med

et Par latinske Skolebøger og en Aritmetik, hvis der ikke heri ligger, at han har forberedt en eller anden til Optagelse i den lærde Skole.

Hvad Blicher har købt til sig selv, er ikke meget. Det drejer sig om Høsts Fremmedordbog og Breesemanns Parlør, Randers-borgmesteren Neckelmanns Bog om Kommunalvæsenet, Kofoeds Bog om Frankrigs Historie, en Beskrivelse af Christian VII's indenlandske Reise, samt en Bog om de jydskes Zigeunere og en om »Blomstersproget«, som det nok har interesseret Digteren Blicher at stifte Bekendtskab med. Paa Molbechs Dialekteleksikon har han sikkert subskriberet. De Bøger, der er overført paa hans Konto fra Skolekommissionens, kunde se ud til oprindelig at være bestilt til Oplæsning for Børnene i Juletiden, hvorefter saa Blicher har faaet dem.

Blichers Begæring om Sagens Udsættelse i 14 Dage blev imødekommet, da Smith ikke havde noget at indvende derimod, og nyt Møde ansattes saa til den 7. Januar 1841. Men ved dette kom det heller ikke til nogen Afgørelse, da Blicher atter blev borte og denne Gang uden at sende Afbud. Man kan egentlig godt forstaa, at Smith, der var til Stede, følte sig noget brøstholden ved sin Modparts Lige-gyldighed. Paa Herredsfogdens Forespørgsel benægtede han, og som vi har set, med god Grund, at Blicher heller ikke havde givet Møde for Forligskommissionen, men forøvrigt maa han have ment, at Sagen i sig selv var tilstrækkeligt oplyst, hvorfor han nu begærede den afsluttet og af Retten optaget til Dom.

Herredsfogden maa dog have ment, at der burde gives Blicher endnu en Chance for at sige, hvad der muligt kunde tjene til hans Forsvar, og han udskød derfor atter Sagen i tre Uger. Den 28. Januar optoges den igen, men Blicher mødte heller ikke denne Dag – hvad der ganske vist nu ogsaa var ufornuødent, idet Smith for Retten forklarede, at han forventede en mindelig Løsning af Konflikten, saa han fik sit Tilgodehavende, og han anmodede derfor om, at Sagen maatte blive hævet. Dette imødekom Herredsfogden, idet det dog gjordes til en Betingelse, at Blicher omskrev det af ham den 24. December til Retten indleverede Indlæg paa stemplet Papir.

Dermed var Krigen afblæst – paa hvilke Fredsvilkaar vides ikke – og det ser ud til, at Parterne atter er kommet paa den gamle Talefod med hinanden. I 1840 havde Blicher paa eget Forlag maattet udsende sin »Sommerrejse i Sverrig 1836«, men nu var Smith atter villig til at være hans Forlægger, saa det blev hos ham, »E Bindstouw« udkom i 1842.

1843 overgik J. F. Smiths Boghandel til hans Brodersøn, Niels, der var udlært og Medhjælper hos sin Farbroder, men ogsaa med

den nye og unge Mand (f. 1818) traadte Blicher i venlig Forbindelse, og Schmidt – han skrev sit navn saaledes – indvilgede allerede i Sommeren 1843 i at overtage Blichers under Titlen »Min Vinterbestilling 1842–43« skrevne Digtcyklus, en Slags Sidestykke til »Trækfuglene« og handlende om Træer og Planter. Blichers Honorar var 38 Rbd., hvormed han erklærede sig tilfreds, idet han dog henstillede til Schmidt selv at afgøre, om der muligt senere kunde blive noget mere til ham.

Det er nu vistnok ikke sket, og Boghandler Schmidt har nok ogsaa været glad for 1862 at kunne overføre sine Rettigheder, Digtsamlingen vedrørende, til den Reitzelske Boghandel i København, hvis Stifter, C. A. Reitzel, i mange Aar viste Interesse for Blicher og hans Forfatterskab og udgav flere af hans Ting. Efter hans Død 1853 førte hans Sønner Forretningen videre i deres Faders Aand – deraf Villigheden til at overtage Digtene. De 150 Rbd., de 1862 tilsendte Schmidt til Dækning af Fru Ernestines Gæld til ham, har vel skullet gælde som Betaling for dem samtidig med, at de var en venlig Gestus overfor Digterens Minde og hans Enke. Forøvrigt var Blichers Stjerne nu i saa stor Stigning, at hans Forlæggere nok kunde tillade sig denne Udgift.

Gamle kort over Randers

AF LANDINSPEKTØR F. SCHRØDER

Christopher Møllers kort over Randers købstads markjorder fra 1803

På vej- og bygningsvæsenets kontor hænger to gamle kort bag glas og ramme. Det ældste og det største af kortene er meget omhyggeligt tegnet, og som så mange andre gamle kort er titlen på kortet udarbejdet i en vignet, i dette tilfælde forestillende en sten. Selve titlen lyder således:

Original Kaart
over
Randers byes ejendomme
saavel Publique som Private
opmaalt efter begæring af Magistraten i Randers
i aaret 1803 af Christopher Møller.

Der står ikke »landinspektør«, men forfatteren er nok identisk med den Christopher Møller, som blev landmåler 14. januar 1801 og fik bestalling som landinspektør den 13. juni 1804. Møller var premierløjtnant og fik sin afsked fra militæret den 29. august 1815. Han har været bosat i Løgstør og blev iøvrigt kammerråd i 1844.

Kortet er tegnet nordret og forsynet med en flot kompasrose som nordpil. Der er indtegnet en transversalmålestok i 1:4000, og i kortets venstre hjørne findes en signaturfortegnelse, »Kaart tegnes Betydning«, med angivelse af signaturer for »Bygninger, Publique Agre, Private Agre, Embeds Agre, Eng, Tør Eng eller Grønne, Tørbe Moese, Heede, Bakker og Høye, Vei, Diger og Grøfter, Vandsted og Bække samt Jordbrud«.

Signaturerne er de til udskiftningskortene anvendte, bortset fra de specielle tre slags signaturer for agre. »Jordbrud« er grus- eller lergrave.

Kortet er forsynet med en dobbeltramme, og inden jeg går over til at beskrive selve kortet, skal jeg omtale, at det er tegnet på 20 stk. papir, der er klæbet sammen og opklæbet på lærred. Dette for-

undrer for så vidt ikke. Måske har det nok været vanskeligt at frem-skaffe tegnepapir i den her ønskede størrelse, men alt tyder dog på, at kortet er fremstillet ved bordmåling, og at målebordets størrelse har været bestemmende for den enkelte kortplans størrelse. I den gamle instruks for landmålere af 18. april 1768 anvises, at kortene skal tegnes i målestoksforholdet 100 danske alen lig $\frac{1}{2}$ decimaltomme eller 1:4000 (en decimaltomme er $\frac{1}{10}$ fod eller $\frac{1}{20}$ alen), og at de skal udføres på målebord med »Mensulæ Blade« – 3000 alen langt og 2000 alen bredt i 1:4000, svarende til papir i formatet 31×47 cm. De enkelte »beskærede« papirstykker har på dette kort et format af 35×43 cm. Kortets samlede størrelse er 126×175 cm.

Ved signatur og ved påskrift er som nævnt angivet, om jorden er »Publique Agre«, altså jorder, der bortforpagtes eller udlejes af det offentlige, »Private Agre«, som ejes af privatpersoner, eller »Embeds Agre« med angivelse under hvilket embede den pågældende jord hører. På de »offentlige« agre er nogen steder anført et nummer, slet ikke alle steder, men på de private agre er der anført et lod-nummer, som man kan genfinde i skøder fra den tid.

Det ser ud til, at kortafsnittet om de vestre enge er klistret på efter det øvrige korts udarbejdelse, endog i tre småstykker, nemlig embeds-engene for sig, de private enge for sig og endelig den såkaldte »Beede Engen« med broen for sig, den sidste noget forskubbet i forhold til dens egentlige beliggenhed.

Der er for disse enge også udfærdiget specielle fortegnelser, an-bragt ude i kortets hjørner. Fortegnelsen omfatter dels kommunens enge, dels de i privat besiddelse værende enge.

Ovenover står: »Forklaring over agrene i Vester Kiær fra Øster«, og »forklaringen« omfatter kommunens enge syd for Viborgvej fra Gudenåbadet til Hornbæk-skellet. Engene ejes efter forklaringen skiftevis af byen og magistraten. Et par enge ejes dog af sognepræsten og 1. og 2. capellanen. Man skal kende lidt til kommunens administrationsforhold for at forstå disse mærkelige ejerforhold. Vi træffer andre steder på kortet tilsvarende betegnelser for »embedsjord«, og disse agre og enge giver altså de pågældende embedsmænd en del af deres løn.

Engene har numre som agrene i de fire ejendomsvange, og hver enkelt eng kan identificeres efter kortet. Morsomt nok ejes engene stadig af kommunen bortset fra den vestligste eng ved amtsskellet.

Den anden fortegnelse omfatter engene, der er beliggende øst for Gudenåbadet, altså enge, som også i dag for størstpartens vedkom-mende ejes af private.

»Øvrige Enge fra Nr. 1 i Vesterkiær og Øster paa til Sønderbro fra Vester«

Nr.	Eiernes Navne
1.	Madame Fischer.
2.	hr. Terkildsen.
3.	Hospitalet.
4.	Madame Knabe.
5.	Magistraten.
6.	hr. Lars Mammen.
7.	Magistraten, er Beede Engen.

Iøvrigt omfatter kortene samtlige byens markjorder, indefter begrænset af den gamle voldlinie, og udad følger den ganske nøje den nuværende kommuneegrænse mod Hornbæk, Helsted, Bjergby, Lem og Bjellerup. Dog er der »kommet for meget med« oppe ved nissehuens top, idet et areal, der senere er mageskiftet med Lem, er indtegnet, men med en senere påskrift om, at arealet er afgivet.

Derimod mangler ganske de østre enge og de mange holme neden for broerne. Hvorfor – ja – det er gætteri, de havde vel ingen værdi og derfor ikke medtaget.

Inden jeg beskriver kortets indhold, vil jeg gerne søge at udrede, hvorfor kortet er udarbejdet.

Min første tanke var: Dette må være et kort udarbejdet til en udskiftning. Kortet bærer påskriften »Paa begæring af Magistraten i Randers«, og det var da meget naturligt, at magistraten havde taget initiativet til en udskiftning af de meget betydelige fællesjorder. Men så kom årstallene. Kortet er udarbejdet i 1803, og vi er bekendt med, at rentekammeret i en resolution af 23. oktober 1802 netop har sat en stopper for udskiftningen med den motivering: »At da bemældte saakaldede fælles Vange efter de hertil indkommende Oplysninger, ere hele Byen, som et Commune og ikke Borgerne som private Ejendomme tilhørende, saa kan Udskiftningen paa den ansøgte Maade, for saavidt disse Jorder angaaer, aldeles ikke finde Sted, da ej allene endeel af Byens nuværende, men og dens mueligen tilkommende nye Indvaanere, om Byen blev udvidet, derved bleve udelukkete fra de dem tilkommende Rettigheder og Fordele . . .«. Det fremgår i øvrigt også af skrivelsen, at »Justitsraad Borgemester Carøe . . . med saa megen Iver . . . har sørget for Jordernes Opdyrkning, til det de nu ere . . .«, så den udmærkede borgmester har nok også interesseret sig for udskiftningen.

Det var i oktober 1802, og kortet er udarbejdet i 1803.

Ved et besøg i landsarkivet i Viborg kom opklaringen. Under journal nr. D 21-1140 med titel »Randers Raadstue. Opmaaling af private og offentlige Vangejorder i Randers, 1804« lå en fin arealfortegnelse. Udenpå stod: »Beregning over Randers Byes Eindomme saavel Publique som Private. Opmaalt i Aaret 1803«. Fortegnelsen var opdelt i hovedgrupperne Private Vange, Ejendomme i forskellige Mænds Eje, Embedsjorder og Byens Jorder.

Og fortegnelsen var underskrevet således:

»Forfattet af C. Møller kongl. Landmaaler. Kbh. den 25. Maj 1804«.

Altså udskiftningen blev ikke til noget, og så har magistraten besluttet, at så skal der også orden i jordebogen eller markregisteret. Byen måtte have et kort og en arealberegning.

At arealberegningen og kortet passer sammen, er jo ligetil, men det er interessant at se, at Stadfeldts meget detaljerede redegørelse for byens jorder passer særdeles godt med kortets beskrivelse, bortset fra arealernes størrelse.

Stadfeldt opregner i sin fortegnelse over markjorderne foruden de såkaldte »ejendomsvange« en række jorder under betegnelsen »Fædriften (De publike Jorder)« og gør nøje rede for kommunens udlejning af disse arealer. Jeg skal ganske henvise til hans udførlige redegørelse og kun fremhæve, at byen faktisk betalte alle sine »offentlige« udgifter ved indtægter fra byens jorder.

Stadfeldts fortegnelse er meget omhyggelig, og på kortet genfindes alle de 16 vanges navne, som er anført hos Stadfeldt. De enkelte vanges grænser er indtegnet, så man med megen sikkerhed kan fastslå deres beliggenhed og altså også de senere matrikulære betegnelser for jorderne.

Efter kortet er vangene i de fleste tilfælde adskilt af stengærder eller diger. Flere af disse diger eksisterer endnu, men andre steder er vangedigerne forsvundet, og vangeskellet er ikke bevaret ved den senere udskiftning.

Man kan fastslå med nogenlunde sikkerhed, at de »fald« (i de publike Vange), som blev udlejet, ikke har haft grænser, som senere er blevet anvendt ved udskiftningen, i modsætning til ejendomsvangens agerskel, som er blevet ophøjet til skel ved ejendomsvangens udskiftning.

Det vil være ugørligt at beskrive grænserne for alle vangene, som Stadfeldt nævner, men i nedenstående oversigt har jeg forsøgt at anføre de matrikelnumre, som de enkelte vange fik ved udskiftningen i 1848. Hvor et matrikelnummer omfatter dele af to vange, er matrikelnummeret sat i parentes. Det skulle derefter være muligt med

nogenlunde sikkerhed at finde frem til, i hvilken vang en ejendom i sin tid har ligget. Eks.: Matr. nr. 163b, Højgade 24, er en parcel af matr. nr. 163, som lå i Nye Vester Vang.

De publique Jorder (Fædriften):

<i>Stadfeldts betegnelse:</i>	<i>Matr. nr. efter udskiftningen:</i>
1. Den nordre Skeelvang	65 til 67, 74, 75, 81 til 83, 93 til 95, 102 til 104.
2. Nye Udervang	68 til 72, (73), 76 til 78, (79), 80, (84).
3. Nye Mellemvang	(84), 85 til 92, 96 til 101.
4. Nye Vester Vang	105, 106, (107), (110), 114, 115, (116), 120, 128, (132), (140), 141 til 201.
5. Øster nye Vang	170 til 172, 176 til 182, 184, 186, (187), 194 til 199, 215, 216, 222 til 226, 228 til 238, 263.
6. Den vestre Jord	149 til 152.
7. Vesterbakker	(107, 110, 112, 116, 140), 153 til 155, 157 til 161, 202 til 208, 406 til 417.
8. Tyvetoften (på kortet Fyrtoften)	156. Blegen 419.
9. Nordre nye Østervang eller Lergravsfaldene	108, 109, 111, 113, 117 til 119, 121 til 127, 129 til 135, 137 til 139, 144 til 148, 183, 185, 188 til 192, 209 til 213, 217 til 220, 227, 318 til 321, (335), 322 til 325, 240, (241).
10. Den østre Jord	173, 174 og 175.
11. Flintebjerg Vang	247, 248, 250 til 260 samt del af Skovbakken 421a.
(12 og 13 er agre i Østervang og Ydervang).	
14. Jomfru Lykken (Forten)	50, 51, 61, 62, 63, 64. (73, 79, 80, 84).
15. Engene i Vesterkær	420u til 420v.
16. Voldum Mark Brems og Tueengene Tyveenget	(51), 52 til 60, 34 til 49. Brims agre matr. nr. 50.
17. Engkylling engen	Matr. nr. 54.

Ejendomsvangene:

<i>Stadfeldts betegnelse:</i>	<i>Antal agre</i>	<i>Tdr. land</i>	<i>Areal efter Møllers beregning</i>	<i>Agrens bredde</i>	<i>Matr. nr. efter udskiftningen</i>
1. Østervang	192	320	291 tdr. l.	10 al.	matr.nr. 452 til 503
2. Vestervang	143	188	203 tdr. l.	20 al.	matr.nr. 550 til 561
3. Næstnyvang	146	110	112 tdr. l.	12 al.	matr.nr. 423 til 451
4. Udervang	164	176	164 tdr. l.	12 al.	matr.nr. 510 til 549
5. Engene i Vesterkær Raadmandsvangen Jens Møllers Toft Slyngborg Toft					matr.nr. 3 til 6, 21 matr.nr. 347 til 394 matr.nr. 11 matr.nr. 9

Kortet har to slags veje, de indgrøftede veje og markvejene. De gamle landeveje er selvfølgelig indgrøftede, men vi kan se, at der er foretaget betydelige reguleringer af vejene siden da. Der findes et gammelt projekt med reguleringen af Viborgvej, og derfra véd vi, at den gamle Viborgvej som alle andre gamle veje har fulgt terrænet noget mere end vore ingeniørveje. På kortet kan vi se, hvordan Viborgvej har fulgt bakkernes kant helt inde fra Reberbanen ved Vesterport til det sted, hvor i dag Vester Tværvej findes. Herfra har vejen drejet lidt mod syd og gået ud over engdraget på den dæmning, som endnu kan ses i engen – »Flasken« – over til Niels Ebbesens Vej i Hornbæk. Syd for Viborgvej ser man på kortet Møllegården indtegnet helt fra »Flasken« til Hvide Mølle.

Den nuværende Hobrovej er jo anlagt 50 år senere, men Gammel Hobrovej kan vi følge på kortet fra Nørreport op over Markedspladsen og videre mod nordvest, hvor nu Gethersvej går. Den har gået lidt ind over Hobrovejens skoles sydvestlige hjørne og videre til Næstnyvangs sydvestre hjørne, tæt ved rundkørslen, og videre mod nordvest omtrent med sin nuværende beliggenhed.

Mariagervej har haft et ordentligt sving for at komme uden om Iergravene, hvor nu Rådmandsgården ligger, men er ellers uændret.

Hadsundvej starter ved »Stakkels Port« og snor sig med signatur som en uindgrøftet vej op gennem slugten ved Møllerens toft og videre langs Flintebjerg Vang og Østervang til Jomfruløkken.

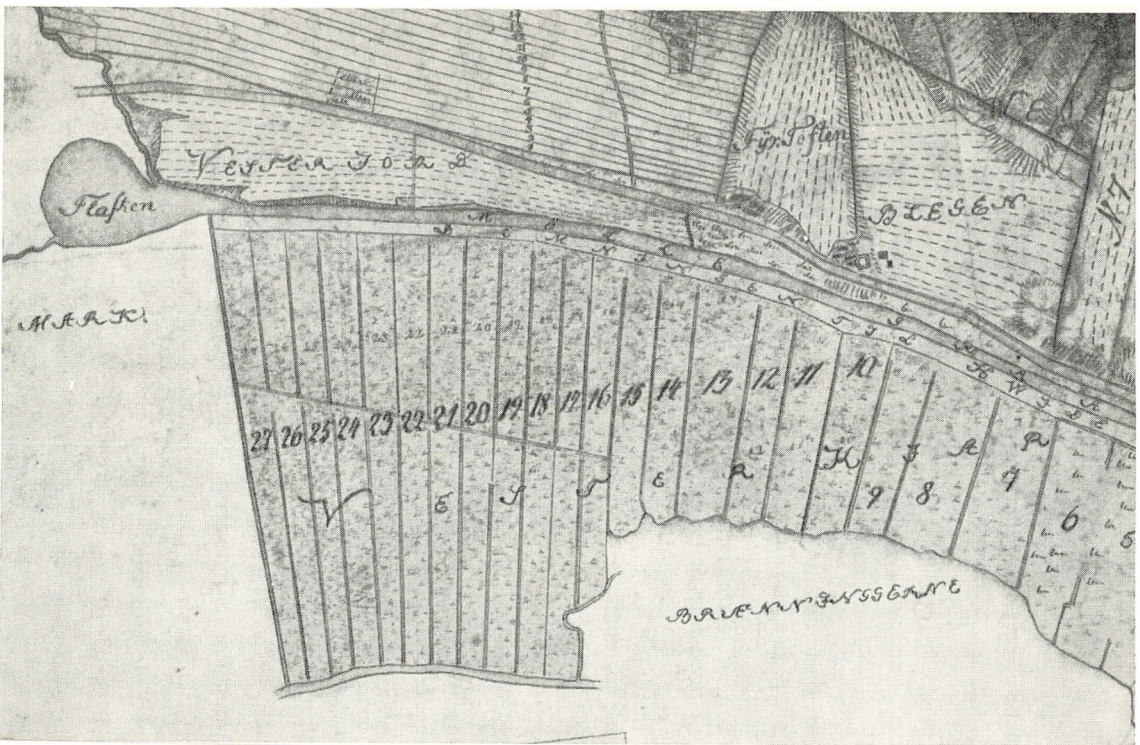
Den eneste af de gamle veje, som er næsten uændret, er Udbyhøjvej. Vester Boulevard og Hobrovej anlægges jo langt senere.

Flere af kortets markveje kan vi identificere, f. eks. Nyvangsvej, Nørrebrogade (Gl. Jenumvej), Nordostvej, Marienborgvej og Solstien. Den sidste var en særdeles betydende markvej, som havde sit udspring i Stakkelsgade (Thorsgade), lige uden for porten, og som over Rakkerens Jord kravlede langs Flintebjergets skråning norden om den senere Østre kirkegård til den nuværende Solsti. Markvejen endte midt i Østervang, omtrent hvor kommunens gartneri i dag findes.

Af andre interessante gamle markveje kan nævnes vejen ved vandrersvejshjemmet. Den har gået op gennem Vestervang fra Viborgvej.

Udsnit af kortet fra 1803 i halv størrelse (1:8000).

Vejene lige under Fyrtoften og Blegen er den gamle Viborgvej inden reguleringen. Nedenunder ser man Hvidemølleåen med dæmning og med mølledammen »Flasken«. Nord for Viborgvej ses en del af den private vang, Vestervang, med de smalle agre.

Fra Parkboulevarden er den nu forsvundet, men den har fulgt slugten fra Drejervej til Vester Boulevard, hvor stien i dag findes. Så har vejen slået et slag mod syd og kan derefter identificeres som den nuværende Vester Bakkevej og Egestien til Gl. Hobrovej. En anden markvej gennem Vestervang gik fra sogneskillet, hvor Gørrilds Allé i dag passerer skelbækken, syd om bygningerne til Kærsminde og op gennem den meget karakteristiske slugt, som blev jævnet ved Vestervangsskolens anlæg. Fra Vestervangs-diget har den gået noget syd for Tranekærs bygninger og syd for Sluderhøj på Højvangsvej for at munde ud i Gl. Hobrovej ved Næstnyvangs-diget.

En ret vigtig vej, Gl. Jennumvej, er næsten helt forsvundet. På kortet går den som en naturlig fortsættelse af Nørrebrogade – der i øvrigt har haft navnet Gl. Jennumvej – øst om den nuværende kaserne og tværs over den nuværende militære øvelsesplads ud til Lemvejen og videre langs byskellet mod nord.

En helt forsvundet markvej har gået fra Mariagervej ved Markedspladsen mod nordøst over elværkets areal til Nørrebrogade.

Stadfeldt nævner en række lokaliteter, som man ved hjælp af kortet nøje kan stedfæste. Det drejer sig dels om mindre grundstykker uden for byens volde, som har tilhørt private, dels om stedsbetegnelser m. v. Nedenfor er matrikelnumrene efter 1844 sat i parentes:

Sløngborre Toft (matr. nr. 9) har en påtegning om arealets størrelse underskrevet »Høgh«. Slyngborgtoftens beliggenhed mellem Vestergade, Vester Altanvej og Hobrovej er jo i øvrigt de fleste bekendt.

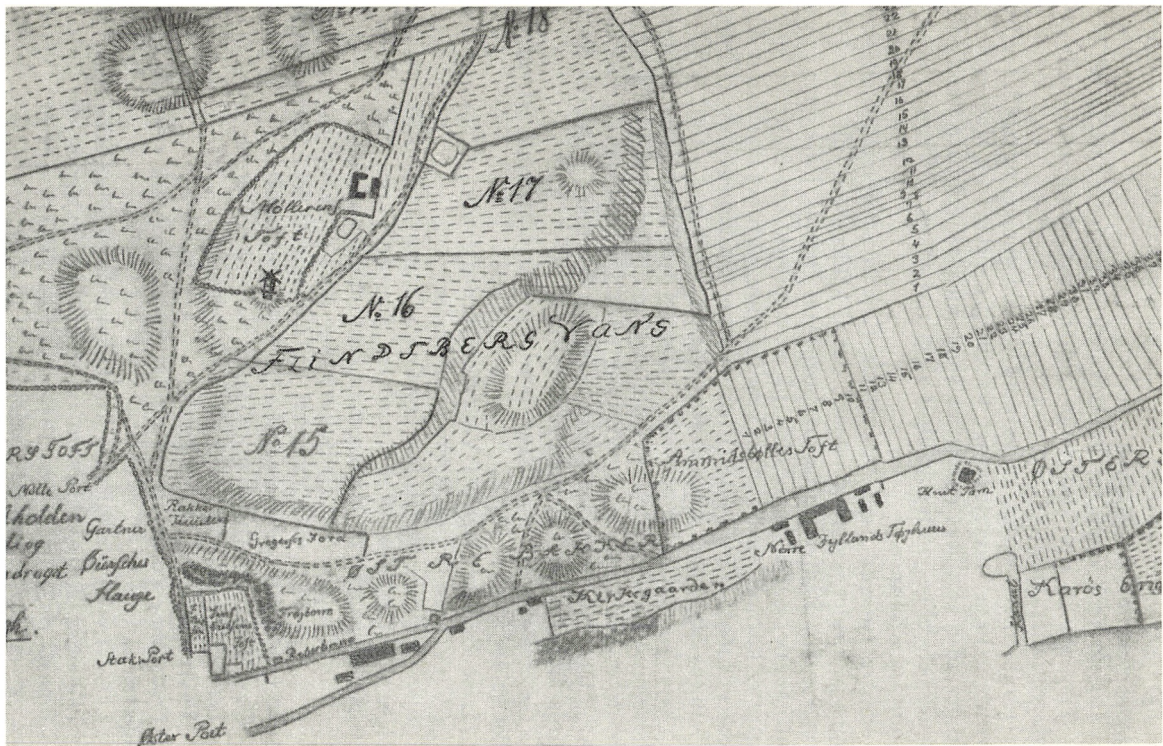
Jens Møllers Toft (matr. nr. 11) kaldes i Stadfeldt for »den gamle nordre Staldgaard«. De i 1744 nedbrændte bygninger i den østre del af toften har formentlig ligget lige uden for »Mølleporten«. Stendiget, der har dannet toftens nordgrænse, har gået lige syd for Fabelsvejens skole.

Ammidsbølles Toft (matr. nr. 37), formentlig ejet af »Sukker-Rafinadeur« Ammitzbøll, lå nord for Udbyhøjvej lige over for Tøjhuset.

Jens Eriksens Toft (matr. nr. 16) lå nord for Sandgade og øst for Ladegårdsgaden.

Udsnit af kortet fra 1803 i halv størrelse (1:8000).

Man ser det mærkelige terræn nord for Udbyhøjvej og »Kirkegårdens« placeret syd for Udbyhøjvej og vest for Tøjhuset på »den lille Ridebane«. Læg mærke til ridebuset på hjørnet af Østergade og Sandgade.

Rakkerkulen lå ligeledes ved Ladegårdsgaden, hvor senere Thorsgades kaserne blev bygget.

Gregers Jord lå øst for Rakkerkulen neden for Flintebjerget.

Trøjborre lå, hvor den gamle ridebane blev anlagt, og hvor politigården nu opføres.

Kortet viser i øvrigt, at der nord for Udbyhøjvej og Sandgade har været et meget uregelmæssigt terræn med bakker og slugter. Jødekirkegården er anlagt i sådan en slugt, men der må have været foretaget betydelige jordreguleringer såvel ved anlæg af Østre kirkegård som ved ridebanen.

Nørre Jyllands Tøjhus og Krudt Torn er selvfølgelig indtegnet, men på arealet vest for Tøjhuset, det vi kalder »den lille ridebane«, og som hos Stadfeldt benævnes som »von Hattens Toft«, står anført »Kirkegaard«. Det kunne tyde på, at et projekt om anlæg af kirkegård er kommet med som en kendsgerning, men jeg er i øvrigt ikke bekendt med, at man i 1803 havde planer om kirkegårdens flytning. Galthens klage over kirkegårdens tilstand fandt sted i 1802.

Reberbaner. Der er på kortet indtegnet tre reberbaner, nemlig en bane nord for Jens Møllers Toft (matr. nr. 34b), altså på det nuværende elværks grund, en reberbane uden for Vesterport (matr. nr. 35), lige efter Bertelsens Gade, samt en reberbane nord for Sandgade, hvor nu den nye politigård opføres.

Galke Bakke lå umiddelbart nord for den nuværende bebyggelse, der kaldes »Vester Port«.

Svine Dabl er slugten i Vestparken neden for Sct. Clemens kirke.

Blegen, hvor tennisbanerne i dag findes.

Fyrtoften, hos Stadfeldt »Tyvetofte«, (matr. nr. 156) omfatter bl. a. de bebyggede arealer nord for Viborgvej, som findes mellem stadion-indgangen og træningsbanen øst for Bettysminde.

Dødmands Hul ved Hadsundvej lige nord for Glarbjergvej.

Øst. Koe Dam ved Ymersvej og Asavænget. Boligforeningen af 1940 har opkaldt sin bebyggelse på dette sted herefter.

Vest. Koe Dam (matr. nr. 563k m. fl.) ved Baldersvej.

Lerke Siig vest for Tranekærs hovedbygning.

Sludre Høje ved Højvangsvej.

Pouls Mose (matr. nr. 54 og 55) i Voldum Mark vest for Mariagervej.

Lille Grønborg, arealet mellem Odinsgade og Hospitalsgade.

Piletørven, hvor kåghavnen og senere svineslagteriet blev anlagt.

Bigums Enge (matr. nr. 18) og *Karoes Enge* (matr. nr. 28a) lå øst og vest for den senere Fjordgade.

Øerne vest for broerne er indtegnede, og der er knyttet interessante navne til dem og til løbene mellem øerne:

Byens Gaardes Knapper og *Syestue Pollen*, holme i Gudenåen vest for Randers Bro (matr. nr. 22a).

Møllegaards Strøm hed det løb af Gudenåen, som var ud for Hvidemøllebækkens udløb.

Apoteker Renden og *Apotekerens Udgang* var to løb mellem holmene lige syd for Møllegaardens Strøm. Konturerne af disse to holme og

Den lange Holm til Clausholm er nu ændrede meget, og øerne er i øvrigt matrikuleret under Vorup.

Kylling Eng (matr. nr. 34c) ved Bjergby-skellet vest for Mariager landevej.

Nordre Holm og Tyveengen ved Brastrupholm er indtegnet, men med påtegning om, at arealerne er afgivet efter magelæg.

Mødding Plasse, arealerne syd for Fabersvej.

Lergravene (matr. nr. 565), hvor nu Boulevardgården og Rådmandsgården ligger.

Pottemager Grave (matr. nr. 108 og 109) vest for Nørrebrogade ved Klintevej.

Endelig skal nævnes, at der flere steder ved sogneskellet mod nordøst er indmålt og angivet »*Tre Sten*«. Man har altså dengang kunnet påvise den i tidligere tider anvendte skelafsætning, som omtales flere gange i gamle dokumenter. I 1535 holdt Christian III retterting i Randers og befalede fire adelsmænd til at »ride markskel« ved Jomfruløkken, og det kunne tænkes, at »*Tre Sten*«-afmærkninger stammer fra den tid. Men netop omkring 1803 har man søgt en afgørelse om ejendomsforholdene ved byens nordøstlige grænser. Det tidligere omtalte magelæg med *Tyreengen* er jo resultatet. Det er i øvrigt ganske i overensstemmelse med landmålerens instruks ved opmåling til udskiftning, at strid om sogneskel skulle afgøres inden udskiftningen. Her drejer det sig ikke om en udskiftning, men alt tyder dog på, at det udflydende skel mod nordøst er blevet sikret ved en skelafmærkning.

Kortet har som nævnt først og fremmest været udarbejdet for at få revideret markregistret, men det har siden været anvendt flere gange. Ved påtegninger er anført arealer f. eks. for Slyngborgtoften, og man kan konstatere, at en lodinddeling med 30 lodder for Vester Bakker og Flintebjerg Vang er påført senere. Ved et sært træf fandt jeg på landsarkivet i en pakke om markjorderne i Randers et dokument med »*Conditioner*, hvorefter de saakaldte Vester Bakker og

Flintebjerg Wang til Opfyldelse af Forordningen af 6. Nov. f.a. udlejes og bortliciteres til Kornsæd og Græsning i 10 Aar fra 1. Januar d.a. at regne til Udgangen af 1820. Fornævnte 2' Vange indeholder i 30 lige store Lodder, hver Lod paa 6 Tønder Land geometrisk Maal og skulde disse ikke udgøre saa stort et Areal, da tages Resten af den tilstødende Nye Øster Vang«. Dokumentet er underskrevet den 11. april 1811 af Stadfeldt, Stabell og Bendixen.

Men kortet kopieres, suppleres og anvendes ved den første matrikulering af markjorderne i 1844.

Matrikelbetegnelse, tinglysning m. v.

Forinden vi går i gang med at se på det næste af de gamle Randers-kort, vil jeg gerne redegøre for, hvad en matrikel og et matrikelkort er, netop fordi det kort, som vi har beskæftiget os med, er stamfaderen til byens første matrikelkort for markjorderne.

Der er selvfølgelig mange, der véd alt om matrikler, men jeg har den erfaring, at der trods alt er flere, som har svært ved at finde frem til de nødvendige kendsgerninger om matrikelnumre m. v.

En »matrikel« er det latinske ord for en fortegnelse, og det er i tidens løb blevet en betegnelse, der dækker dette: et jordregister uden kortværk, i modsætning til ordet »kataster«, der i internationalt sprogbrug dækker et jordregister baseret på et kortværk. Her bruges ordet matrikel også om vort nuværende jordregister med kort.

Disse matrikler eller katastre er fra første færd slet ikke udarbejdet – skal vi sige – af ordensmæssige grunde for grundejernes skyld, altså heller ikke for at have en betegnelse ved handeler m. v., nej, de har været erobrersens fortegnelse over det erobrede som f. eks. Vilhelm Erobrersens »Domesday Survey and Book« fra 1085, eller de har været enevoldskongens register over skatteobjekter som f. eks. Christian den 5.s danske matrikel fra 1664 og 1688, altså en skattematrikel, der er skabt af armod efter svenskekrigene. Napoleon den Stores cadastre fra 1808 blev også skabt med det formål at skrabe penge sammen til krig.

Medens den danske matrikel fra 1664 var meget ufuldkommen, var matriklen fra 1688 så god, at den blev anvendt i 150 år. Alle-

Udsnit af det første matrikelkort for Randers købstads markjorder (1:4000), udarbejdet som kopi af kortet fra 1803 med nødvendige suppleringer, bl. a. af holmene. Ved anlæg af »Hestebanen« er kortet berigtiget.

rede ved rentekammerets plakat af 2. august 1786 blev der indført en vigtig bestemmelse, der skulle medvirke til bevaring af matriklen fra 1688, nemlig pligten til, at alle delinger af bestående ejendomme – udstykninger – skulle approberes af rentekammeret, dels for at bevare hartkornet, dels for at hindre nedlægning af gårde. Alligevel havde matriklen fra 1688 så store mangler, at man ved kgl. resolution af 16. maj 1804 besluttede at udarbejde en ny matrikel, denne gang baseret på kort, altså egentlig et kataster. Denne matrikel blev imidlertid først færdig i 1844, og det er denne matrikel, (for den kaldes trods alt en matrikel), vi i dag anvender såvel i administrationen som i retsvæsenet.

At man var i stand til at lave denne nye matrikel som et kataster, et jordregister baseret på et kortmateriale, skyldes den kendsgerning, at så godt som alle landets landsbyer var blevet udskiftet, og at man havde et udmærket materiale i udskiftningskortene. De blev – efter kontrolmålinger – ophøjede til matrikelkort.

Men – der er et stort *Men* – når vi taler om vore købstadsmatrikler og -matrikelkort, fordi købstæderne blev behandlet på en noget anden måde end landsbyerne. Der var jo store værdier i købstadshusene, så selv om mange købstæder drev deres markjord som fællesjord efter de samme regler som i landsbyerne, var der ekstra penge at hente i købstæderne. Vi må jo stadig huske på, at det har drejet sig om skattematrikler.

Den 28. januar 1682 blev der nedsat elleve kommissioner, som skulle vurdere købstæderne til grundskat. Alle gårde, huse og pladser (grunde) skulle sættes i værdi efter deres mere eller mindre heldige beliggenhed til næring og brug. Værdien af bygning blev lagt til værdien af grunden, og summen blev divideret med 8. Så havde man »grundtaksten«. Ved senere vurderinger brugte man simpelthen brandforsikringssummen i stedet for bygningens værdi. Jorderne uden for byportene, markjorderne, blev ansat til hartkorn ligesom jorderne i landsbyerne. Disse købstadstakseringer findes for en række jyske købstæder i Rigsarkivet.

Jeg har fundet et notat om, at der på matrikelkontoret skal være opbevaret en protokol nr. 1822 B med takseringerne fra Aarhus, Horsens, Randers, Ebeltoft, Grenå, Mariager og Skanderborg. Protokollen skal være dateret 18. juni 1682. – I øvrigt blev grundskatten til staten ophævet ved forordningen af 29. december 1694, men grundtaksten blev fortsat anvendt til ligning af de kommunale skatter, som efter Danske Lov som regel skulle lignedes med halvdelen efter ejendommens værdi og halvdelen efter næring.

For Randers købstad blev der i overensstemmelse med cancelliets skrivelse af 9. december 1841 udarbejdet en ny grundtakst, og da der til denne er knyttet et meget betydeligt og interessant kortværk over købstadens bygrunde, skal jeg senere vende tilbage til dette emne.

Markjorderne blev altså behandlet som almindelig landsbyjord. De blev skyldsats med hartkorn, og Stadfeldt nævner, at »Randers Byes Jorder ere i Landmaalings-Matriculen ansatte for Hartkorn 192 Tdr., 3 Skpr., 2 Fkr., 1/2 Alb.«. Han angiver omhyggeligt hartkornet for de enkelte vange.

Imidlertid fik den gamle matrikul fra 1688 sit grundstød, da det ved kgl. resolution af 16. maj 1804 blev bestemt, at der skulle udarbejdes en ny matrikul dog kun omfattende det egentlige landbrugsareal.

I matrikelinstruksen fra 14. juni 1806 er udtrykkeligt anført, at købstædernes gader, torve samt bygningsgrunde og haver, hvortil henregnes ubebyggede grunde og deres »Haugepladser« ikke skulle medtages. Og efter instruksens § 4 skulle matrikuleringsarbejdet sættes i bero i byer, hvor fællesskabet ikke blev ophævet, altså også for Randers.

Bygrundene fik som nævnt sin nye grundtakst efter 1841, og først ved loven om den kommunale beskatning af 11. februar 1863 blev det påbudt, at al købstadsjord skulle sættes i hartkorn, og at der til dette formål skulle foretages ny opmåling af købstædernes bygrunde. Herefter skulle grundtaksten bortfalde.

Tinglysning

Inden jeg går over til at omtale udskiftningskortet for markjorderne og grundtakstkortene for købstadens bygrunde, vil jeg gerne til supplerings af ovenstående oplyse følgende om forbindelsen mellem matriklerne og tinglysning.

Tinglysning er ældgammel, oprindelig en påtegning om, at et dokument var læst på tinge, senere et protokolat i »Tingbogen« om tinglysningen. Tingbøgerne blev afløst af skøde- og panteprotokollerne, og efter lov af 7. februar 1738 skulle der sideordnet med selve skøde- og panteprotokollerne – hvor dokumenterne blev indført i kronologisk rækkefølge – oprettes registre, der gjorde det muligt at finde frem til de pågældende skøder. Registerne blev indrettet i alfabetisk orden, idet de enkelte ejendomme ikke havde numre. Disse realregistre eller realfolier – hvor hver ejendom blev anført på sin egen side – blev dog ikke udarbejdet på én gang over hele landet.

I landsarkivet i Viborg findes to bind registre til Randers skøder for tiden fra 1694 til 1728. Fra 1728 til 1796 har man alfabetisk ordnede registre og fra 1797 til 1818 kronologisk ordnede registre. Fra 1817 til 1832 findes registre for bygrundene med matr.numre efter grundtaksten, og fra 1832 med såvel gamle som nye grundtakstmatrikelnumre. For markjorderne findes et alfabetisk register fra 1818 til 1833 og et realregister fra 1825 for ejendomsvangene Næst Nyvang, Østervang, Vestervang og Ydervang, hvor der jo var fastlagt agernumre i de enkelte vange, og for de få ejendomme, der udenfor ejendomsvangene tilhørte private personer. Ved en gennemgang af dette register viser det sig, at der findes en særlig afdeling for disse ejendomme, benævnt »Enge, Tofter, Hauger, Laxegaarde og Holme«, og at der til det strengt alfabetisk ordnede register er tilføjet med anden skrift de matr.numre, som ejendommene fik ved matrikuleringen.

*

Ja, det lyder indviklet, og det er heller ikke let at finde frem til et skøde, medmindre man kender lidt til maskineriet i tinglysningen og registreringer. Flere gange har man da også lavet hjælperegistre, f. eks. i 1844, hvor man har en fortegnelse over bygrundene med ejendommene ordnet efter de gamle grundtakstnumre med angivelse af de nye numre og ejendommens beliggenhed samt en fortegnelse med de »nye« numre, der henviser til registrenes numre og folie.

Rent bortset fra, hvordan man kan finde frem til gamle skøder i landsarkivets protokoller, kan man altså i gamle skøder forvente at finde følgende betegnelse for den enkelte ejendom:

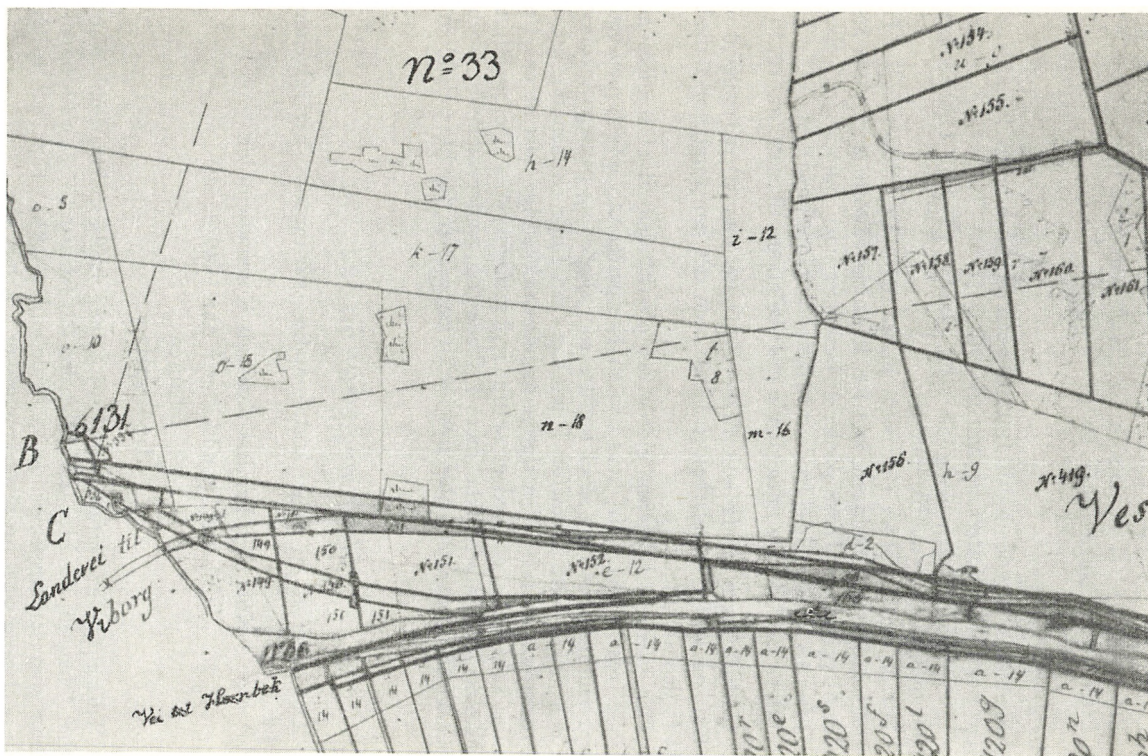
Bygrundene:

Før 1800: En beskrivelse af ejendommen med angivelse af dens beliggenhed og tidligere ejere.

I 1798 påmales gadenavne og husenes numre, men det slår ikke igennem lige straks.

Udsnit af det første matrikelkort i halv størrelse (1:8000).

De punkterede linier, der ender i B og C med længden 6131, er prøve-linier, som blev gennemmålt for at konstatere kortets nøjagtighed, inden kortet i 1844 blev ophøjet til matrikelkort. — Kortet er efter 1844 berigtiget, idet Viborgvej er reguleret og omlagt, og de »nye« jernbane-linier er indtegnet tværs hen over Hvidemølleløbningen. Kortet anvendes som matrikelkort uomtegnet til omkring 1870.

Omkring 1799: Grundtakst-nummer, altså f. eks. Nygade, nr. 95.
Efter 1832: Såvel gamle som nye grundtakstnumre.
Efter 1875: Nugældende matrikelnumre.

Markjorderne:

Ejendomsvangene: Indtil 1892: Agernumre med angivelse af vangen navn. For Vestervang helt til 1901.

Efter udskiftningen henholdsvis 28. oktober 1892 og 1. november 1901 nugældende matrikelnumre.

For de øvrige jorder i marken: Indtil 1844. Der findes meget få skøder inden udskiftningen, kun for de ganske få tofte, som var overgået til privat eje. Disse skøder er beskrevet uden nummerangivelse.

Efter 1844: De nugældende matrikelnumre indtil matr. nr. 39.

Efter ca. 1850: De nugældende matrikelnumre til matr. nr. 421.

Udskiftningen af fællesjorderne begyndte som allerede nævnt i 1844, og kortet er udarbejdet 1850, men det har været noget med at få den afsluttet.

Den stærke udstykning gjorde det efterhånden til et studium at finde frem til det folie, hvor den enkelte parcel var opført, men ved tinglysningsloven blev såvel registre som skøde- og panteprotokoller i den gamle form afskaffet. I dag kan man finde en ejendoms blad i registrene anbragt i den rigtige nummer-rækkefølge, idet de enkelte sider kan flyttes om ved et særligt indbindingsystem. De egentlige dokumenter indføres ikke mere i skøde- og panteprotokoller, men bekræftede genparten opbevares i arkivmapper, en for hver ejendom.

Udskiftningskortet fra 1849-50

Det andet af de gamle kort, som her skal omtales, har følgende titel:

Kort over Randers Købstads Kommunejorder.

Copieret og udskiftet i Aar 1849-1850.

Johansen
landinspektør.

Formentlig er forfatteren identisk med landinspektør Poul Winther Johansen, der blev landmåler den 22. februar 1820 og fik bestalling som landinspektør den 21. december 1833. Han har tillige været landvæsens- og tiendekommissær i Århus amt.

»Copieret«, ja, her har vi forbindelsen med kortet fra 1803. Ved en undersøgelse af de to kort vil man se, at landinspektør Johansen har brugt kortet fra 1803 som grundlag for sit udskiftningskort. Alle detaljerne fra 1803-kortet er med. Selv på de steder, hvor en af fællesvangenes grænser ikke er blevet anvendt ved udskiftningen, finder vi vangegrænsen indtegnet som takstgrænse for den bonitering, der hørte med til udskiftningen.

Kortet er 105×137 cm og er sammensat af seks stk. tegnepapir, hvoraf de tre, der ikke er beskåret, har en størrelse af 48×60 cm. Tegnepapiret er klæbet på lærred ligesom kortet fra 1803. Da det her drejer sig om en kopi, må årsagen til denne form for fremstilling af kortet være, at man ikke har været i stand til at fremskaffe tegnepapir af den rigtige størrelse.

Kortet har intet udstyr, der kan sammenlignes med kortet fra 1803. Titlen er skrevet med en simpel stejl »teknisk skrift«, og alt tyder på, at det her drejer sig om konceptkortet til det egentlige udskiftningskort.

Målestoksforholdet er 1:4000, kortet er ikke forsynet med hverken målestok, målestoksforhold, nordpil eller ramme om kortet.

Selve de nye udskiftningsstel er indtegnet med sort og skygget med rødt, og hvad der er mest interessant for os landinspektører: Samtlige nye stel er målsatte, ligesom alle veje er angivet med de bredder, som de ved udskiftningen blev udlagt med. Desuden er den bonitering, der er grundlagt for udskiftningen, indtegnet med rødt.

Kortet omfatter kun de egentlige fælles jorder, som Stadfeldt kaldte de »Publique«, og på de tilgrænsende ejendomme, f. eks. Slyngborgtoften, er anført – med sort – matr. nre, som vi godt kender. Ikke så underligt, for mellem udarbejdelsen af de to kort er der sket en matrikulering af al markjord. Denne matrikulering blev startet efter 1804 som tidligere nævnt og er vel nok senest gennemført for købstædernes markjorder. Det første matrikelkort over Randers købstads markjorder findes i matrikelarkivet, og det er såmænd vor gamle kending fra 1803, der er blevet ophøjet til matrikelkort, endog med titel om, at det er udarbejdet på begæring af magistraten i 1803 af C. Møller. Kortet er meget medtaget. Det har forskellige påtegninger, og det vil sikkert fremgå af disse og af de dokumenter, som hører til den første matrikulering, at kortet er blevet prøvet, og at der er blevet foretaget en bonitering af jorderne, for at man har kunnet fordele hartkornet. Og så har de enkelte ejendomme fået matr. nre. Tøjhuset har fået matr. nr. 1. Jorderne til hospitalet nr. 2 og 3, de private enge, holme og de få haver og tofter i privat eje har fået

eget nummer, de private fællesvange blev alle matrikuleret under nr. 33, og alle jorderne, som tilhørte kommunen under en eller anden form, under matr. nr. 34, fattiggårdens jord nr. 35, den nye østre Kirkegård nr. 36 og jødekirkegården nr. 37. Og så var der simpelt hen ikke flere numre i den matrikel.

Hvornår disse numre blev taget i anvendelse, véd jeg ikke bestemt. Efter 1844 er der sikkerhed for deres anvendelse, men i det alfabetiske register for skøde- og panteprotokollerne fra 1832 over netop disse ejendomme i privat eje under markjorderne er der efter registrets udarbejdelse påført matr. nr. svarende til de her nævnte numre. De kan jo af en omhyggelig skriver være påført efter 1844.

Men tilbage til kortet fra 1849-50. Det omfatter alene matr. nr. 34a, og det er altså kun den del af markjorderne, som udskiftes.

»Udskifte«. Vi kender jo så godt udskiftningerne af landsbyernes jorder, hvor hver enkelt gårdejer fik sin jord samlet, og hvor man søgte at foretage en retfærdig deling af jorderne gennem en vurdering af jordernes kvalitet, en bonitering. Men at dele fællesjorden mellem byens grundejere i en købstad som Randers – det er trods alt en usædvanlig opgave, og det fik da også en usædvanlig løsning. Men det er forståeligt, at man i 1802 veg tilbage for opgaven.

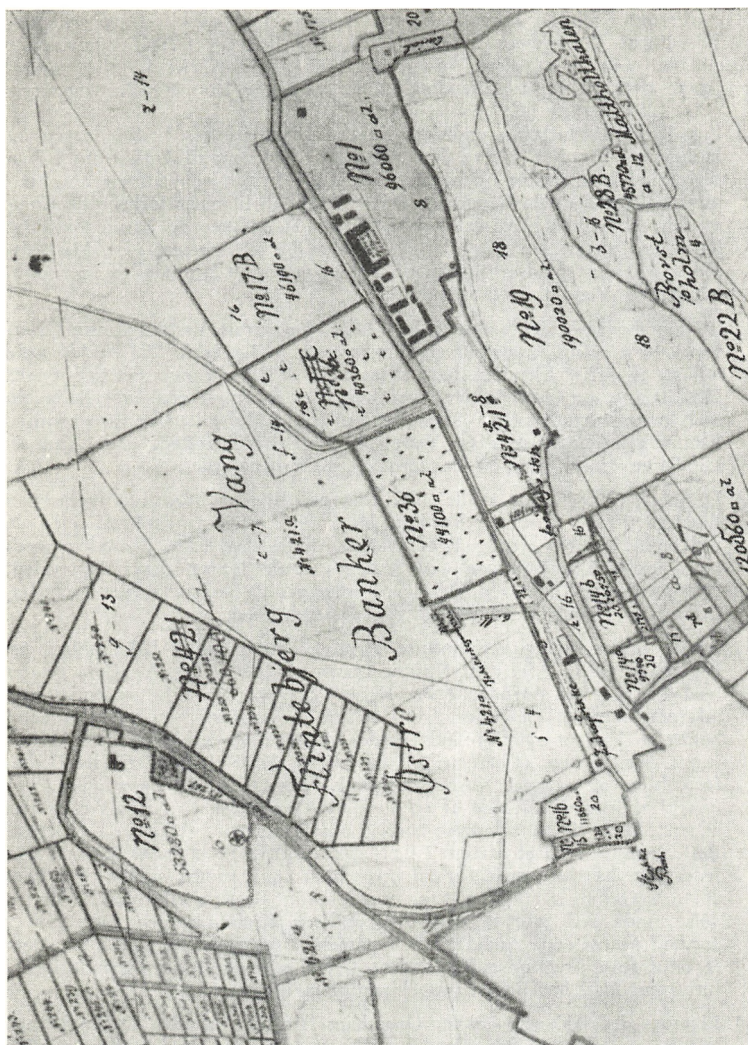
I 1802 fremkom der en begæring fra byens borgere om en udskiftning af byens markjorder, såvel de private som de offentlige. Men begæringen blev afslået ved rentekammerets skrivelse af 23. oktober 1802. I 1838 blev ønsket om en udskiftning igen fremsat, men først i 1844 blev der nedsat en borgerkomité med det formål at få udskiftningen påbegyndt. Først ved reskriptet af 18. november 1847 forelå vilkårene for udskiftningen. De blev i øvrigt ændret noget ved et senere reskript af 28. marts 1849, hvor det bl. a. blev bestemt, at der ved udskiftningen ikke alene skulle tages hensyn til jordens bonitet, men også til dens beliggenhed.

Jeg tillader mig at citere det første reskript, da det indeholder en lang række interessante enkeltheder.

Reskript af 18' November 1847

angaaende Udskiftning af Randers Kjøbstædjorder:

Vi Christian den Ottende, Konge af Danmark, Vor synderlige Bevaagenhed: Fra Magistraten og Borgerrepræsentanterne i Vor Kjøbstad Randers i Vort Land Nørre-Jylland er til Os indkommet et Andragende om allerhøjeste Tilladelse til at foranstalte de til bemeldte Kjøbstad liggende Jorder udskiftede mellem Byens Grundejere. Efter at have taget denne Sag tilligemed de derover afgivne Erklæringer og indhentede Betænkninger i allerhøjeste Overveelse, give Vi Dig hermed tilkjende, at Vi allernaadigst ville tillade, at de

Udsnit af matrikelkortet i halv størrelse (1:8000).

Bemærk bebyggelsen mellem Sandgade og Udbyhøjvej, den lille jødekirkegård med en 6 alen bred adgangsvej og markvejen op til Østervang lige øst for 1' afdeling af kirkegården.

til fornævnte Kjøbstad hørende Kommunejorder maa udskiftes og udloddes til Kjøstadsens Grundejere i Forhold til den Enhvers Grund paahvilende Grundtaxt, saaledes at disse Jorder, imod en aarlig Afgift til Kæmnerkassen, gaae over til private Eiendom, under følgende nærmere Bestemmelser:

- 1) Fra denne Udskiftning undtages Engene i Vesterkjær, Kyllingeengen og Holmene i Fjorden, hvilke ikke antages at egne sig til Udskiftning, men tilligemed Plantagerne og mindre offentlige Lystanlæg nærmest om Byen samt Fattiganstaltens Grund og Have fremdeles blive at forbeholde Kommunen. Endvidere blive fra Udskiftningen at undtage de Arealer, som af Kommunalbestyrelsen maatte ansees nødvendige til Exerccerpladse, Markedsplads, Møddingspladse, Blegeplads, Reberbaner samt almindelige Leergrave, Sandgrave, Vandingssteder og Veie.
- 2) Da Flerheden af Lodsejerne i de 4 saakaldte private Vange, nemlig Østervang, Vestervang, Udervang og Præstevang, hvilke i sin Tid skulde være udlagte til privat Eiendom, have modsat sig, at disse Vange medtages under Udskiftning, og disse Jorder, efter hvad der er oplyst om deres Beliggenhed, maae betragtes som særskilte Fællesfang, adskilte fra de egentlige Kommunejorder, vilde disse Vange ikke blive indbefattede under den almindelige Udskiftning af de egentlige Kommunejorder.
- 3) Derimod tillades det, at de adskillige geistlige og verdslige Embeder i Randers tillagte Jorder i Voldum Mark og i Raadmandsvangen med de vedkommende nuværende Beneficiariers dertil meddelte Samtykke medtages under Udskiftningen, dog saaledes at de Jorder, der i Ækvivalent derfor tillægges dem ved Delingen, udlægges de vedkommende Embeder, hvert især i samlede Lodder og paa passende Steder.
- 4) Af de Jorder, der paa foranførte Maade kommer under Udskiftning, erlægges en aarlig Afgift til Kæmnerkassen af 2800 Tdr. Byg, som betales med Penge efter Aarhus Stifts Kapiteltaxt paa hvert foregaaende Aars Afgrøde, med en Fjerdedeel hvert Kvartal, og repareres pr. Tønde Land boniteret Jord af samtlige udskiftede Jorder. Som en Følge heraf bliver ingen Afgang heri at beregne for de Jorder, der i Henhold til det Foranførte blive at udlægge til Exerccerpladse eller til andet kommunalt eller offentligt Brug. I Tilfælde af en Jordlods Overdragelse ved Salg eller paa anden Maade til en udenbys boende Mand, forhøies Afgiften for dennes Besiddelsestid med et aarligt Tillæg af respektive 50 eller 20 Procent, saaledes som nærmere nedenfor vil blive bestemt. Derimod skulde de i Fdn. af 18de Oktbr. 1811 §§ 4, 5 og 6 indeholdte Bestemmelser ingen Anvendelse finde ved Salg af de heromhandlede Kjøbstadjorder. Den enhver Jordlod paahvilende Andel af de ovenmeldte Afgift hefter paa samme som et onus reale fremfor enhver privat Gjæld eller Hefteelse, og inddrives i fornødent Fald hos Eieren ved Udpantning ligesom Skatter.
- 5) Ligesom det skal staa enhver Grundeier frit for, forinden Delingsplanen lægges, at renunciere paa eller til Andre at overdrage sin Ret til at erholde Andeel i Jorderne i Forhold til sin Grundtaxt, saaledes skal han ogsaa være berettiget til, efterat Udskiftningen er foretagen, at afhænde eller paa anden Maade at disponere over den hans Grund tillagte Jordlod til hvem han vil, indenbys eller udenbys, boende Mand, dog i sidste Tilfælde saaledes, at den ovenberørte aarlige Afgift til Kæmnerkassen af den paagjæl-

dende Jordlod bliver at forhøje med et Tillæg, der, saafremt Lodden enten afhændes til en udenbyes Mand, eller bortforpagtes eller bortleies til en saadan for et Tidsrum af 50 Aar eller længere, bestemmes til 50 Procent, men i Tilfælde af Jorder bortforpagtes eller bortleies til en udenbyes Mand for et kortere Tidsrum end 50 Aar, fastsættes til 25 Procent. Denne Forhøielse bortfalder, naar Jordlodden atter kommer i en indenbyes boende Mands Besiddelse.

- 6) De i Anledning af Udskiftningen medgaaende Omkostninger afholdes forskudsviis af Kæmnerkassen, og blive efter Fortagendets Tilendebringelse at reparere til Inddrivning hos Lodseierne, paa samme Maade som ovenfor bestemt med Hensyn til den aarlige Afgift til Kæmnerkassen; dog forbeholdes Kommunalbestyrelsens Ret til, om det maatte ansees fornødent til at lette Udredelsen af Beløbet, forskudsviis gjennem Kæmneren at lade en Del af samme indkræve i passende Afdrag hos de vedkommende Grundeiere i Forhold til Grundtaxten.
- 7) Under Udskiftningsomkostningerne henregnes Udgifterne til Veienes første Anlæg med tilhørende Grøfter, hvorimod deres Vedligeholdelse for Fremtiden besørges, forsaavidt de offentlige Veie angaar, af det Offentlige ved dertil svarende Bidrag som hidtil, og Markveiene af Lodseierne selv. De saakaldte udvendige Hegn eller Hegnene mod Landsbyjorderne skulde, forinden Udskiftningen, sættes i fuldstændig og forsvarlig Stand for Kæmnerkassens Regning. Derimod blive de indre Hegn at opføre paa de vedkommende Lodseieres egen Bekostning.
- 8) Til Foretagendets Fremme bemyndiges Kommunalbestyrelsen til at antage en Landinspektør til at foretage de fornødne Forarbejder, og derefter at fremlægge en foreløbig Plan til Udskiftningen af samtlige de omhandlede Jorder.

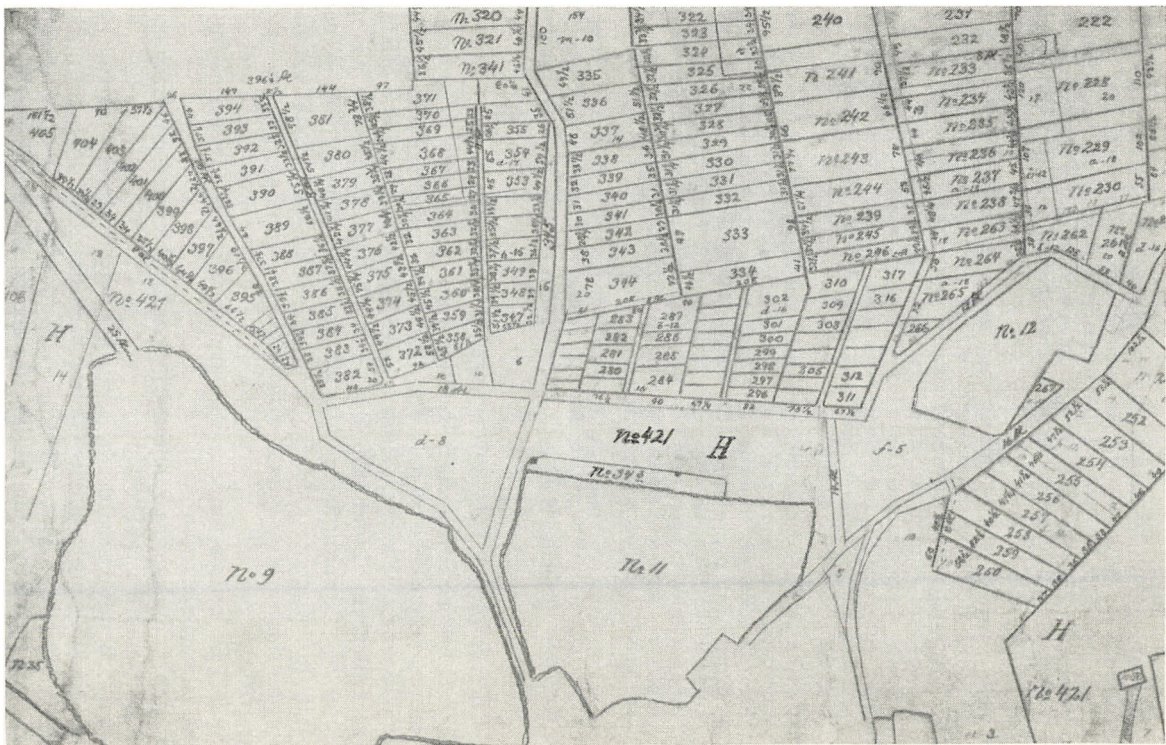
Til reskriptet skal jeg knytte følgende bemærkninger:

ad 1. Engene i Vesterkær, Kyllingeengen og holmene i fjorden er i overensstemmelse med reskriptet ikke med i udskiftningen og heller ikke anført på kortet. Derimod er »Plantagerne og mindre offentlige Lystanlæg nærmest om Byen samt Fattiganstaltens Grund og Have, og . . . Excercerpladse, Markedsplads, Møddingspladse, Blegeplads, Reberbaner« . . . m. v. medtaget, og de blev tildelt udskiftningens sidste matrikelnummer, nr. 421. De offentlige enge fik matr. nr. 420.

ad 2. De private vange er ikke med og udskiftes som nævnt først ved århundredets slutning.

ad 3. Embedsjorden i de forskellige vange blev ved udskiftningen samlet sammen i enkelte lodder.

ad 4. Bestemmelsen om bygafgift har betydet meget – økonomisk set – og kommunebogholder Gleerup har i sin artikel om byens markjorder i Randers Købstads Historie på udmærket måde omtalt denne afgift og dens betydning, hvorfor jeg ganske skal henvise hertil.

ad 5. Retten til at afhænde sin andel i fællesjorden må være anvendt i adskillige tilfælde. Ved udskiftningen opstod, som det fremgår af kortet, 380 lodder, men grundtaksten af 1848 har omfattet 656 ejendomme i byen, hvortil der altså henhørte en andel i fællesjorden.

I reskriptets indledning bestemmes det, at fællesjorden skal udloddes til købstadens grundejere i forhold til den grundtakst, som hviler på vedkommende ejendom inde i byen. Som det fremgår af kommunebogholder Gleerups redegørelse fastsætter reskriptet fra 1849, hvordan jorderne skulle deles i otte »proportionale Belter«, hvorved en grundejer med 5 rdl. grundtakst kunne få 10.630 kvadratalen bon. jord i det nærmest byen beliggende afsnit eller 15.945 kvadratalen i Jomfruløkken eller 18.602 kvadratalen i Voldum Mark. Derfor er de yderste lodder så store.

Udskiftningen må have været et kolossalt arbejde. Først skulle det samlede areal – i alt 770 ha – boniteres, idet den ved matrikuleringen i 1844 foretagne bonitering ikke er blevet anvendt ved udskiftningen. Derefter indkaldelse af grundejerne for at få klarhed på, hvor mange der ønskede areal af fællesjorden, og om de måtte foretrække at få arealet placeret nær byen eller længere ude. I en afskrift af grundtaksten fra 1848 er anført 656 ejendomme med en samlet grundtakst på 4020 rdl., altså med en gennemsnitsgrundtakst på 6 rdl., hvilket svarer til en lod på ca. 0,5 ha bon. areal. Men grundtaksterne varierer fra vicekonsul N. N. Bays ejendom på Storegade med $37\frac{1}{4}$ rdl. til snedker Sørensens ejendom i Nygade med $\frac{1}{2}$ rdl. Kun ca. 100 har over 10 rdl., og 230 har under 2 rdl. Den største grundtakst findes dog på hospitalets ejendom med i alt 70 rdl., men det er en undtagelse.

De færreste har vist tænkt sig, at med udskiftningen blev hele den fremtidige udvikling i marken fastlagt. Der opstod en række nye markveje og skel, som har præget udstykningen af grunde siden den gang.

Som typiske udskiftningsveje kan nævnes Sct. Peders Gade, Lods-ejervej, Vinkelvej, Tjørnevej, Frederiksborg Allé, Vester Altanvej,

Udsnit af udskiftningskortet fra 1849 i halv størrelse (1:8000).

Matr. nr. 9 er Slyngborgtoften, matr. nr. 11 Jens Møllers Toft, arealet omkring Schousgade. Gl. Hobrovej er vist med sin gamle vejføring, men med en udløgsbredde på kun 8 alen. Derimod er den nye chaussee, Hobrovej, indtegnet med en bredde på 25 alen. Reberbanen, matr. nr. 34b, har ligget, hvor i dag elværket har sin turbinehal.

Vester Bakkevej, Øster Allé og Glarbjergvej. De opstår først ved udskiftningen som adgangsveje til de udskiftede lodder. Nord for Fabersvej har vejsystemet været meget »tæt«, idet alle udskiftningens små lodder har været placeret her. Veje som Lervangen og Nattergalvej er senere placeret i loddernes bagskel, og de mange fortvivlede bajonetknæk hidrører fra forskydninger af lodderne i forhold til hinanden langs to udskiftningsveje. Dengang tænkte man jo ikke på villagrunde og villaveje.

Kortet viser endvidere, at der ikke er sket synderligt store ændringer af det øvrige vejsystem. Den nye chaussé – Hobrovej – er dog indtegnet, men Viborgvej er endnu ikke reguleret.

Selvfølgelig er der sket sammenkøbning af jorder omkring de forholdsvis få gårde, som opstod på markarealerne, både af de her udskiftede jorder og af fællesvangene. Betteysminde mod vest, Kærsminde i Vestervang, Tranekær ved Hobrovej, Langvang i Ydervangen osv., men i langt de fleste tilfælde er de ved udskiftningen opståede skel blevet bevarede, og senere udstykninger til haveselskaber og til villagrunde har måttet følge skellene. I den nyeste tid har man forsøgt at bryde de gamle skels tyranni, men man kan på én hånd opregne, hvor mange gange det er lykkedes. F. eks. ved udstykningerne nord for Gråpilevej.

De, der kender vejnettet og byggegrundene i markjorderne på godt og ondt, sukker, når de gennem et sådant gammelt kort bliver klar over, hvilke tilfældigheder der skabte de senere vanskeligheder. Hvis kommunen havde beholdt jorderne og først givet dem fri til udstykning, når grundene var byggemodne, ja, man kan sagtens sige hvis – måske havde resultatet ikke været stort bedre.

Grundtakstkortene fra 1841 for bygrundene

Matrikulkortene over købstædernes bygrunde, som blev udarbejdet efter lov af 11. februar 1863, er i næsten alle byer de ældste kort i større målestoksforhold, hvor man kan konstatere grundenes udstrækning og bebyggelse. Disse kort blev fremstillet i 1:800. I ganske enkelte byer findes der dog et kortværk, som er udarbejdet ved fremstillingen af grundtaksten fra 1841.

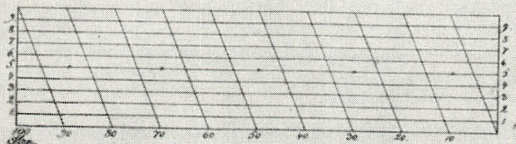
I Randers har vi bevaret to tykke protokoller med alle købstadens ejendomme og to supplementsprotokoller med senere tilkommende ejendomme. Og hvad der er endnu mere spændende: Vi har også de originale karrékort, som har dannet grundlag for udarbejdelsen af denne sjældne matrikel.

Matricul. Protocol
for
Randers Kiøbstad;

indeholdende

Grundene Nr. 1 til 313 inclusive, og Matr. Nr.

Construerede efter nedenstaaende
Maalestok.

Titelbladet for grundtaksmatriklen for Randers købstads bygrunde. 1842.

Som tidligere nævnt blev det ved kancelliskrivelse af 9. december 1841 bestemt, at der for Randers købstad skulle iværksættes en ny opmåling og matrikulering, der skulle danne grundlag for udarbejdelse af en ny grundtakst for Randers købstads bygrunde.

Der blev nedsat en matrikuleringskommission bestående af to magistratspersoner, to borgerrepræsentanter og en »stadsconductør« (∴ en landmåler), der skulle udarbejde regler for den nye matrikels udarbejdelse og dens vedligeholdelse.

Kommissionen kom til at bestå af borgmester og byfoged, kammerjunker Kofoed, rådmand, købmand Krogsgaard og borgerrepræsentanterne, købmændene Klein og Borup. »Stadsconductøren« var landvæsenskommissær, landmåler Tørslew, som er identisk med justitsråd Hans Frederik Bryggermann Tørslew, f. 1799, død 1881. Han var exam. jur. og blev fuldmægtig på byskriverkontoret i Randers, senere rådmand og kæmner.

I vedtægten for grundtakstens affattelse og vedligeholdelse står bl. a. anført:

Efter at samtlige Grunde vare opmaalte og Grundtegninger affattede af den fungerende Stadsconducteur og disse indførte i de dertil bestemte Protokoller vedtog Kommissionen følgende Regler for Ordningen af den nye Grundtakst.

- a. Grundene inddeltes efter deres mer eller mindre fordelagtige Beliggenhed for Næring og Brug, i Klasser som takseredes saaledes:

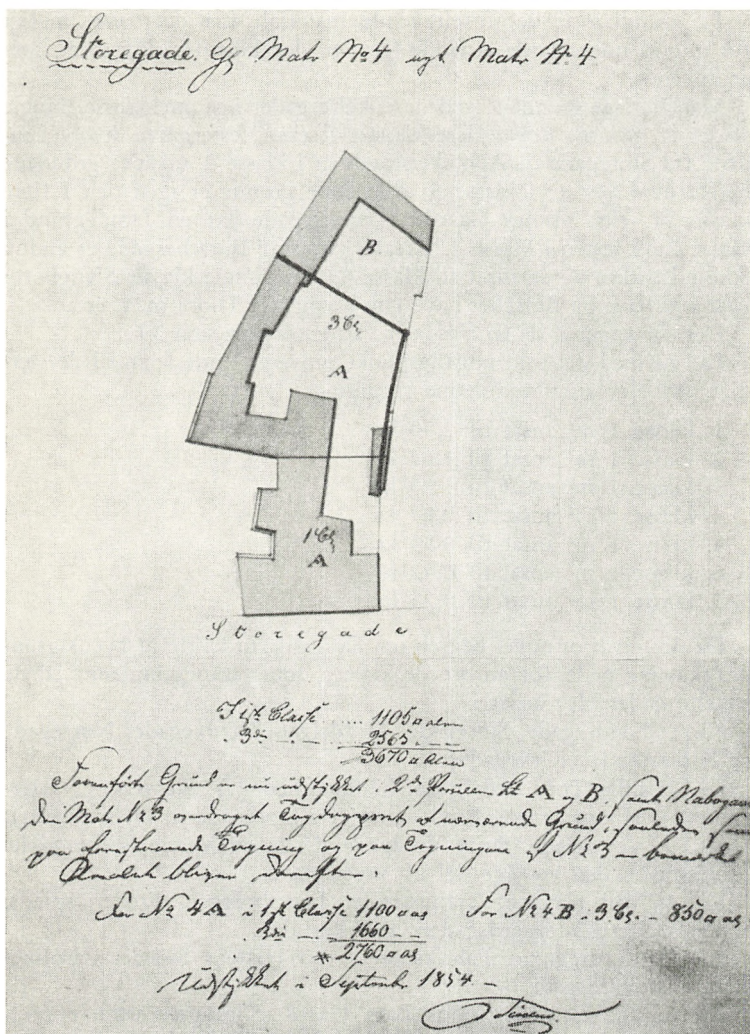
100 Kv.alen 1' Klasse til Værdi	50 rdl.
100 Kv.alen 2' Klasse til Værdi	$33\frac{1}{3}$ Rdl.
100 Kv.alen 3' Klasse til Værdi	25 Rdl.
100 Kv.alen 4' Klasse til Værdi	$16\frac{2}{3}$ Rdl.
100 Kv.alen 5' Klasse til Værdi	10 Rdl.
100 Kv.alen 6' Klasse til Værdi	$8\frac{1}{3}$ Rdl.
100 Kv.alen 7' Klasse til Værdi	5 Rdl.

hvorefter enhver Grunds Areal blev paaført til den eller de Klasser den skjønnedes at svare til og Arealet beregnet for ethvert Grundstykke i de forskellige Klasser.

Til de Værdi, der paa den Maade udkom for enhver enkelt Grund blev, forsaavidt Grunden var bebygget, ført 10 pCt. af Bygningernes Assurancesum, og af den saaledes indkomne Værdi af en Grund med dens Bygninger eller forsaavidt Grunden ikke var bebygget, af Værdi alene, beregnedes 1 pCt. som Grundtakst.

- b. Enhver privat Grund indenfor Byens Porte, saavel som de Grunde i Nærheden af Portene, der var bebyggede og hvorpaa dreves borgerlig Næring, blev ansat til Grundtakst, uanset om slige Grunde vare pasatte Hartkorn i hvorimod længere fraliggende Steder udenfor Toldlinien hvis Beboere kun drive Avlsbrug, ei inddrages under Grundtakst.

Offentlige Grunde, hvad enten de tilhørte Staten eller Kommunen undtages fra Grundtakst, saafremt de vare til offentlige Brug, men i modsat Fald blive de ansatte.

Side i grundtastmatriklen i halv størrelse (ca. 1:1000). Matr. nr. 4 er identisk med nuværende matr. nr. 8, Storegade 13, altså ejendommen, som vi kalder Niels Ebbesens hus. Man kan se den oprindelige bebyggelse med stalde og magasiner omkring gårdsrummet, og man kan af påtegningen se, at den bageste del af gården og en »tagdrypsret« er solgt til ejeren af naboejendommen.

På grundlag af det foreliggende materiale har det været muligt for mig så nogenlunde at finde frem til den klassificeringsform, som er anvendt.

Man har sat grundene ved de enkelte gader i samme klasse. Nogle steder er gaderne dog i flere klasser, f. eks. Vestergrave, hvor grundene fra Storegade til Apotekerstræde er i klasse 2, medens grundene herfra mod vest er i klasse 3. Alle dybe grunde er igen delt i flere klasser, f. eks. »Bojes Gaard« i Brødregade har en facadegrund i klasse 2 og resten i klasse 4. Arealet omkring Burschesgade er endnu ikke udstykket og er ansat til klasse 6, den samme klasse, Slyngborggaardens have og Bursches have (nu bryggeriet Thor) m. v. er ansat i.

Der var engang, da en rigsdaler var det samme som 2 kr.

Lad os med det som udgangspunkt prøve at finde frem til de værdier, der blev ansat ved denne vurdering:

1. klasse 1 m² ansat til 2,50 kr.
2. klasse 1 m² ansat til 1,67 kr.
3. klasse 1 m² ansat til 1,25 kr.
4. klasse 1 m² ansat til 0,84 kr.
5. klasse 1 m² ansat til 0,50 kr.
6. klasse 1 m² ansat til 0,42 kr.
7. klasse 1 m² ansat til 0,25 kr.

Da det giver os noget begreb om datidens vurdering af byens grunde, skal jeg nedenfor anføre de klasser, som facadegrundene ved de enkelte gader blev ansat i.

Kl. 1: Søndergade, Storegade, Middelgade, Torvegade, Nørregade og Kirkestræde (Kirkegade).

Kl. 2: Lille Torv, Adelgade, Rådhusstræde(!), Slotsgade, Vestergrave(!), Houmeden og Brødregade (fra Storegade til Dytmærskens).

Kl. 3: Vestergade, Store Voldgade, Østre og Vestre Kirkestræde, Skolestræde, den vestlige del af Vestergrave.

Kl. 4: Ved Havnen, Trangstræde, Tørvebryggen, Frederiksplads, Stakkels eller Ladegaardsgaden, Provstegade.

Kl. 5: Nordregrave, Fabrikstræde, von Hattens Stræde, Carolinegade, Staldgårdsgade.

Kl. 6: Vinkelstræde, Hans Bays Gaard, Kirkegaardsstræde (Sct. Laurentii Gade), Schousgade, Markedsgade, Sandgade og Burschesgade.

Kl. 7: Thinghusbakken, Bursches Have (bryggeriet Thor).

Flere af gaderne er udstykket efter udarbejdelsen af grundtaksten, men er altså ansat til de nævnte klasser.

Selve udregningen af grundtaksten kan jeg bedst klargøre ved et eksempel:

Matr. nr. 1, købmand Jacob Schou:

1825 k.alen 1. kl. á 50/100 rdl. = 912¹/₂ rdl.

1430 k.alen 4. kl. á 16²/₃/100 rdl. = 238¹/₃ rdl.

Sum 1150⁵/₆ rdl.

Hertil lægges 10 pct. af brandassurancesummen eller 1799 rdl.

I alt 2949⁵/₆ rdl.

hvorefter grundtaksten blev 10 pct. af denne sum eller 29¹/₂ rdl.
idet brøken blev rundet af i hele kvarte.

Tallene stammer fra en beregning for samtlige ejendomme i 1848, altså den beregning, der har ligget til grund for udskiftningen af byens fællesjord. Grundtakstens samlede sum udgjorde 4020¹/₄, hvilket altså vil sige, at købmand Schou ved udskiftningen har haft et krav på ca. 0,7 pct. af byens fællesjord.

I vedtægten står endvidere anført, at »Grundenes ældre Matr. Nr. bleve ved denne Lejlighed forandrede for at undgaa en Del Litera og hist og her opnaa en bedre Orden i Nummerfølgen«. Det er nu et mildt udtryk for den omnummerering, som fandt sted. Kun numrene 1–9 er sammenfaldende i den gamle og den nye matrikel. De øvrige ca. 800 numre er alle ændrede.

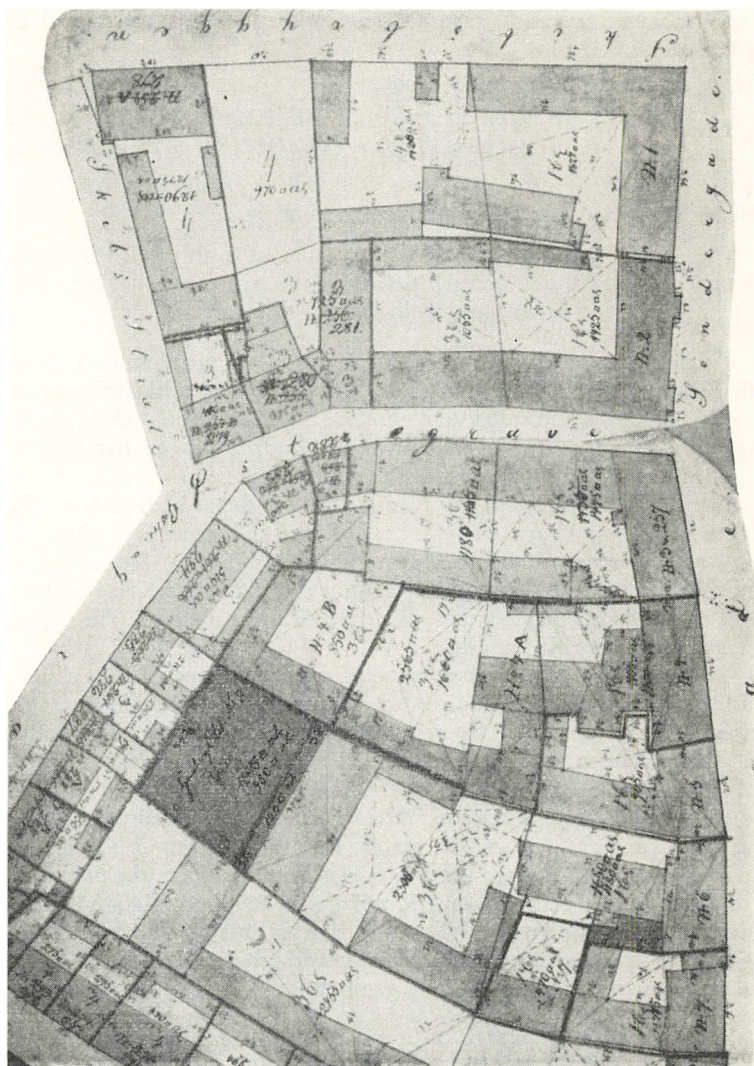
Vedtægten indeholder bestemmelse om denne matrikels vedligeholdelse. Udstykningen skulle foretages af en af kommissionen autoriseret mand. Alle forandringer i brandassurancen skulle indberettes til kommissionen, og intet skøde måtte tinglyses, medmindre »det er påtegnet Samtykke fra Matr.kommissionen«.

Det var vedtægtens hovedpunkter. Tørslew blev »Stadsconduktør« og har udarbejdet den smukke matrikel og senere ført den ajour.

På protokollens første side findes det smukt udførte titelblad, der fortæller, at det er »Maticuls-Protokol for Randers Kiøbstad indeholdene Grundene no. 1 til 313 inclusive, gl. Matr.nr.« På bladet er tegnet en smuk transversalmålestok for forholdet 1:500.

Protokollen er ordnet efter de gamle numre, men de nye numre er anført på de enkelte blade. Slår vi op på det første blad, finder vi foroven påskriften »Søndergade. Gl. Matr.no. 1, nyt Matr.no. 1.«

På bladets midte er selve grunden tegnet med bygninger, der er skygget med gråt langs husenes højre og nederste side. Husene er i øvrigt smukt farvelagte med carminrødt, gårdspladser med terre-sienna og havejord med en grøn farve. Der er ikke angivet udvisere

Konceptkortet til grundtaksatriklen i halv størrelse (1:1000). Området øst for Storegade og Søndergade. Man ser de store købmandsgårde, nr. 1, 2, 3, 4 og 6 fra hovedgaden og helt ud til de små grunde ved Østergrave.

eller numre på tilgrænsende ejendomme, men derimod er de tilgrænsende gaders navne anført. Endelig er den førnævnte klasseinddeling indtegnet med rødt og angivet med røde tal, f. eks. 3. Cl.

Under tegningen er ejendommens areal anført i de klasser, som ejendommen er opdelt i. Ved senere udstykninger findes der en påtegning f. eks. for matr. nr. 6:

»Den paa Tegningen med Bogstavet A betegnede Grund, hvis Grænser ere anlagte med bruun Skygge, er afhændet herfra og nu forenet med Grunden Matr. Nr. 7. Den saaledes afhændede Grund udgjør 470 kv.alen, hvorefter bliver tilbage for Matr. Nr. 6

I 1.ste Classe	1180 kv.alen
I 3.die Classe	2300 kv.alen
I 4.de Classe	1070 kv.alen
	<hr/>
	4550 kv.alen

Opmaalt efter vedkommendes Paavisning den 19. April 1847.

Tørslew.

Hvis en ejendom blev totalt ombygget, blev der udfærdiget et helt nyt grundrids på bladets bagside.

Den anden af de tykke protokoller indeholder grundene matr. nr. 314 til 642 samt en del grunde uden gammelt matr. nr.

På protokollens sidste side står anført:

De i denne Protokol indtegnede Grunde ere i Løbet af Aarene 1842 & 43 opmaalte, Grundtegninger derefter udførte, enhver Grund efter Classification beregnet og Sammes Kvadratindhold vedføjet af H. F. B. Tørslew, Landmaaler.

At foranførte paa Grundtegningerne antydede Classification er sket efter Bestemmelse af undertegnede, i Anledning af ny Matriculering af Randers Kiøbstads Grunde nedsatte Commission, attesteres.

Randers den 15. December 1843.

Koefoed. Krogsgaard. J. Klein. Chr. Jensen. Tørslew.

Da der kom nye ejendomme til under bygrundene, måtte der supplementbind til. Den første af de to tynde protokoller, Tillæg 1, indeholder nyt matr. nr. 698A til matr. nr. 794 (slut i juli 1862) og den anden protokol indeholder matr. nr. 795 til 806. Det er bl. a. Schousgade-kvarterets udstykninger, der giver den store tilvækst inden for bygrundene.

Denne matrikels formål var at danne grundlag for grundtaksten, og

vedtægten indeholdt bestemmelser om ajourføring af grundtaksten. Vi er i besiddelse af en hel række udskrifter af matrikuleringskommissionens forhandlingsprotokol fra årene 1845 til 1863, og jeg citerer udskriften fra 1863:

»Aar 1863 den 17. Januar holdt Matriculeringscommissionen Møde for at ordne Grundtaxten pro 1863 i henhold til den fra Byskriveren modtagne Fortegnelse over de i afvigte Aar foregaaede Forandringer med Brandforsikringerne, saavel som de i samme Aar forefaldende Udstykninger af grundtaxtpligtige Grunde og Opmaalinger af nye Grunde, der skulde inddrages under Grundtaxt, hvilke alle ere udførte af Commissionens Medlem, Raadmand Tørslew, som Landmaaler.

Grundtaxten for følgende Matr. No bliver derefter at beregne saaledes . . .«

Den vigtigste bestemmelse i vedtægten er vel nok den, at intet skøde på nogen grund måtte antages til tinglysning, før der var givet samtykke af matrikuleringskommissionen. Såfremt ejer og køber erklærede, at den solgte ejendoms grænser ikke var forandrede siden sidste opmåling, afgav kommissionen den ønskede attest. Var der sket udstykning, skulle Tørslew måle op og foretage den nødvendige fordeling. I flere tilfælde foretoges opmålingen af en landinspektør, og Tørslev foretog da fordelingen af arealet i de forskellige klasser.

Bestemmelsen om udstykning inden tinglysning af skøder gentages senere, da indenrigsministeriet og senere landbrugsministeriet overtog matrikuleringskommissionens opgave.

Kortværket fortæller en masse om byens ejendomme, om gaderne på daværende tidspunkt m. v., men det vil føre alt for vidt at gå i detaljer. Vi finder arealet omkring Burschesgade som en stor ejendom, og vi kan nøje følge udstykningen af denne ejendom omkring »Gaden uden Navn«. Og sådan kan vi blive ved. Jeg kan kun henvisse interesserede til at studere det smukke kortværk.

Som nævnt har vi også konceptkortene til opmålingerne. Tørslew har formentlig foretaget opmålingen, og det ser ud til, at hver karré er opmålt for sig selv ved en slags linietriangulation. På enkelte af planerne kan vi endda finde de målelinier, som er anvendt i gaderne. Hvert hus er opmålt og dimensionerne indskrevet på kortet. Hver gårdsplads er opmålt med mange skrålignier, der har gjort det muligt at konstruere ejendommene ind i karreerne. Den enkelte karré giver et nøjagtigt billede, men alligevel er opmålingerne ikke så nøjagtige, at det er muligt at samle karrékortene til et kort. Kortene tåler trods alt ikke at sammenlignes med de i 1874 af landinspektør Hald fremstillede kort over Randers købstads bygrunde.

De i denne Protocol indlegede Grunde, ere i
Løbet af Aarene 1842, 43 og maatte Grundtegnin-
gerne derefter udførte, enhver Grund efter Classifica-
tion beregnet og Sammes Quadratinthold udføret
af H. F. B. Fønstow Landmaaler.

Ad foranstaaende ved Grundtegningens udførelse Classifica-
tion, er først opført Registreringen af iindkommande, den
Ladning af en Matrícularius af Randers Løb/hedes Gode-
de herudfra / Rømmingens, af H. F. B. Fønstow.

Randers den 15de December 1843.

H. Koefod. Højgaard. Høsten. C. J. Jørgensen.

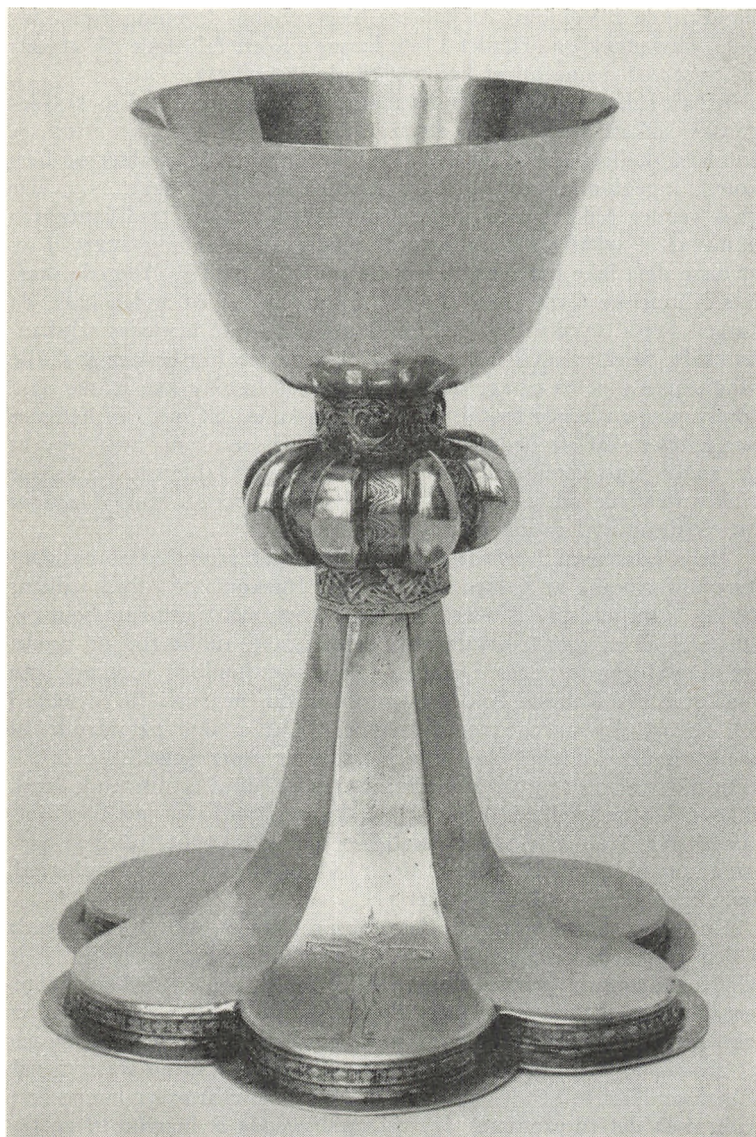
Sidste side i grundtaksmatriklen.

Om Albæk kirkes alterkalk

AF MUSEUMSINSPEKTØR, MAG. ART. ERIK SKOV

For nylig fik Nationalmuseet forevist en alterkalk hjemmehørende i Albæk kirke ved Randers. En mindre reparation var påkrævet, og da den samvittighedsfulde sølvsmed, Bent Exner, Hald, til hvem den var indleveret, fandt kalken interessant og derfor ikke ville foretage noget indgreb, som kunne tænkes at medføre en forringelse af kalkens værdi som historisk kunstværk, ønskede han at rådføre sig med museet om fremgangsmåden. Der er god grund til taknemmelighed over, at kalken var kommet i så gode hænder; thi en nærmere undersøgelse efterlod ingen tvivl om, at der var tale om et meget værdifuldt stykke.

For en flygtig betragtning kunne kalken, der er af forgyldt sølv, vel nok tage sig ud som et ganske vist lidt særpræget renaissancearbejde. Denne opfattelse støttes først og fremmest af den sekskantede fod, der forneden løber ud i seks halvrunde tunger, hvis lodrette standkant er ornamenteret med det på renaissancetidens alterkalke meget almindelige rudemønster – dog med den lille variation, at de to eller tre små lodrette stave, som normalt adskiller rudefigurerne, her erstattes af et netværk mindende om et murstensforbandt på højkant. Til fodens udsmykning hører endelig et hastigt graveret lille krucifiks på oversiden af en af tungerne. Om den nøjagtige datering får man antagelig besked af en indskrift på fodens underside, hvor der med store versaler er graveret: »DENNE KALCK HØRER TIL ALBECK KIERCK 1652«. I betragtning af renaissancepræget kan dateringen forekomme noget sen, men dog langt fra usandsynlig, og for dens gyldighed taler et indslået stempel, som fortæller, at foden er udført af den københavnske sølvsmed Jørgen Jørgensen Prytz, som vides at have virket i tidsrummet 1630–54. Jørgen Prytz' navn er i forvejen ikke ukendt på Randers-egnen, idet hans mestermærke også findes på en alterkalk med tilhørende disk i slotskapellet på Clausholm. Dette sæt har Otte Marsvin og fru Mette Brahe i 1638 skænket til »Clausholm kirke«, hvilket muligvis skal forstås som

Albæk kirkes alterkalk (Foto udlånt af Nationalmuseet)

sognekirken i Voldum. At kalkens bæger bærer dronning Anna Sophies navnetræk og årstallet 1733, kunne i hvert fald tyde på, at sættet først ved denne tid er kommet til slotskapellet¹).

Albæk-kalkens bæger, der harmonerer smukt med foden, skyldes ganske sikkert også Jørgen Prytz; i det mindste kan det efter sin form vanskeligt være af senere dato. Så vidt er kalkens alder og herkomst ingenlunde problematisk. Anderledes stiller sagen sig, når man vender blikket mod kalkens mellemstykke, der traditionen tro består af et »skaft« med tilhørende »knop«. Det er ikke svært at se, at disse dele ikke har meget med det øvrige at skaffe. Allerede skaftets cylindriske form viser, at det må stamme fra en anden kalk, da Jørgen Prytz' sekskantede fod ubetinget kræver et ligeledes sekskantet skaft. Sandsynligvis har det voldt sølvsmeden lidt besvær at skulle sammenpasse de to umage dele, og opgavens løsning kan måske også forekomme en kende brutal, idet han ganske enkelt med sin hammer har lempet skaftets nederste del efter fodens sekskant. Som type er det runde skaft karakteristisk for den ældre middelalders kalke; senere findes det side om side med det polygonale, som i senmiddelalder og renaissancetid er det absolut fremherskende.

Mens tendensen i middelalderen stedse går i retning af en slankere udformning af kalken som helhed, forekommer Albæk-kalkens trinde, i forhold til sit tværmål ganske korte skaft naturligt som bestanddel af en romansk kalk med dennes lave, runde fod og brede, halvkugleformede bæger. Dette modsiges ingenlunde af knoppen, som med sine otte lodrette bukler eller ribber kan henføres til en både i 13. og 14. århundrede velkendt type²). Det er dog påfaldende, at mens ribberne i langt de fleste tilfælde er skarprykkede og ofte i tværsnit nærmer sig trekløverform, findes disse gotiserende træk ikke på Albæk-kalken, hvis ribber skiftevis har flad og blødt afrundet ryg. Helt tilsvarende paralleller har ikke kunnet påvises; nærmest kommer på dansk grund kalken i Øsløs kirke, Vester Hanherred, hvis knop dateres til 1200-tallet³).

Det væsentligste bidrag til dateringsproblemets løsning er at finde i den graverede ornamentik, som smykker både skaft og knop. I de glatte mellemrum mellem knoppens ribber veksler et prikket bølgeornament med trekantede palmetblade, og på skaftets øverste del er graveret en bølgende bladranke, mens en frise af trekantblade danner et zig-zag mønster på det nederste skaftled. Dette er en fra romansk kunst særdeles velkendt ornamentik. At nævne eksempler kunne føre vidt, men det forekommer dog ret nærliggende at henvise til en berømt gruppe metalarbejder, de prægtige gyldne altre, hvor såvel

bølgeranken – i talrige variationer – som skaftets karakteristiske trekantblad hyppigt har fundet anvendelse⁴).

Det vil på dette grundlag næppe være uforsigtigt at tidsfæste alterkalkens skaft og knop til første halvdel af 1200-tallet, hvilket vil sige, at kalken for disse deles vedkommende kan regnes blandt de allerældste ibrugværende alterkalke i Danmark. Forudsat at det er Albæk kirkes egen gamle kalk, som i 1600-tallet er fundet værdig til delvis genanvendelse – og herom kan der næppe med rimelighed rejses tvivl – kunne man måske endda vove at forestille sig, at det er en rest af kirkens oprindelige alterkalk, som den dag i dag tjener menigheden.

Større arbejder ved Randers amts kirker 1963-64

VED PROVSTERNE RIISAGER, EXNER OG ASMUND

Støvring og Galten Herreders Provsti

Gimming kirke. Efteråret 1963 genåbnedes Gimming kirke efter en stor hovedstandsættelse, udarbejdet og ledet af arkitekt Edvard Thomsen, Randers. Samlet udgift: 87.652,04 kr.

Omstøbning af blytag og nyt varmluftsanlæg; anlægget installeret på kirkeloftet. Nyt gulv under stolestaderne.

For nogle år siden var altertavlen restaureret; nu restaureredes prædikestolen, der vist nok har været en lektoriestol. Lydhimlen, der fandtes på kirkeloftet i »1000 stykker«, samledes og ophængtes over stolen, der anbragtes direkte mod triumfvæggen imod syd, idet en opgang udhuggedes i triumfvæggen; denne væg er genopført fra ny ved kirkens restaurering omkring århundredskiftet. Arbejdet udførtes af kirkemaler Einar V. Jensen, Køge, og stolen fremtræder nu som én af de meget smukke prædikestole på Randers-egnen.

Desuden maledes stoleværket, og belysningen omordnedes, bl. a. ved anskaffelse af enkelte nye lamper. Nyt gulv under stolene.

Harridslev kirke. På grund af stærke svampangreb erstattedes trægulvet under stolestaderne af gulv af gule mursten, svarende til midtergangens gule klinker. Februar 1963. Ca. 8500 kr.

Nr. Borup kirke overgik til selveje 1. januar 1964 efter at have været »ejet« af sognets hartkornsejere fra begyndelsen af det 19. århundrede.

Mellerup kirke genåbnedes 4. oktober 1964 efter en hovedstandsættelse, planlagt og ledet af arkitekterne Buhl og Klithøj, Randers (arkitekt Ferdinandsen). Udgifterne 130.000–140.000 kr.

Nyt varmluftsanlæg installeret: Kedel og blæser anbragt i rum bag ligkapellet. Loftet fornyet, således at de bærende bjælker er synlige. Selve loftsbrædderne står i lyst træ, bjælkerne er malet lyst blå.

Altertavle og prædikestol restaureredes og nymaledes, ligesom det romanske korbuekrucifiks af kirkemaleren Ernst Trier, Vallekilde, der også ansatte kirkens øvrige farver. Foran alterbordet hængtes et klæde af dybrødt fløjls; alterskranken nymaledes, og knæskamlen blev betrukket med mørkegrønt stof. Krucifikset ophængtes på sin gamle plads over korbuen.

Nyt gulv af gule mursten i midtergangen, af træ under stolestaderne, hvorimod de gamle sten bevaredes i koret foran alterskranken, ligesom det gamle, hvidskurede gulv bag denne.

De defekte, blyindfattede vinduer i kor og i skibets nordside erstattedes af trævinduer, svarende til eksisterende vinduer mod syd. På prøve er vestvinduet i vestgavlen, der forsynedes med en skalmur, blændet.

Døbefonten flyttedes fra korbuen til kirkens vestvæg; på prøve i mindst ét år.

Nyt orgel fra Starup og Søn, Kongens Lyngby.

De moderne lysekroner i barokstil erstattedes af lampetter.

Våbenhuset istandsattes i lighed med kirken.

Haslund kirke genåbnedes efter en meget langvarig restaurering 26. april 1964. Arbejdet planlagt og udført af arkitekterne Inger og Johannes Exner, København. Når arbejdet trak så længe ud, skyldes det dels, at hvælvingerne var så defekte, at først langvarige målinger vedr. bevægelserne i murværket måtte foretages, og dernæst afstivning ved stålband m. v., dels at der på hvælvingsbuerne fandtes to indskriftet fra middelalderens slutning, og at disse måtte restaureres ved Egmont Lind, Odense. Samlet udgift omkring 160.000 kr.

Foruden istandsættelse af hvælv og vægge istandsattes og »møbleredes« våbenhuset. Der installeredes varmluftsanlæg; varmekøret anbragt på våbenhusloftet.

Inventaret istandsattes, og for stoleværkets og panelets vedkommende nymaledes ved kirkemaler Kristiansen, Silkeborg, som også istandsatte epitafiet. På alterbordet var ved istandsættelsen i 1948 anbragt kirkens kongekrucifiks; dette fjernedes atter og ophængtes på sin gamle plads. Det i 1948 opførte kampestens-kvader-alterbord står nu uden tavle eller lign. og hæver sig smukt i korrumbet.

★

For øjeblikket er *Ølst kirke* lukket, idet der skal installeres nyt varmluftsanlæg i stedet for den gamle tromlekakkelovn, og ligeledes *Habbjerg kirke*, der skal gennemgå en hovedistandsættelse.

Nørhald med flere Herreders Provsti

Dalbyover kirke. Arbejdet er tilendebragt. Elektrisk varmeanlæg har afløst den gamle kalorifere. Nye blyindfattede ruder er indsat. Gulvet foran orglet er blevet fornyet. Endvidere er kirkebænkene forsynet med hynder, og den ydre våbenhusdør er blevet erstattet med en ny. Udgifterne har beløbet sig til ca. 50.000 kr. Arkitekt: Edvard Thomsen, Randers.

Udbyneder kirke. Arbejdet er i gang. Alle forvitrede, dårlige sten i ydermurene udskiftes, og nye vinduer indsættes i kor, skib og tårn, blyindfattede og i oprindelig størrelse. Korets nordvindue lukkes af belyningsmæssige grunde. På korets sydvæg, triumfvæggen, samt ved opgangen til prædikestolen afhugges det glittede senere tilkomne pudslag. Træværket restaureres og omstufferes. Ligeledes repareres støleværket, omstufferes og forsynes med hynder. Pillen, som prædikestolen hviler på, afstives. Udgifterne anslået til ca. 140.000 kr. Arkitekter: Rolf Graae, København, og Edvard Thomsen, Randers.

Kousted kirke og kirkelade. Projektet er godkendt og står foran igangsættelse. I kirken skal der installeres nyt varmeanlæg med varmegiveren anbragt i kirkeladen, der stammer fra middelalderen og nu er fredet i klasse B. Kirkeladen vil blive gennemrestaureret på tag og fag, og desuden vil der i laden blive indrettet præsteværelse, ligrum, toiletter og redskabsrum. Udgifterne er anslået til ca. 80.000 kr. Arkitekter: Inger og Johannes Exner, København.

Hald kirke. Projektet er indsendt til godkendelse. Blytaget vil blive delvis omstøbt. Nyt varmeanlæg installeres med varmegiver i toiletbygningen, gulvene skal fornyes og kirkebænkene belægges med hynder. Udgiften er anslået til ca. 150.000 kr. Arkitekt: Edvard Thomsen, Randers.

Kastbjerg kirke: Projekt er udarbejdet og skal indsendes til godkendelse. Den yvendige kvaderstensmur skal delvis omsættes, da der er konstateret tydeligt skred i denne. Nyt varmekværk skal installeres og gulvet fornyes. Orglet vil blive restaureret, og det samme gælder kirkens epitafier, bl. a. det meget skønne epitafium af herremanden Jacob Høeg til Trudsholm og hans hustru. Endvidere skal tagværket delvis fornyes. Anslået udgift ca. 200.000 kr. Arkitekter: Inger og Johannes Exner, København.

Vindblæs kirke: Projekt er udarbejdet og skal indsendes til godkendelse. Varmekværket udskiftes med nyt. Orglet vil blive hoved-

restaureret eller erstattet med et nyt, gulvene omlægges, og alterpartiet skal delvis ændres. Altertavlen restaureres. Endvidere står tagværket foran delvis fornyelse. Udgiften anslået til ca. 150.000 kr. Arkitekter: Inger og Johannes Exner, København.

Rougsø og Sønderhald Herreders Provsti

I løbet af året 1964 genåbnes ikke mindre end fire af provstiets middelalderkirker efter afsluttet hovedistandsættelse. Det drejer sig om Holbæk, Hørning, Marie Magdalene og Lime. Desuden er den ændrede korindretning i Essenbæk kirke (fra ca. 1870) gennemført i dette år, jfr. årbogen 1963.

Man fremhæver kun nødigt den ene af de fire kirker fremfor den anden. Og efter sit ydre fortjener *Hørning* kirke i hvert fald ikke at nævnes først; men den er dog den af alle egnens kirker, der tiltrækker sig størst opmærksomhed. I de foregående bind af årbogen har den meget langvarige hovedistandsættelse været sparsomt omtalt – her burde skrives side op og side ned om dette særsyn blandt danske landsbykirker. Men jeg giver afkald derpå, fordi Den Hørningske Stiftelse har skænket et beløb til udarbejdelse og udgivelse af en samlet beskrivelse af kirken. Historisk Samfunds medlemmer har både under arbejdet og nu efter dets afslutning i stort tal aflagt besøg i kirken under kyndig ledelse, og alle interesserede vil nok, når beskrivelsen foreligger, sikre sig et eksemplar. Kun dette skal siges: Arkitekterne Rolf Graae og Edv. Thomsen har skilt sig mesterligt fra den meget krævende opgave. Billedhugger Vitus Nielsen har på fremragende måde istandsat de kostelige skulpturer, som kirken rummer. Og kirkemaler Einar V. Jensen har lige så storartet sørget for restaureringen af det pragtfulde inventars bemaling. Berettigelsen af dette glosevalg må enhver søge bekræftet ved selvsyn: i denne temmelig lille kirke er samlet historiske minder og arkæologiske værdier i en hel overdådighed. Og så skal det stå på tryk, at sognets menighedsråd som »bygherre« har sat denne bedrift igennem med beundringsværdigt vidsyn og udholdenhed. Kirkeværgen er Klaus Moltesen, formanden Kr. Juul Christensen.

Holbæk kirke har bygningsteknisk været en meget besværlig opgave for arkitekterne (de ovennævnte). De meget flade hvælvinger truede med sammenstyrtning, og en kostbar forankring af murværket måtte udføres. Store dele af udvendigt murværk måtte omsættes. Den

indvendige istandsættelse har skabt et lyst og festligt kirkerum, hvor man kun savner et til det ædle hele svarende orgel.

Marie Magdalene kirke er med rette berømt for sine kalkmalerier og træskærerarbejder. Det har under kirkens hovedistandsættelse været en hovedsag at konservere disse. Konservator Egmont Lind har nået et glædeligt resultat, og der vil forhåbentlig komme til at foreligge en beskrivelse af kirkens skat af kalkmalerier. Arkitekt Rolf Graae har ledet kirkens istandsættelse.

Lime kirke er, mens dette skrives, endnu under arbejde, men inden jul (1964) bliver den genåbnet. I gammel tid har voldsomme ødelæggelser, bl. a. brand, gjort stor fortræd, og murværksistandsættelsen har været omfattende og vanskelig. En tilsyneladende umulig opgave stod arkitekterne (Graae og Thomsen) og museet overfor med hensyn til prædikestolen: den var forfærdelig mishandlet ved en tidligere ombygning, og som den nu opstilles, er den knapt til at kende, men sikkert historisk betydelig mere korrekt end før – og langt mere smuk og værdig. Kirkens indre er mørkt, men med sit gode inventar (altertavlen istandsat på værksted i Køge hos E. V. Jensen) og med sine fine dimensioner er Lime kirke en meget fin og seværdig bygning.

Nu venter vi så på afslutningen af *Gjesing* kirkes istandsættelse. Derom kan forhåbentlig fortælles i næste årbog. Og så kan vi her i provstiet, efter at mere end tyve kirker er blevet hovedistandsat i løbet af mindre end 25 år, tænke på at begynde forfra. Det hele begyndte så småt i 30'erne, og der er fra den tid adskilligt, der nu trænger til at sættes i bedre stand, end det dengang lod sig gøre.

Fra museer og arkiver

Kulturhistorisk Museum, Randers

I det forløbne år har Kulturhistorisk Museums arbejde i høj grad været præget af – og tildels også hæmmet af – den nødvendige udflytning fra den gamle museumsbygning i Fischersgade. Vintermånederne gik således næsten udelukkende med inventering og nedpakning af samlingerne, og først i den sidste uge af april kunne det sidste flyttelæs køres ud. Museets samlinger er nu magasinerede på tre lofter i Bojes Pakhus på De Danske Spritfabrikker. Desværre tillader hverken økonomien eller pladsforholdene, at der her kan holdes publikumsudstilling – denne side af museets arbejde bliver derfor stærkt indskrænket de næste år, indtil den nye museums- og biblioteksbygning står færdig. Til gengæld er der ved stor imødekommenhed fra Randers kommune skabt gode muligheder for fortsættelse af museets mange andre arbejdsopgaver. Der er således indrettet både værksted og kontorrum for museet på Bojes Pakhus, og selv om forholdene ikke er de helt ideelle, er de trods alt bedre end dem, museet flyttede fra.

Det må beklageligvis siges, at ikke alle genstande i museets samlinger er i samme gode bevaringsstand – svingende temperatur- og fugtighedsforhold samt for overfyldte magasinrum i det gamle museum har haft en ret hård indvirken på adskillige sager, og der forestår således et stort konserveringsarbejde i tiden fremover. Museens opgave er jo ikke blot at indsamle og gemme ting, men i lige så høj grad at kunne bevare de indkomne sager. Dette turde være så indlysende, at det ikke burde være nødvendigt at sige det, ikke desto mindre er vedligeholdelses- og konserveringsproblemerne efterhånden noget, der volder adskilligt hovedbrud for mange museer. For Kulturhistorisk Museums vedkommende forsøger vi nu at overkomme så meget som muligt selv, men visse sager kræver specialistbehandling, og vi har derfor søgt kontakt med specialister indenfor hver enkelt gren af konserveringsarbejdet for at få disse særlige sager ordnet – dette sidste forudsætter dog, at de fornødne midler kan skaffes til veje.

At samle, bevare og udstille genstande er dog kun groft sagt, hvad et museum bør tage sig af. Skal museet bestå af andet end rækker af forskellige enkeltgenstande, må man vide mere om de enkelte ting, end det man direkte kan se – om tingene synes grimme, kønne, morsomme eller kedelige er i denne forbindelse ikke nok. Vore forfædres efterladenskaber, som vi møder dem i museerne, er jo håndgribelige udtryk for den kulturudvikling, der har gået forud for vor egen tid, og uanset om disse efterladenskaber er tusinde, hundrede eller halvtreds år gamle, kan man ikke nøjes med en æstetisk vurdering af dem, dersom det er kendskabet til udviklingens forløb, man vil uddybe.

Med baggrund i Kulturhistorisk Museums anerkendelse som landsdelsmuseum for Randers amt fra 1. april i år ses museets opgave i endnu højere grad end før at være arbejdet med at undersøge og fremhæve landsdelens særpræg gennem de forskellige perioder af vor historie. Målet er således ikke at fremtræde som et lille nationalmuseum, men på national baggrund at få områdets særlige og lokale træk fremhævet. Dette mål skabes ikke af sig selv, det bliver nødvendigt at foretage en nøje gennemgang af det materiale, museerne indenfor området har i sine samlinger, og hvad der eventuelt i særlig grad bør søges suppleret. De arkiver, der på denne måde efterhånden bygges op, vil selvfølgelig også kunne benyttes af andre interesserede, f. eks. dem, der arbejder med lokalhistoriske problemer indenfor det fælles arbejdsområde i amtet. Til orientering kan her oplyses, at Kulturhistorisk Museum nu snart har en komplet afskrivning af Nationalmuseets 1. afdelings sognebeskrivelse for Randers amt og nærliggende sogne i Viborg amt. Foreløbig dækker denne afskrivning kun de forhistoriske mindesmærker, men det er vort håb efterhånden også at få tilsvarende afskrifter vedrørende middelalder og nyere tid frem. Sideløbende med denne afskrift af Nationalmuseets arkiver vedrørende Randers amt har vi selv påbegyndt et genstandskartotek over (foreløbig) genstande i Kulturhistorisk Museums egne samlinger, dette suppleret med fotoarkiv. Det ville være meget ønskeligt at råde over fotografisk materiale også vedrørende de faste mindesmærker indenfor området, men dette er foreløbig en uoverkommelig opgave for museet. Interesserede er dog meget velkomne til at hjælpe med denne indsamling – om arbejdet startes udenfor museet eller af museet, er i denne forbindelse ligegyldigt, det er resultatet, der tæller.

»Museet i pakkasser« har, som det fremgår, nok af indendørsopgaver, så selv om den udadvendte aktivitet i form af publikumsudstillinger for en tid må ophøre, går museets virksomhed ikke i stå af den grund.

Udsnit af udgravningsfeltet ved Nr. Borup. T.b. i baggrunden ses den første grav nedsat i den delvis tomte grøft. T.b. i forgrunden rester af nok en grav af samme type, og midt i forgrunden skimtes et par sten, der viste sig at dække over en dybt nedgravet, stenomsat urne fra bronzealderen. Yderst i højre side et par af stenene i randstenskæden. Øverst t.v. ses rester af den centrale stenlægning, og uden om denne stenene, der fylder den indre grøft. Den næste række af indre sten synes at have ligget op ad foden af en høj, der har dækket det indre anlæg. Endelig ses i venstre side i den nederste del af billedet den endnu stenfylde del af den ydre grøft.

Arbejdet i marken, besigtigelser og udgravninger, kunne på grund af museets flytning i år ikke komme igang før omkring 1. maj. Undersøgelserne blev da genoptaget på gårdejer Fiskers mark ved Nørre Borup. Sent sidste efterår blev der her fundet en stensat grav fra romersk jernalder med rigt udstyr af keramik. Under de fortsatte undersøgelser, der stadig pågår, viste det sig, at den førnævnte grav blot var en af mange. Indtil nu er ca. 35 større og mindre grave fra forskellige afsnit af yngre bronzealder og ældre jernalder undersøgt. De er alle anlagt i et stort system af stensatte kredse og stenfylde cirkelformede grøfter. Anlæggets udstrækning har krævet langt mere arbejde end først beregnet og har ligeledes helt slået benene væk under de løfter, museet indtil flere gange har givet gårdejer Fisker om arbejds varighed. En udgravning er i alle tilfælde til en vis gene for

Kjellerup-runestenen og dens finder

grundejeren, og når en undersøgelse trækker i langdrag – som denne ved Nørre Borup – er ulemperne ikke mindre. Museet er derfor i stor taknemlighedsgæld til gårdejer Fisker, som stadig finder sig i os.

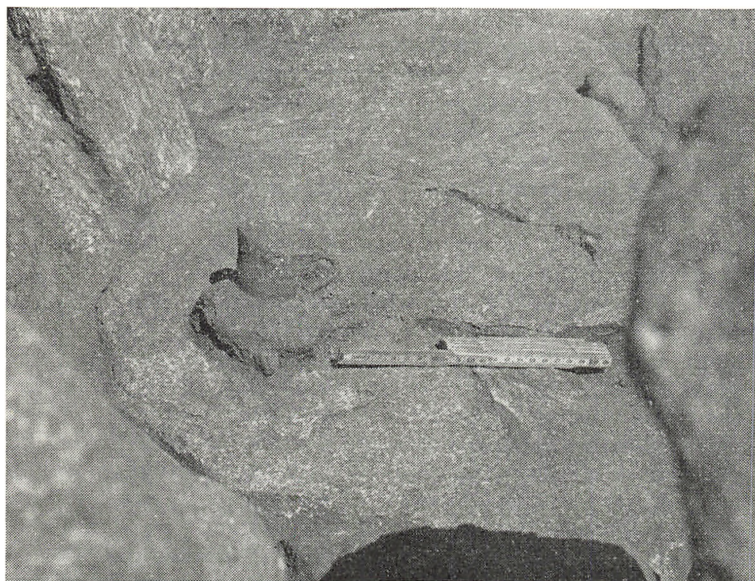
For et museum med begrænset arbejdskraft er langvarige undersøgelser af denne art – hvor interessante de end er – også til ulempe, idet flere mindre undersøgelser, der var planlagte denne sommer, har måttet udsættes til senere tidspunkter. En af de mange opgaver, dette er gået ud over, er en eftergravning på fundstedet for Kjellerup-runestenen. Denne runesten blev fundet ved pløjning på Kjellerup Hovedgård sidste vinter. Meddelelsen om fundet blev straks givet videre til Nationalmuseets runologer, der stadig arbejder med tolkning af indskriften. Omkring det sted, hvor runestenen fandtes, er der iagttaget murbrokker, og det er muligt, man her kan lokalisere det kapel ved Kjellerup, som Aage Sørensen har fundet efterretninger om. Forhåbentlig vil en sådan undersøgelse kunne foretages næste sommer.

På gårdejer Kaspersens mark ved Skjellerup er der igen i sommer foretaget udgravninger. De københavnske amatørarkæologer J. Skikild og H. Pedersen stillede igen deres arbejdskraft til rådighed for Kulturhistorisk Museum i deres ferie, og undersøgelserne på boplad-

sen fra romersk jernalder blev fortsat. Det rige materiale af keramik blev stærkt forøget ved sommerens udgravning, og desuden blev et stampet lergulv med bl. a. en fin arneplads af ler fundet.

Den overpløjede høj på samme mark, hvori der blev foretaget en mindre prøvegravning sidste sommer, undersøgtes videre i år af stud. mag. H. Brinch Madsen, København. En fint opbygget stengrav af ældre bronzealdertype fandtes i højens centrum, og som gravudstyr i denne fandtes et lille, meget særpræget lerkar. Karret er 10 cm højt med tragtformet hals, en lille, båndformet hank, 5-kantet bugparti og en lille, cylindrisk fod. Denne lerkartype var hidtil ukendt i danske fund, og foreløbige undersøgelser synes at vise, at stykket må ses som import fra Mellemeuropa, uden at det dog er muligt at afgøre, om det er lerkarret i sig selv eller det eventuelle indhold – som vi ikke kender – der har været genstand for importen.

Med støtte fra Statens almindelige Videnskabsfond er undersøgelserne på Konens Høj, Nybrogård ved Stubbe sø, blevet fortsat i sommer. Arbejdet blev udvidet til et større område af den boplads fra yngre stenalder, der omgiver graven, der undersøgtes med så godt re-

Lerkarret på sin plads i østenden af den smukt brolagte grav ved Skellerup

sultat sidste år, ligesom graven blev færdig udgravet. Bopladsundersøgelserne resulterede i en fin forøgelse af keramik- og flintmateriale, og i forbindelse med graven blev flere detaljer af dennes opbygning iagttaget. I tilknytning til forrige sommers undersøgelser blev trækulprøver fra såvel bopladsen som graven indsendt til kustof 14-datering på Nationalmuseets naturvidenskabelige afdeling. Resultaterne har vi nu modtaget, og de giver de meget glædelige og overraskende oplysninger, at bopladsen ved Konens Høj dateres til ca. 3300 f. Kr. og graven til ca. 2900 f. Kr. Begge dateringer er ældre end nogen tidligere, der er nået for yngre stenalder i Danmark, så alene herved stilles undersøgelserne i en særstilling. Indtil andre resultater foreligger, kan man således også sige, at gårdejer Kajsen på Nybrogård driver landbruget videre på landets ældste gård; – 5200 år må vel også siges at være en pæn alder for dette erhvervs udvikling på samme sted.

Kulturhistorisk Museum har desuden foretaget mindre undersøgelser sammen med Ebeltoft museum (se beretning herfra), og sammen med Nationalmuseets 2. afdeling på bagermester Skovgaards grund ved Fløjstrup ved Alling å. Her var der i foråret fundet forskellige træsager i forbindelse med drænarbejder. Udgravningen viste, at sagerne, især hjul og forarbejder til sådanne, sandsynligvis er nedlagt på sumpet grund som underlag for et vadested.

Foruden udgravningsarbejdet har inspektør Stürup efter modtagne meddelelser i årets løb foretaget en række besigtigelser i distriktet. Flere af disse besigtigelser gav grund til, at videre undersøgelser burde foretages de respektive steder, og det, der ikke kunne nås i år, vil man prøve at få klaret i løbet af næste forår og sommer. Museet beklager meget ikke at være i stand til at foretage de fornødne undersøgelser, efterhånden som meddelelserne indløber, men arbejdskraften er begrænset, og skal arbejdet foretages på fuldt forsvarlig måde, må visse opgaver desværre vente en tid.

Atter i år er Kulturhistorisk Museums samlinger blevet forøget med værdifulde større og mindre gaver, spændende over genstande med tilknytning til såvel forhistorie som middelalder og nyere tid. Det ville være uretfærdigt at fremhæve enkelte gaver på de andres bekostning – de er alle lige betydningsfulde for museets arbejde. Dog er vi meget glade for supplementerne til samlingen af legetøj, som i år igen er indkommet i anseeligt antal. Legetøj har jo sin store betydning deri, at det ikke blot giver et indblik i børnenes specielle verden, men at en masse genstande også afspejler de voksnes virksomhed – indtil børnene er store nok til at tage del i det almindelige

arbejde, har de kunnet leve sig ind i dette ved hjælp af legetøj, der er miniaturemodeller af de voksnes redskaber. I forbindelse med børns legetøj er museet også interesseret i at få oplysninger om, hvilke fælles lege der har været blandt børnene både i byen og på landet, hvilke lege der har været specielle for piger, og hvilke der især har været drengelige, om der har været lege knyttet til bestemte årstider og dage, f. eks. fastelavn, osv. Samtidig med, at museet naturligvis fremdeles gerne modtager legetøj, vil vi også meget, meget gerne modtage beretninger om, hvad De legede som barn, og ligeledes hvad børn leger i dag. Dette ville i høj grad hjælpe til at udbygge baggrunden for en legetøjsudstilling, som museet planlægger, og desuden vil kendskabet til forskellige lege, som efterhånden går i glemmebogen, kunne bevares.

Selv om Kulturhistorisk Museum ingen udstilling har for tiden, betyder dette ikke, at der er komplet lukket på museet. Interesserede, der måtte ønske at se specielle genstande, som vides at befinde sig i museets samlinger, er naturligvis velkomne til at henvende sig. Dog vil det være en fordel for begge parter, om der gives besked om et sådant besøg et par dage i forvejen, idet mange ting stadig ligger i pakkasser. I øvrigt henvises der til museets udstilling på Helliggårds-huset, der er åben for besøgende, og desuden til de andre museer i distriktet.

Skriftlige henvendelser til Kulturhistorisk Museum bedes adresseret til Postboks 180, Randers.

Museumsassistent Guri Dybsand.

Randers byhistoriske arkiv

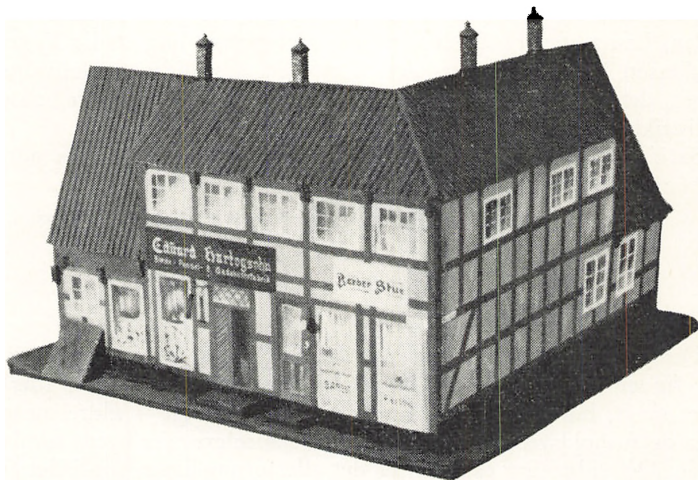
Der er meget at glæde sig over – allerførst de mange mennesker, der finder indom arkivet: Randers-folk og turister, folk, der forsker efter slægt, billedstof og lign., eller bare nysgerrige – ældre mennesker og forholdsvis mange unge, bl. a. skoleelever fra byens tekniske skole. Det sidste er vel noget af det allerfornøjeligste, fordi det fortæller om en ny og meget værdifuld landvinding.

Medens det for år tilbage var sådan, at disse elever opmålte en eller to bestemte bygninger i Randers, er det nu i de senere år ændret derhen, at vi nu ligger med en række udmærkede opmålinger af nu nedrevne og truede gadepartier, samt af endnu stående værdifulde gårde og gadebilleder. Bag initiativet til denne bemærkelsesværdige indsats står flere institutioner, først og fremmest naturligvis Teknisk

skole med arkitekt Richard Larsen i spidsen, dernæst Nationalmuseets 3. afdeling og stadsingeniørens kontor samt selvfølgelig byens museum og nærværende arkiv og endelig fonden til gamle bygningers bevarelse, der vel for tiden fører en stilfærdig tilværelse, men har sine følere ude mange steder. Randers byråd har hidtil bevilget de fornødne pengemidler og vil forhåbentlig fortsætte hermed.

Det kunne være fornøjeligt engang at vise by og omegn, hvordan byen omtrentlig så ud for 200 eller 300 år siden – et morsomt, men meget krævende arbejde, som man først nu gennem de foretagne opmålinger, der stadig fortsætter, ligesom kan begynde at ane en smule lysning over. Og så er det fornøjeligt – gennem arkitekt Larsen at erfare, at eleverne fra teknisk skole med interesse går igang med disse arbejder.

Vi har et par af de gamle Randers-gårde på smuk måde fremstillet i papmaché, og vi har nu fra børstenbinder Alfred Hartogsohn modtaget en sådan model af hjørneejendommen Snaregade-Klostergade

(tidligere Taarnstræde) udført af afdøde skiltemaler Nielsen, Apotekerstræde. Sådanne modeller af gårde ville jo – om vi havde mange flere af dem – være os en stor hjælp, når vi engang giver os i kast med den ovenfor skitserede opgave. Jeg kunne i øvrigt tænke mig, at Randers amtshistoriske arkiv ville være interesseret i, om der fandtes sådanne modeller af gamle gårde ude i amtet.

Mange nyere hvervelser – mange gaver. Når man sidder og læser fortegnelsen igennem, er der så mange, man får lyst til at standse ved, fordi så ét, så et andet har noget morsomt at fortælle om gamle Randers og Randers-borgere. Men jeg må begrænse mig til det aller-væsentligste: dokumenter, fotografier m. m. fra pastor Bjørnbaks dødsbo og fra kontorist Niels Kondrups dødsbo. Videre fra fuldmægtig frk. Johanne Larsen, borgmesterkontoret, fra fhv. afdelingschef I. C. Gleerup og fra tidligere medarbejder ved arkivet, bager Ejnar Lund. Fra fru arkitekt Hjersing, kopibog fra 1807–19 ført af toldbetjent og havnefoged i Randers Hans Daugaard Rasmussen. Fra læge fru Gerda Nielsen, f. Würtzen, stationsforstander F. W. Würtzens erindringer fra krigen 1864, som hun har fået udgivet. En fin pennetegning af Rosengården 1943, tegnet af arkitekten og sangeren Poul Methling. Et par af byens landsretssagførere har haft den udmærkede idé at sende gamle skøder og panteobligationer til arkivet til kassation eller opbevaring.

Fra landsarkivet i Viborg er indkøbt mikrofilm med fortegnelse over landsarkivets arkivalier fra Randers, ligesom arkivets samling af bånd er forøget med optagelse fra de to sidste lokalhistoriske spil, »Byen og Borgen« og »1814«.

De gamle bybilleder (malerier, tegninger o. a.), der tidligere væsentlig hang i møntsamlingen på det gamle museum, er nu overført til byhistorisk arkiv, hvor samlingerne derefter er blevet hængt om – her findes altså også, indtil det nye museum bliver færdigt, en stump »museumsudstilling« ligesom den på Helligåndshuset.

Povl v. Spreckelsen.

Hobro Museum

Hobro Museum er ved at have tilendebragt sin omordning. I stuerne er opstillet en del nye monter således, at sølv- og porcelænsamlingerne kommer til deres fulde ret. Loftsetagen er indrettet til forhistorisk samling, og overalt er der opsat lysstofrør.

Bestyrer Svend Søndergaard, Fyrkat, som forestår udgravninger for museet, har undersøgt en lokalitet ved »Lille Skovsgaard«. Lokaliteten var en mandslang forsænkning overdækket med store sten, men uden randsten. Umiddelbart her op imod fandtes en mindre forsænkning overdækket med kun én stor sten. Der fremkom ingen fund, der kunne datere forekomsten. På en mark ved Skellerup er blandt lerkarskår og brændte ben opsamlet bronzebudstykker udgørende

midterdelen af en bælteplade samt det meste af en dolkklinge. Stedet er en overpløjet gravhøj, der står for nærmere undersøgelse.

Museet har i det forløbne år modtaget mange gaver, hvoraf skal nævnes brænderiarbejdernes gamle fane, to stueorgler, en udskåret seng, indrammede billeder og malerier, buste af Bertel Thorvaldsen, gallionsfigur, træbalje og strip, porcelænsfad og -skål, en fluefanget af glas, to penneskafter af sølv, briller og ure, halssmykke og kæde af flettet damehår, enkelte beklædningsgenstande, lovebog fra 1846 og skudmålsbøger. Endvidere er der indgået en del løsfundne stenalderredskaber samt en lansespids af jern antagelig fra middelalderen.

Den fortsatte konservering af genstande udføres af museets kustode, H. Dahl Pedersen, under konservator G. Lange-Kornbaks vejledning, og man håber, at den udvidelse af museet, der i lang tid har været ventet, nu snarest må kunne gennemføres.

Museumsleder Eilif Larsen.

Djurslands Museum, Grenaa

Djurslands Museum har i den forløbne sæson haft godt besøg af gæster, hvorimellem mange udlændinge. Udbygningen af museet fortsætter stadig, og der arbejdes endnu i vinter med nyindretningen af den forhistoriske afdeling. Den vil komme til at omfatte tre ret store lokaler, hvor der er blevet opbygget nye montere, som giver god mulighed for at få den righoldige samling til at fremtræde smuk og overskuelig.

I årets løb er der modtaget flere gaver af forskellig art.

Museets tidligere formand, malermester Jørgen Jensen, Grenaa, er afgået ved døden. Før sin død oprettede han et testamente, som efter en årrække skal komme museet til gode.

Museets æresmedlem, Grenaa bys æresborger, Carl Svenstrup, efterlod ved sin død et meget stort materiale fra sit mangeårige arbejde med Grenaa byhistorie. Dette omfattende arkiv er af arvingerne blevet overladt til Djurslands Museum.

Overlæge Ejnar Hovesen.

Ebeltoft Museum

Ebeltoft Museum har foruden det traditionelle indsamlingsarbejde i sommeren 1964 været engageret i fabrikant G. Guldagers udgravning af den store Ertebølle-boplads ved Stubbe sø på en bakkeskrå-

ning tilhørende gårdejer Jens Poulsen, Gravlev. Arbejdet udføres under tilsyn af museumsinspektør Bjørn G. Stürup, Randers.

Foruden af Guldager er udgravningerne blevet foretaget af arkæologistuderende H. Brinch Madsen, Kirsten Thornberg og Stine Wiell, København, m. fl., og der er fundet flere interessante genstande, som vil blive udstillet på Ebeltoft Museum.

På »Godthaab«s arealer syd for Stubbe sø blev fundet en jernalderboplads, som blev udgravet af G. Guldager. Der blev fundet adskillige skår, men de har ikke kunnet sættes sammen til kar, hvorfor man formoder, de stammer fra en affaldsplads.

På en bakketop mellem Ebeltoft og Elsegaarde begyndte man udgravning af en formodet hellekiste, men ved en nøjere undersøgelse viste det sig at være en stor sten, som i sin tid er sprængt, men ikke fjernet.

Museet har med interesse fulgt udgravningerne i Konens Høj ved Stubbe sø, og en del af fundene herfra har i sommer været udstillet på museet.

Det byhistoriske arkiv, som er en afdeling af museet, fortsætter sit arbejde med indsamling af arkivalier, fotografering af bygninger, som står foran nedrivning eller ombygning, fotografering af områder, som inddrages til bebyggelse m. v., optegnelser af kulturhistorisk stof. Således har man fået optegnelser om nedlagte røgerier, tidligere tiders maltekøller, deres indretning og brug, brandvæsenet før det blev kommunalt, næringslivet i tiden efter første verdenskrig med dens mange krak i byen, livet på en herregård, fortalt af en landarbejder, og lignende stof.

Arkivet har et nært samarbejde med aviserne og modtager herfra et stort billedstof, som indgår i samlingen. Til gengæld er arkivet til rådighed med oplysninger om personer og historisk stof, som vedrører byen og egnen. Det er arkivets opfattelse, at en sådan udveksling er af stor betydning. Den øger arkivets materiale og medfører, at offentligheden får større kendskab til arkivets arbejde. Man har modtaget adskillige gaver i form af billeder og arkivalier.

Redaktør Poul Hvitved.

Mariager Museum

Selskabet til bevarelse af gamle bygninger i Mariager A/S har i sommeren 1964 købt en del af »Købmandsgaarden« i Kirkegade, hvor bl. a. museet bor til leje, og som tidligere var i privateje.

Der har i sæsonen 15. maj–15. september været ca. 2600 besøgende.

Museet har modtaget en del gaver af forskellig art. Fra en slægtsgård i omegnen er kommet en række ting, heriblandt et meget smukt og velbevaret skørt fra sidste halvdel af 1700-tallet og en gildesfrakke med sølvknapper fra omkring 1850.

Agnete Sparle.

★

»Clausholms Venner«

Restaureringsarbejdet på slotskapellets orgel var netop påbegyndt, da sidste årsberetning forelå, og ganske naturligt blev det »Clausholms Venner«s fornemste opgave at koncentrere sig helt og holdent om dette. Ret snart skulle det vise sig, at orglet gemte en ganske uventet skat.

Thi ved orglets nedtagelse af Th. Frobenius & Co., Horsens afdeling ved orgelbygger Rasmussen, var denne straks opmærksom på, at der til indvendig lufttætning af bælgens og vindladens egetræsfalter (= lameller) var blevet anvendt beskrevet papir, og den 29. februar blev dette på orgelbyggeriet iagttaget som nodefragmenter og bl. a. læst: »Finis Hafniæ Melcher Schilt Anno 1634, 8. Juli«.

I forståelse af fundets art imødekom statsbiblioteket i Århus ønsket om kopiering på dets Xerox-anlæg af nodeskriftstykkerne, hvis afblødning fra falterne blev foretaget af konservator Lange-Kornbak, Forhistorisk Museum, Århus.

Nodematerialet blev derefter overgivet til professor, dr. phil. Søren Sørensen, Århus Universitet, og docent, dr. phil. Henrik Glahn, Københavns Universitet. De oprindelige 220 større og mindre brudstykker er i løbet af sommeren blevet samlet til 65 enheder, dobbeltsider, enkelsider og mindre brudstykker, det ikke har været muligt endnu at samle til større enheder. Noderne er for størstedelen skrevet i den gamle orgeltabulatorskrift, en mindre del er skrevet i almindelig nodeskrift. Det har været muligt at påvise værker af følgende komponister: Melcher Schild (en tid kapelmester hos Christian IV), Heinrich Schütz (hofkapelmester i Dresden, en tid gæstekapelmester hos Christian IV), Jacob Prætorius, Heinrich Scheidemann, Johann Radeck, alle tilhørende den fælles nederlandsk-nordtysk-danske organisttradition i midten af det 17. århundrede. Et større arbejde forestår med at omsætte noderne i den nu gængse nodeskrift og at sammensætte siderne i den rigtige rækkefølge, men det kan allerede nu siges, at fundet er ganske enestående, det største i sin art fra Christian IV's tid, hvorfra det meste af den musik, der har lydt, er for-

svundet. Det er således et væsentligt bidrag til billedet af det kultur-
liv, der har udfoldet sig på den tid i Danmark.

Et sådant fund forpligter. Sammen med de videnskabsmænd, der
indtil nu har gjort et uvurderligt og ganske uegennyttigt arbejde, for
hvilket der her skal udtrykkes en hjertelig tak, vil foreningen uddybe
kendskabet til dette nodemateriale, der så uventet kaster lys over
nævnte kulturperiode.

Genopbygningen af selve orglet skrider planmæssigt fremad, og
det kan ventes afsluttet om ca. halvandet år.

Ejnar Kornerup.

Amtshistorisk Arkiv

Amtshistorisk Arkiv har i år modtaget sin til dato største tilvækst.
Fra omkring 1814 til 1927 blev der ved domstolene taget genparter af
de dokumenter, der blev tinglæst. Hidtil har disse arkivalier været
opbevaret i landsarkiverne, men fra 1962 er der givet tilladelse til, at
de må deponeres i de lokalhistoriske arkiver.

I denne anledning har Amtshistorisk Arkiv fra Landsarkivet i Vi-
borg som depositum modtaget genparter af tinglæste dokumenter
(1814–1927) fra Hobro købstad, Hobro købstad, Rinds-Gislum hrd.,
Grenaa købstad samt Nørre og en del af Sønder hrd., Mariager kø-
bstad, Mariager købstad og en del af Gerlev-Onsild hrd., Gerlev-Onsild
hrd., Nørhald-Støvring-Galten hrd., Røvsø, Sønderhald og Ø. Lisbjerg
hrd., Røvsø og en del af Sønderhald hrd.

Arkivalierne, der repræsenterer knapt 400 bind og pakker (30 m
hyldeplads), er foreløbig anbragt i Historisk Samfunds arkivrum;
men pladsforholdene tillader desværre ikke en opstilling, der mulig-
gør udnyttelse af dokumenterne.

Fra Matrikelsarkivet i København har Amtshistorisk Arkiv fået
overdraget en samling (ca. 70) matrikelskort. Det drejer sig om tryk,
væsentlig fra første halvdel og midten af forrige århundrede. I øvrigt
er arkivet blevet forøget med en del billeder og andet værdifuldt ar-
kivstof. Fotograferingen af de gamle skoler skrider sindigt fremad.

Endelig kan det nævnes, at Værum by er blevet gennemfotografe-
ret af hr. stud. mag. Ole Villumsen Krog, Aarhus.

Ole Warthoe-Hansen.

Til medlemmerne

Endnu et år er gået; rapporten skal skrives, selv om det ikke er de usædvanligt store begivenheder, der kan registreres.

10., 12. og 13. marts opførtes atter et byhistorisk spil, forfattet af korchef Povl von Spreckelsen, betitlet »1814«. Det var så nogenlunde den sædvanlige stab af spillere, der fremførte det, og atter havde vi den glæde at se Helligåndshusets sal så godt som fyldt tre aftener. At spillet handlede om forholdene i Randers i året 1814, da dragonerne vendte hjem fra krigen, og en engelsk spion blev afsløret, behøver vel kun at nævnes.

19. september var godt 100 af medlemmerne på den traditionelle udflugt. Først gik turen til Hørning kirke; det var tredje gang i løbet af de sidste år, at man besøgte denne kirke, nu for at se restaureringen tilendebragt. Billedhugger Vitus Nielsen, Nationalmuseet, forklarede om restaureringen, specielt om stukornamenterne og Friis' gravmæle. Sognepræst Kristensen gav oplysninger om arbejdets praktiske og økonomiske gennemførelse. Man sang en salme. Efter fælles kaffebord på Sjellebro kro, hvor landinspektør Folmer Schrøder fortalte om Skaføgaard, gik turen videre til Skaføgaard, som man ved kammerherre Estrups store velvilje havde fået lov til at bese. På grund af regnvejrr måtte anden halvdel af landinspektør Schrøders foredrag afvikles i det nyistandsatte kælderrum, men dette foredrag bidrog i meget væsentlig grad til, at besøget på gården blev så udbytterigt, som det gjorde.

29. oktober holdtes den ordinære årlige generalforsamling på Høj-skolehotellet i Randers. En meget lille skare var mødt. Efter beretning og regnskabsaflæggelse foretoges valg til bestyrelsen. Genvalgt blev overlærer Warthoe-Hansen og skovejrer Troensegaard, Mariager; overbibliotekar frk. Glahn fratrådte efter eget ønske, og vi takker hende for godt samarbejde i bestyrelsen; i stedet valgtes overbibliotekar Hans Holck, Randers, idet man ønskede forbindelsen med Randers centralbibliotek bibeholdt. Overlærer Warthoe-Hansen holdt et meget

interessant foredrag om håndværkerlærlinges kår i Randers i det 16. og 17. århundrede.

12. november var der møde i Helligåndshuset i Randers, hvor museumsinspektør, mag. art. Bjørn G. Stürup, Randers, talte om »Tanker i et pakhus«.

Og så er der naturligvis årsskriftet, vor fornemste opgave. Vi håber, at medlemmerne vil finde dette årsskrift interessant og vægtigt.

Jeg skal beklage, at det ikke har været mag. Hans Stiesdal muligt at få sin artikel om godsejer, cand. jur. Aage Brask færdig så betids, at den kunne komme med i dette årsskrift; vi regner med, at det kan ske næste år.

Medlemstallet er så stort, som det aldrig har været før; 606 medlemmer. Selv om tilgangen på ingen måde er eksplosionsagtig, er den dog støt og kan rigeligt opveje afgangen.

Vagn Riisager.

HISTORISK SAMFUNDS ÆRESMEDLEM

Fhv. gårdejer *Aage Sørensen*, Mellerup.

• 28. februar 1873 . † 4. april 1964.

REGNSKAB

for tiden fra 1. oktober 1963 til 30. september 1964

Indtægter:

Beholdning overført fra sidste regnskabsår	338 03
Tilskud fra kulturministeriet	1330 00
Tilskud fra amt og kommuner	910 00
Medlemskontingent	7451 07
Bogsalg	1815 48
Annoncer i årbog	1725 00
Renter	115 22
Papirafgiftsgodtgørelse	39 71
Legat (godsejer Aage Brask)	2700 00
	<hr/>
	16424 51

Udgifter:

Lønninger	1258 85
Årbog: Honorarer	1186 35
Trykning	6033 79
Udsendelse	596 25
	<hr/>
7816 39	
Kontorartikler, porto, telefon	822 29
Møder, repræsentation	337 34
Kontingenter	135 90
Annoncer	37 55
Amtshistorisk arkiv	253 90
Overført til reservefond (etableringsfond)	1000 00
Anskaffelser	485 00
Renter	68 49
Bestyrelsesudgifter	73 60
Overført til legatfond	2700 00
Diverse	113 74
Beholdning at overføre	1321 46
	<hr/>
	16424 51

Status pr. 30. september 1964

Aktiver:

Legat: Obligation, Kreditf., litra b 735	1000 00	
Sparekassebog 49139	27 90	1027 90
Reservefond I: B 9234	2387 14	
Reservefond II: 7028	2700 00	5087 14
Beholdning af gamle årbøger	10000 00	
Duplikator	120 00	
Skrivemaskine	194 00	
Båndoptager	318 00	
Adressograf	570 00	
Regnemaskine	436 50	11638 50
Handelsbanken C 4369	990 36	
Postkonto 48522	301 83	
Kontant kassebeholdning	29 27	1321 46
		19075 00

Passiver:

Afskrivninger	285 00
Kapital	18790 00
	19075 00

Randers, den 6. oktober 1964.

Christian Petersen.

Ovenstående regnskab er gennemgået og fundet rigtigt. Tilstedeværelsen af værdipapirer, bank- og girobeholdninger er konstateret.

Randers, den 22. oktober 1964. Randers, den 24. oktober 1964.

K. Kjellerup Hansen

Kay Abrentecht

Henvisninger og noter

En landsbydegns erindringer

¹) Niels Sørensen Podemand, f. 1771, d. 5.2.1847 og Kirstine Sørensdatter, f. 1778, d. 5.2.1853 af kolera (Århus Hospitals kirkebog). ²) Kun Træden er sognenavn. Troelstrup ligger i Træden sogn. ³) Andreas Birch (1758—1829), biskop over Århus stift 1805—29. ⁴) Sandsynligvis Fr. Julius Christian Gyldecrone, amtmand 1804—20. ⁵) Ove Høegh-Guldberg (1731—1808) var søn af købmand og bedemand i Horsens Jørgen Pedersen Høg (1683—1751). Dette »familiesagn« har intet på sig. ⁶) Høl = dybt sted i vand, især i vandløb (Ordb. over det danske sprog). ⁷) i en ulykkelig tid: ulykkelig her nærmest = usalig, pokkers (Ordb. o. d. da. spr. bd. 25, sp. 1096). ⁸) Madvælling = sulevælling (Ordb. bd. 13, sp. 731). ⁹) Sandsynligvis Carl Caroc, senere generalmajor (1811—82). ¹⁰) Gårdfæster Christen Christensen, der 1856—64 repræsenterede Hornsletkredsen. ¹¹) Carl Ulrik Boesen (1801—1868), 1848—61 provst i Hjortshøj, derefter i Høje-Tåstrup. ¹²) = brøndvand. ¹³) Klovsav: stor tomads sav til gennemsavning af store planker. ¹⁴) Bilade: det fordybede rum bagest i hølebænken. ¹⁵) Rettere: »Prins Ferdinands Søndagsskole«, identisk med Århus tekniske Skole, grundlagt 1828. Prinsen havde gennem sit dragonregiment tilknytning til Århus, og da han i nogle år ydede tilskud til skolens drift, honorerede borgerne dette ved at knytte hans navn til skolen. (E. Sejr. Århus tekniske Skole 1828—1928. Venligst meddelt mig af overarkivar Vagn Dybdahl, Erhvervsarkivet, Århus). ¹⁶) Mindet = åmundingen. (Se Århus gennem tiderne II, 183). ¹⁷) zümphti Svend: tillægsordet er det tyske zünftig, afledt af navneordet Zunft »lav«, der i ældre tysk havde formen Zumft. Tillægsordet brugtes om en svend, der var optaget som lavsmedlem. ¹⁸) Frimester: mester, der stod uden for lavet. En sådan måtte kun drive sin næring alene, uden fremmed arbejdskraft.

★

Dagbog fra Krigen 1864

¹) På dagbogens sidste side er skrevet: »Dersom jeg skal falde i denne Krig eller blive syg og døe, da er det mit Ønske, at denne lille Bog maatte blive sendt til Anders Gregersens Kone i Lillebrøndum, Bælum Sogn pr. Aalborg«. — ²) 11. regiments indkaldte mandskab mødte i Randers den 28. november 1863. Udrustningen var sendt hertil fra Ålborg. Da alt var i orden den 29. november, samledes hele styrken på torvet for at aflægge faneeden. (Jensen Tusch: 11. Bataillon i Krigsaarene 1848—49—50 og 1864. (Ålborg

1897). — ³) De to byer ligger 20—30 km nordvest for Hamborg. — ⁴) I et tysk militært leksikon fra 1911 oplyses følgende: »Exekution: Ein Zwang, den ein Bundesstaat oder Staatenbund gegen einzelne Glieder ausübt, um sie zur Erfüllung ihrer Pflichten anzuhalten. Das geschieht durch aufstellen von Exekutionstruppen«. (Oversat: En tvang, som en forbundsstat eller et statsforbund udøver overfor de enkelte medlemmer for at tvinge dem til opfyldelse af deres pligter. Det sker ved at opstille exekutionstropper). Den 30. marts 1863 udstedte Danmark den kendte kundgørelse om hertugdømmernes mandsskabs militære tjeneste. Den 1. oktober 1863 vedtog de tysk-østrigske forbundsstater Exekution, hvis martskundgørelsen ikke blev taget tilbage. Østrig, Preussen, Sachsen og Hannover skulle stille exekutionstropperne i fællesskab. — ⁵) I 1864 anvendte det danske artilleri blandt andre pjecer også en 84 pund let, glatløbet granatkanon, altså beregnet til skydning med 84 pounds granater. — ⁶) Dette stednavn kendes ikke. Tages marchruten i betragtning, kan der gisnes om fejlskrivning af navnet Søllested ved Glamsbjerg. — ⁷) Johan Carl Ernst Berling (1812—1871). Fik typografuddannelse i det af hans oldefader grundlagte trykkeri. Bogtrykker og avisudgiver (Den Berlingske Tidende). Efter Frederik VII's tronbestigelse knyttedes Berling til den nye konge som hofembedsmand, blev kongens privatsekretær og etatsråd, senere kammerherre. — ⁸) Før stormen på Dybbøl 18. april arbejdede soldaterne på skansernes udbedring. Officielt benævnedes skanserne med romertal, men om den jævne soldat har kendt dette, er måske tvivlsomt. Derimod lå nogle af skanserne nær de stedlige gårde. Skanse X, der nærmest kun var et batteri, ved gården »Surløkke«. Det benyttede udtryk kan altså formodes at dække batteriet ved Surløkkegård. — ⁹) Dette og følgende stednavne findes på Als. — ¹⁰) Piket: tidl. benævnelse for et forpostkompagni. — ¹¹) Forf. mener sikkert 4. maj. — ¹²) (Armatuur) våbeneftersyn. — ¹³) Læsningen af dette ord er meget usikker. Muligt fejlskrivning af stednavnet Sundsmark. — ¹⁴) I 1864 — især til at begynde med — benyttedes endnu i mange danske afdelinger de gamle, glatløbende forladegeværer, kaldet »taprifler« efter konstruktionen (Gergesen skriver selv senere under opholdet på Fyn, at de stiller til ombytning af de gamle geværer). — ¹⁵) Dette og følgende navne er fynske stednavne. — ¹⁶) På dette tidspunkt var det 3. division, hvortil 11. regiment hørte, der stod for Fyns forsvar. Paraden, der omtales, fandt sted den 22. juni 1864, og da var generalmajor F. C. W. Caroc divisionsgeneral. Det er muligt, at paraden har været holdt for general Caroc. Da imidlertid også de samlede danske styrkers overgeneral for Fyn, generalløjtnant G. D. Gerlach, havde hovedkvarter på Fyn, kan det muligt også være ham, der har holdt paraden. Det skete imidlertid også, at de respektive våbens generalinspektører afholdt inspektion og parade. På baggrund af de foreliggende oplysninger kan det således være svært at pege på en bestemt general. — ¹⁷) Stednavnet ukendt. Kan være fejlskrivning af navnet Hækkebølle, ca. midtvejs mellem Højme og Kustrup. — ¹⁸) Dette og følgende stednavne ligger omkring Middelfart—Strib. — ¹⁹) Betegnelsen har næppe nogen militær relation. Muligt tør man foreslå »konduktøren«, da der jo er tale om en byggeplads. — ²⁰) Må være identisk med oberstløjtnant Johannes Michael Frederik Rist, født 1. januar 1824, premierløjtnant 1842 i 7. bataillon, kaptajn 1849 i 10. bataillon, major 1859 i 5. bataillon, oktober 1863 kommandør af 11. bataillon (senere 11. regiment), oberstløjtnant april 1864. Såret ved Sankelmark, kommandør for regimentet under dets ophold på Fyn. — Litteratur: E. Jensen Tusch: 11. Bataillon i Krigsaarene 1848—49—50 og 1864 (Ålborg 1897).

En inventarielliste fra Støvringgaard Kloster

¹⁾ Alterkalk med disk og alterkande. Stempler: Stadsguardein Peter Nicolai v. Haven. Københavns bymærke, 1748. Maanedsmærke, Krebsens tegn. Mestermærke, I L 1740. (Jørgen Nielsen Lind, København. Borgerskab som juvelér 1740). ²⁾ 1 dusin sølvskeer: Stempel, Københavns bymærke. I F (tryk-bogstaver). 1 dusin sølvskeer: Stempel meget afslidt, I F (skrivebogstaver). ³⁾ Har i sit stempel en tidlig form for Københavns bymærke, »de tre tårne«, der kan gå helt tilbage til 1600-årene. Årstallet 1803 er indprikket under stifterindens våben. ⁴⁾ Stempler: Stadsguardein Peter Nicolai v. Haven, Københavns bymærke, 1748, månedsmærke, Fiskens tegn. Mestermærke, I L 1740. (Jørgen Nielsen Lind, København). ⁵⁾ Stempler: Stadsguardein Peter Nicolai v. Haven. Københavns bymærke, 1747. Månedsmærke, Tyrens tegn. Mestermærke, T M W 1735. (Tyge Madsen Werum, København, død 1738). ⁶⁾ Jagtskiltet er formet som et skjold med to bøjler på bagsiden, så det kunne anbringes på skyttens bandoler. Skiltet har to ens stempler: N I 1713 på bagsiden; på forsiden stifterindens våben og desuden under dette 2 spejlvendte F'er (Frederik V) samt årstal 1746. (N I er guldsmed i København Niels Johnsen, død 1734). ⁷⁾ En mindre tøndeformet beholder, i regelen med to ører, hvorigennem en bærestang (såestang) kunne stikkes. ⁸⁾ Een er bevaret. ⁹⁾ Formentlig endnu bevaret. ¹⁰⁾ En tinterrin er stemplet: C M B samt Københavns bymærke. (Christian Michelsen Bonde, mester i København 1761. Kvalitet: Krontin). ¹¹⁾ Der er to bevaret. ¹²⁾ Kiste Vægt: Kistemål og vægtbestemmelse for visse handelsvarer, f. eks. vin, opium, tobak. ¹³⁾ Kagerulle. ¹⁴⁾ Sprutte: former til småt bagværk; sprutbakkelse = vandbakkelse. ¹⁵⁾ Til formning af bagværk. ¹⁶⁾ Et med hjul og lodder forsynet redskab, hvormed stegespidet med stegen drejedes i skorstenen. ¹⁷⁾ Ildskovl. ¹⁸⁾ 1 lispund = 16 pund. ¹⁹⁾ Til udblødning af malt. ²⁰⁾ Tylle = at hælde en væske i et kar gennem en snæver åbning. ²¹⁾ 9 er bevaret. ²²⁾ Jævn og enkel. ²³⁾ Jysk udtr., stor kiste til opbevaring af mel, korn m. m. ²⁴⁾ Ruslæder: russisk læder; garvet med pilebark. ²⁵⁾ Tjenerskabet. ²⁶⁾ Profil sammensat af et konkavt og et konvekst led. ²⁷⁾ Skruepresse med to plader til presning af servietter. ²⁸⁾ Pokenholt: Hårdt, mørkegrønt aromatisk træ fra De vestindiske Øer. ²⁹⁾ Jfr. Matth. V, 3—11. ³⁰⁾ Pilaster: en fra væggen udtrædende flad pille. ³¹⁾ Sml. tapet-bane, felt eller afdeling. ³²⁾ Skildret: malet, fremstillet. ³³⁾ Fast, vatret silketøj. ³⁴⁾ Med løst vår overtrukne hovedpuder. ³⁵⁾ 1 skippund = 20 lispund. ³⁶⁾ Plads til sømme. ³⁷⁾ Ca. 50 dusin er bevaret. ³⁸⁾ Af »stuf«: tiloversblevet stykke. ³⁹⁾ Chaise: halv-kalechet vogn. ⁴⁰⁾ Lille hus med gulve af trådfletning, hvor den udblødte, spirede og tørrede malt tørredes yderligere. ⁴¹⁾ En seng, hvis stolper kun på den ene side når op til himmelen, og hvis overdel på den anden side går skak (=skråt) opad. ⁴²⁾ Stort rummål for vin — 6 ankre — 228 potter. ⁴³⁾ O. B. v. Schouboe: direktør 1758—63. ⁴⁴⁾ Andreas Lyngbye: godsforvalter 1742—1767. ⁴⁵⁾ Elisabeth Bille Rosenkrantz: priorinde 1751—82. I 1761 var hun 48 år. ⁴⁶⁾ Stempler: Stadsguardein Peter Nicolai v. Haven. Københavns bymærke, 1747. Månedsmærke, Tyrens tegn. Mestermærke, T M W 1735, (Tyge Madsen Werum, København, død 1738). ⁴⁷⁾ Denne ske er mærket IF. Skeen har to forskellige »Fabritius-stempler«. Under stifterindens indridsede våben er indprikket årstallet 1803. ⁴⁸⁾ Et rundt bord, hvorunder lysbrikkerne blev ophængt. ⁴⁹⁾ En rund træbrik med metal-kroge, hvortil vægerne var bundet. — Oplysningerne om klosterets sølvgenstande hidrører fra: a) Nationalmuseet, som i 1956 undersøgte og fotografe-

rede klosterets gamle og værdifulde ting. b) Chr. A. Bøje: Danske Guld- og Sølvsmedemærker (1954). c) Meddelelser fra priorinde frk. D. Varming.

★

Blichers Boghandlerregning

¹⁾ Joh. Frederik Smith, f. 1802 i Randers, 1823 examinatus juris, derefter Fuldmægtig og Bogholder paa Byfogedkontoret, Boghandler 1834—43. Oprettede omkring 1830 i Haslum af sammenkøbt Bøndergods Proprietærgaarden Frederiksdal, som han afstod 1856. Død 1870. Fader til den kendte Biblioteksmand og Forfatter S. Birket-Smith (Bogvennen 1958, S. 87f., Traps Danmark VI, S. 510). ²⁾ Aakjær: St. St. Blichers Livstragedie III, S. 139. ³⁾ Vilh. Conrad Lorentz (1827—54). ⁴⁾ Forligskommissionens Protokol f. Støvring m. fl. Herr. ⁵⁾ Herredsfoged f. Nørhald m. fl. Herr. H. J. D. Wesenberg (1820—45) ⁶⁾ Til det fgd. Justitsprot. f. Nørh. m. fl. Herr. og Dokumenter til samme 1841. ⁷⁾ Charlis Christian Blicher, f. 1816. ⁸⁾ Frederik Barfod, historisk Forfatter og Politiker (1811—96). ⁹⁾ Hans Gustav, f. 1828, og Christine Marie, f. 1832. ¹⁰⁾ Aakjær: Blichers Livstragedie III, S. 354.

★

Om Albæk kirkes alterkalk

¹⁾ Lehnsbaron Hans Berner Schilden Holsten's Slægtebog III, 1. halvbd. 1947. S. 174. ²⁾ Aron Andersson: Silberne Abendmahlsgeräte in Schweden aus dem XIV. Jahrhundert. 1956. S. 63 ff., jfr. Joseph Braun: Das christliche Altargerät. 1932. S. 92. ³⁾ Danmarks Kirker, Thisted Amt, s. 194. Til samme type, men med et udtalt gotisk præg hører den 1377 daterede kalk i Gershøj kirke, Voldborg herred. (Danmarks Kirker, Københavns Amt, s. 950). ⁴⁾ Poul Nørlund: Gyldne Altre, s. 82 ff (Lisbjerg-altret) og s. 128 (Odder-krucifikset) m. fl. st.

Navneliste

Ved Egon Clausen

- Adelgade, 94.**
Albæk kirke, 100 f.
Ammidsbølles Toft, 72.
Andersen, lærer i Hjortshøj, 9.
Apotekerens Udgang, 75.
Apoteker Renden, 75.
- Barfod, Fr.,** forfatter, politiker, 62.
Bendixen, Eske, rådmand, 76.
Berling, J. C. E., kammerherre, 37.
Bettysminde, 90.
Bigums Enge, 74.
Birch, Andreas, biskop i Aarhus, 8.
Blegen, 69, 74.
Blicher, Charles Chr., s. af St. St. B., 60.
Blicher, Christiane, d. af St. St. B., 60.
Blicher, St. St., 58 f.
Boesen, C. U., provst i Hjortshøj, 17.
Bojes Gaard, 94.
Borup, købmand, 92.
Brims Agre, 69.
Brock, ritmester, 30.
Brødregade, 94.
Burschegade, 94, 98.
Bursches Have, 94.
Byens Gaardes Knapper, 75.
- Carolinegade, 94.**
Carroch, Captain, 14, 15.
Carøe, justitsråd, borgmester, 67.
Christensen, Chr., Hørning, rigsdagsmand, 16.
Christensen, lærer i Hjortshøj, 9.
- Dalbyover kirke, 106.**
Dødmands Hul, 74.
- Egestien, 72.**
Engkylling Engen, 69.
- Faber, snedkersv. i Aarhus, 21.**
Fabrikstræde, 94.
Falster, Chr., rektor i Ribe, 47.
Flasken, 70.
Flintebjerg, 70.
Flintebjerg Vang, 69, 70, 76.
Fløjstrup v. Alling å, 114.
Frederiksborg Allé, 89.
Frederiksplads, 94.
Fuiren, Christine, baronesse, 47.
Fyrtoften, se Tyvetoften.
- Galke Bakke, 74.**
Galthen, Mathias, 74.
Gammel Hobrovej, 70.
Gammel Jennumvej, 70.
Gimming kirke, 104.
Gjesing kirke, 108.
Glarbjergvej, 90.
Gleerup, Poul, kommunebogholder, 87, 89.
Godthaab v. Stubbe sø, 119.
Gregersen, Anders, Lillebrøndum, Bælum s., Aalborg a., 31 f.
Gregersen, Kathrine f. Nielsen, 32 f.
Gregers Jord, 74.
Gråpilevej, 90.
Guldberg, Høegh, minister, 9.
- Hadbjerg kirke, 105.**
Hadsundvej, 70.
Hald, landinspektør, 98.
Hald kirke, 106.
Hans Bays Gaard, 89, 94.
Hansen, Frederik M., bogholder, 6.
Harboe, geheimerådinde, 48, 52.
Harridslev kirke, 104.
Haslund kirke, 105.
Haxthausen, baron, 13.
Hjortshøj, 9 f.
Hobrovej, 90.

- Holbæk kirke, 107.
 Houmeden, 94.
 Hørning kirke, 107.
- Jensen, Chr.**, 97, 99.
Jensen, Søren, købmand i Aarhus, 26.
Jens Eriksens Toft, 72.
Jens Møllers Toft, 69, 72, 74.
Johansen, Poul Winther, landinspektør, 82, 83.
Jomfru Lykken, se Jomfruløkken.
Jomfruløkken, 69, 70, 75, 89.
Jødekirkegården, 74, 84.
- Karoes Enge**, 74.
 Kastbjerg kirke, 106.
 Kirkegade, 94.
 Kirkegaardsstræde, se Laurentii Gade.
 Kjellerup Hovedgård, 112.
 Klein, købmand, 92, 97, 99.
 Knudsen, Knud Rs., gdr., 6.
 Kofoed, kammerjunker, borgmester og byfoged, 92, 97, 99.
 Konens Høj, Nybrogård v. Stubbe sø, 113, 114.
 Korsholm, Theodor, sognepræst, 6.
 Kousted kirke, 106.
 Krause, Jørgen Pedersen, 6.
 Krause, Maren f. Pedersdatter, 6.
 Krogsgaard, købmand, rådmann, 92, 97, 99.
 Kylling Eng, 75, 86, 87.
 Kærsminde, 90.
- Ladegaardsgade**, se Thorsgade.
 Lange Holm til Clausholm, 75.
 Langvang, 90.
 Larsen, Anna, 6.
 Laurentii Gade, 94.
 Lergravene, 75.
 Lergravsfaldene, 69.
 Lerke Siig, 74.
 Lervangen, 90.
 Lille Grønberg, 74.
 Lille Skovsgaard, 117.
 Lille Torv, 94.
 Lime kirke, 108.
 Lodsejervej, 89.
 Lorentz, Vilh. Conrad, amtmand, 58.
 Lungbye, Andres, forvalter, 56.
- Mariagervej**, 70.
 Marie Magdalene kirke, 108.
 Marienborgvej, 70.
 Markedsgade, 94.
 Mejer, snedkersv. i Aarhus, 21.
 Mellerup kirke, 104.
 Middelgade, 94.
 Mikkelsen, Søren, 6.
 Mødding Plasse, 75.
 Møllegården, 70.
 Møllegaards Strøm, 75.
 Møller, Christoffer, kgl. landmåler, 65, 68, 83.
 Møllerens Toft, 70.
- Nattergalvej**, 90.
 Niels Ebbesens Hus, 93.
 Nordostvej, 70.
 Nordregrave, 94.
 Nordre Holm, 75.
 Nordre nye Østervang, 69.
 Nordre Skelvang, 69.
 Nye Mellemvang, 69.
 Nye Udervang, 69.
 Nye Vester Vang, 69.
 Nye Øster Vang, 69, 76.
 Nyvangsvej, 70.
 Næstnyvang, 69, 80.
 Nørre Borup, 111.
 Nørre Borup kirke, 104.
 Nørrebrogade, 70.
 Nørregade, 94.
 Nørre Jyllands Tøjhus (og Krudt Torn), 74, 83.
- Pank, Christoffer**, snedkersv. i Aarhus, 25.
 Piletørven, 74.
 Pottemager Grave, 75.
 Pouls Mose, 74.
 Provstegade, 94.
 Prytz, Jørgen Jørgensen, sølvsmed, 100.
 Præstevang, 86.
- Rakkerens Jord**, 70.
 Rakkerkulen, 74.
 Reberbanen, 74.
 Reitzel, C. A., forlægger, 59.
 Rist, Johs. Michael Fr., oberstløjtnant, 45.

- Rosenkrantz, Elisabet Bille, priorinde, 47, 56, 57.
 Rådhusstræde, 94.
 Rådmandsvangen, 69, 86.
- Sct. Peders Gade, 89.**
 Sandgade, 94.
 Schauboe, stiftsbefalingsmand, 56.
 Schmidt, Niels, boghandler, 59, 63, 64.
 Schousgade, 94.
 Segalt, 15.
 Skellerup, 112, 117.
 Skolestræde, 94.
 Slotsgade, 94.
 Sluderhøj, 72, 74.
 Slyngborggaard, 94.
 Slyngborg Toft, 69, 72, 83.
 Sløngborre Toft, se Slyngborg Toft.
 Smith, Joh. Fr., boghandler, 58 f.
 Solstien, 70.
 Stabell, Johan Henrich, rådmænd, 76.
 Stadfeldt, Snæbjørn Asgeir, borgmester, herredsfoged, 68, 74, 76, 83.
 Stakkelsgade, se Thorsgade.
 Stakkels Port, 70.
 Staldgårdsgade, 94.
 Storegade, 94, 96.
 Store Voldgade, 94.
 Støvringgaard Kloster, 47 f.
 Svine Dahl, 74.
 Syestue Pollen, 75.
 Søndergade, 94, 95, 96.
 Sørensen, Anders, 6 f.
 Sørensen, Andrea Sophie Krause, d. af Niels S., Thorsager, 6.
 Sørensen, Ane Johanne Marie, Elisabeth, 6 f.
 Sørensen, Ane Marie f. Jørgensen, g. m. Niels S., Thorsager, 6, 29.
 Sørensen, Anna Marie Krause, d. af Niels S., Thorsager, 6.
 Sørensen, Frederikke Louise Krause, d. af Niels S., Thorsager, 6.
 Sørensen, Johanne Elisabeth Krause, d. af Niels S., Thorsager, 6.
 Sørensen, Jørgine Marie Krause, d. af Niels S., Thorsager, 6.
 Sørensen, Kirsten, 6, 7, 8.
- Sørensen, Niels, førstelærer i Thorsager, 5 f.
 Sørensen, Niels, podemand, 6, 7, 8.
 Sørensen, P., lærer i Hjortshøj, 9.
 Sørensen, Søren Peder Krause, s. af Niels S., Thorsager, 6.
 Sørensen, Aage, fhv. gdr., Mellerup, 123.
- Thinghusbakken, 94.**
 Thorsager, 5 f.
 Thorsgade, 70, 94.
 Tjørnevej, 89.
 Torvegade, 94.
 Tranekær, 90.
 Trangstræde, 94.
 Trøjborre, 74.
 Tschernnikoff, snedkersv. i Aarhus, 21.
 Tueengene, 69.
 Tyreengen, 75.
 Tyveengen, 69, 75.
 Tyvetofte, 8, 74.
 Tørslew, Hans Fr. Bryggermann, justitsråd, 92, 95, 97, 98, 99.
 Tørvebryggen, 94.
- Udbyhøjvej, 70.**
 Udbyneder kirke, 106.
 Udervang, se Ydervang.
- Ved Havnen, 94.**
 Vester Altanvej, 89.
 Vesterbakker, 69, 75.
 Vester Bakkevej, 72, 90.
 Vestergade, 94.
 Vestergrave, 94.
 Vesterkær, 69, 86, 87.
 Vestervang, 69, 70, 72, 80, 82, 86.
 Vestparken, 74.
 Vestre Jord, 69.
 Vestre Kirkestræde, 94.
 Vest. Koe Dam, 74.
 Viborgvej, 70, 90.
 Vindblæs kirke, 106.
 Vinkelstræde, 94.
 Vinkelvej, 89.
 Voldum Mark, 69, 86, 89.
 von Hatten Stræde, 94.

- von Hattens Toft, 74.
Wesenberg, H. J. D., herredsfoged,
58.
- Y**dervang, 69, 80, 86.
- Z**eidler, snedkersv. i Aarhus, 19, 20.
- Ølst kirke, 105.
Øster Alle, 90.
Østergrave, 96.
Østervang, 69, 70, 80, 86.
Østre Jord, 69.
Østre Kirkestræde, 94.
Øst. Koe Dam, 74.

Indhold

Aage Houken:

En landsbydegns erindringer	side	5
-----------------------------------	------	---

Ole Warthoe-Hansen:

Dagbog fra Krigen 1864	—	31
------------------------------	---	----

Sv. Aa. Jensen:

Inventarieliste fra Støvringgaard Kloster.....	—	47
--	---	----

F. Elle Jensen:

Blichers Boghandlerregning	—	58
----------------------------------	---	----

F. Schrøder:

Gamle kort over Randers	—	65
-------------------------------	---	----

Erik Skov:

Om Albæk kirkes alterkalk	—	100
---------------------------------	---	-----

Provsterne Riisager, Exner og Asmund:

Større arbejder ved Randers amts kirker 1963-64	—	104
---	---	-----

Fra museer og arkiver	—	109
-----------------------------	---	-----

Vagn Riisager:

Til medlemmerne	—	122
-----------------------	---	-----

Regnskab	—	124
----------------	---	-----

Henvisninger og noter	—	126
-----------------------------	---	-----

Navneliste	—	130
------------------	---	-----

Randers Disconto- og Laanebank

Aktieselskab

Aktieselskabet

Jydsk Kaffekompagni

RANDERS

Aktieselskabet

CHR. JUNCHER

RESERVERET

RANDERS KUL-KOMPAGNI

Aktieselskab

Sparekassen for Randers By og Omegn

Jobs. Christensen

VEJLE STØBEGODS . RANDERS

ANDELSBANKEN

Randers afdeling

Østervold 39 . Telefon 2 66 33

Nørre kontor

Mariagervej 57, telefon 2 81 33

Allingaebro kontor

Telefon 255

Aktieselskabet
LANDBOBANKEN
i Randers

Fa. M. ANTHONY
Kirkegade 17 . Randers

A/s ROSE-JENSEN
muremester- og
entreprenørforretning
Randers

Pallesens Turistfart
Randers

**Randers Haandværker- og
Industriforening**
*Er De ikke allerede medlem,
så ring til kontoret, telefon 2 01 11*

M. Jensens
BOLIGMONTERING
Torvegade 8 . Randers

Chr. Løgstrup
produktforretning . galvaniseringsanstalt
Jernkajen . Randers . tlf. 2 37 00

RESERVERET

Aktieselskabet

CHR. BOLDSSENS EFTF.

Jern- & Stålforretning . Randers

J. Olsens Protokolfabrik

Bogbinderi . Liniéranstalt . Papirvarefabrik

Adelgade 4 . Randers . Tlf. 2 72 66

Mineralvandsfabrikken CITO A/s

Randers

BRUG
RANDERS
REB

Hobrovej 2 . Randers . Telefon 2 97 00

Aktieselskabet

DEN JYSKE TRÆLASTIMPORT
RANDERS

HANDELSBANKEN I RANDERS

Filial af Aktieselskabet Københavns Handelsbank

SLÆGTSFORSKNING

Gælder det udarbejdelse af anetavler eller slægtsbøger
samt alt vedrørende slægtsforskning, da henvend Dem til

Dansk Slægtshistorie

Ågade 44, Kjellerup . Telefon (068) 8 13 76

Aktieselskabet
TRIFOLIUM FRØ
Afdeling for Jylland
Randers
Telefon (064) *22200

BENT NEERGAARD
BOGHANDEL
Houmeden 13, Randers . Tlf. 2 01 90

Erhvervskontoret
RÅDHUSET . TELEFON 243 73
Sekretariat for Erhvervsrådet
(Propagandakomiteen)
Randers Investeringselskab A/S
og Dansk Arbejdes Randers afdeling

FIRMA
Welløv & Ottesen

*Støt din by's erhvervmæssige
udvikling*

*— køb danske varer hos
lokale virksomheder!*

Dansk Arbejdes Randers afdeling
Rådhuset . Tlf. 243 73

Randers Dagblad

GORIOL
er garanti mod
råd - svamp - træorm

Goriværk
Kolding . Telefon 1201

Møbeetablissement
Chr. Rasmussen A/s
Vestergade, Randers

Vognfabrikken
SCANDIA
Aktieselskab

Dich & Bach

Inventarfirma

P & A

HERRETØJ

Brødregade 10 . Randers

RESERVERET

STATSANSTALTEN
FOR LIVSFORSIKRING
OG
KGL. BRAND

Hovedagenturet for Randers

M. Orlík

Erik Menveds Plads . Tlf. (064) 2 4799

Margarinefabrikken **BLUME**

C. J. RYE'S BOGTRYKKERI
RANDERS

Aktieselskabet
BANKEN FOR RANDERS OG OMEGN

Thor for Tørst

RESERVERET

BUCHTRUPS KLICHEER

RANDERS AMTSAVIS

S. C. SØRENSEN A/S
RANDERS

poul juncher

Odinsgade 4 . Randers . Telefon 2 79 00

Vi har det hele!

**KLICHEER
OFFSET-FILM og
MONTAGER
samt
TEGNESTUE**

PINDSTRUP MOSEBRUG

savværk og emballagefabrik

v/ Johs. F. la Cour

PINDSTRUP . TELEFON 13

INDHOLD

<i>Aage Houken:</i>	
En landsbydegns erindringer	side 5
<i>Ole Warthoe-Hansen:</i>	
Dagbog fra Krigen 1864	— 31
<i>Sv. Aa. Jensen:</i>	
Inventarieliste fra Støvringgaard Kloster... —	47
<i>F. Elle Jensen:</i>	
Blichers Boghandlerregning	— 58
<i>F. Schrøder:</i>	
Gamle kort over Randers	— 65
<i>Erik Skov:</i>	
Om Albæk kirkes alterkalk	— 100
<i>Provsterne Riisager, Exner og Asmund:</i>	
Større arbejder ved Randers amts kirker 1963-64	— 104
Fra museer og arkiver	— 109
<i>Vagn Riisager:</i>	
Til medlemmerne	— 122
Regnskab	— 124
Henvisninger og noter	— 126
Navneliste	— 130